

John H.G. Pierson

Γνωστός σε μερικούς σαν ποιητής και σε πολλούς άλλους σαν ο εφευρέτης ενός σχεδίου που εξασφάλιζε πλήρη απασχόληση στις Η.Π.Α., ο John H.G. Pierson έκανε την καριέρα του κυρίως στην Κυβέρνηση των Η.Π.Α. στην Ουάσινγκτον καθώς και στα Ηνωμένα Έθνη στην Ασία και στη Νέα Υόρκη.

Γεννημένος νησιώτης, από το Μανχάταν, είχε σπιτικά στο Long Island, την Χαβάη και τη Σύρο, την οποία αγαπούσε περισσότερο όπου και φύτεψε δέντρα για να ξαναπρασινίσει το τοπίο και κάποια μέρα να φέρει πίσω τουλάχιστον λίγο χώμα, όπως ακριβώς συνέβαινε και στην Ομηρική Εποχή.

Ο John H.G. Pierson παντρεύτηκε τρεις φορές και απέκτησε δύο παιδιά, τον John T.R. Pierson τώρα στο Cambridge, Massachusetts και την Elizabeth Pierson Friend of Philadelphia.

Ο John H.G. Pierson γεννήθηκε το 1906 και πέθανε το 2001. Σύμφωνα με επιθυμία του η στάχτη του σκορπίστηκε στον αγαπημένο του τόπο, στην Γριά Σπηλιά, στον όρμο Γράμματα. Εκεί είχε καταφέρει να δημιουργήσει ένα μικρό δάσος.

print

ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ
ΝΙΚΗΤΑΣ ΨΥΧΑΛΗΣ Ε.Π.Ε.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Ε. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗ
ΤΗΛ. 2109719044 - 2109733750

John H.G. Pierson

Ένα νησί στην Ελλάδα

John H.G. Pierson

ΕΝΑ ΝΗΣΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ελληνική έκδοση

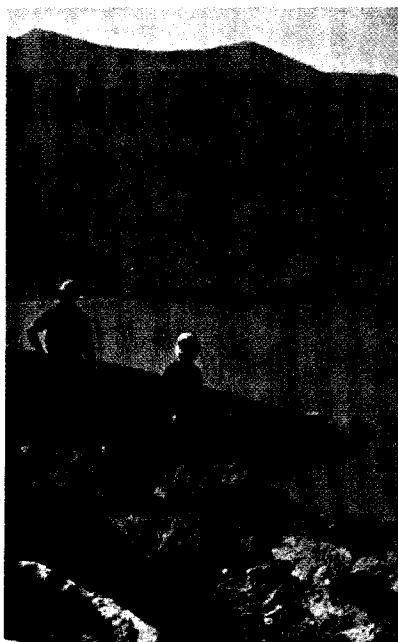
ΕΝΑ ΝΗΣΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

JOHN H.G. PIERSON

*Η επανέκδοση του βιβλίου αυτού στην ελληνική γλώσσα
έγινε στη μνήμη του φιλέλληνα φυσιολάτρη και ανθρώπου
John H.G. Pierson*

Μετάφραση: Ιωάννης-Ιάκωβος Παραδείσης, Κωνσταντίνα
Αλεξίου

Γλωσσική επιμέλεια: Ηλιάννα Παπαφίγκου, Φωτεινή
Κατσέλη

Εξώφυλλο πρωτότυπης-αγγλικής έκδοσης

Φωτογραφίες πρωτότυπης έκδοσης

Αρ. 1: Peter B. Cooper

Αρ. 2-12: Gordon Sweet

Αρ. 13-14: Joseph G. Mayer

Φωτογραφίες ελληνικής έκδοσης

Ομάδα πεζοπόρων Σύρου

Μετάφραση από τα Αγγλικά

Πρωτότυπος τίτλος: ISLAND IN GREECE

Έκδοση: The Mitre Press, London 1973

ISBN 0 7051 0179 7

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα.....	4
John H.G. Pierson	7
Πρόλογος.....	9
1. Το ξεκίνημα της αναζήτησης	10
2. Τα πρόσωπα της ιστορίας	24
3. Η αντιμετώπιση του προβλήματος.	45
4. Το αποκορύφωμα.....	61
5. Η μακριά ψυχρολουσία: Φάση Πρώτη	83
6. Η μακριά ψυχρολουσία: Φάση Δεύτερη.....	100
7. Αυτό που περιήλθε στην κατοχή μας.....	131
Επίλογος.....	155
Φωτογραφίες	158

Εισαγωγικό σημείωμα

Πάντα θεωρώ τον εαυτό μου «τυχερό» που γεννήθηκα στη Σύρο!

Σ' αυτό το κυκλαδίτικο νησί «λαμπερό πειράδι» καταμεσής του Αιγαίου Πελάγους. Παρουσιάζεται ως σπάνια αρμονική φυσική ενότητα η δεσπόζουσα Νεοκλασική Πρωτεύουσα η Ερμούπολη με το Μεσαιωνικό Οικισμό της Άνω Σύρου να πλαισιώνονται από τις πανέμορφες εξοχές αλλά και από το σκληρό σχεδόν ασκητικό τοπίο της βόρειας πλευράς που είναι πρόκληση μυστηρίου και μαγευτικής ομορφιάς.

«Τυχερό» θεωρεί και τον ίδιο στο βιβλίο του ο J.P., οικονομολόγος στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, αφού μετά από επίμονες προσπάθειες 3 ετών κατάφερε με συνοδοιπόρους την αγαπημένη του σύζυγο Sherleigh, τον γιό του John και τον φίλο του Peter, να πετύχει την απόκτηση γης στη Σύρο και να ευτυχίσει με την υλοποίηση του οράματός του.

Λάτρης της Ελλάδας και της ιστορίας της, ο J.P. «ο Αμερικάνος», άνθρωπος με ιδιαίτερη κουλτούρα γεννημένος το έτος 1906, κοσμογυρισμένος, αναφέρει στις σελίδες του σ' ένα σημείο χαρακτηριστικά «αν έχεις πάει σχολείο, η Ελλάδα μπορεί να μπει στο πεισί σου ακόμη και εάν περιστασιακά έχεις πάει στην Ακρόπολη, ή καλύτερα ρίξε τα μάτια σου σε παλιές ελιές ή ακόμη και σε ένα μόνο πεύκο σε μια λιακάδα του Αυγούστου». Τρανή απόδειξη της αγάπης του για τη χώρα μας, η επιθυμία του να σκορπισθεί η στάχτη του στον αγαπημένο του τόπο, όπως και έγινε όταν το 2001 έφυγε από τη ζωή.

Ο στόχος του J.P. ήταν να αγοράσει γη με ιδιαίτερα στοιχεία δημιουργίες της κυκλαδίτικης φύσης. Ήθελε αυτά να εντοπισθούν και να αναδειχθούν τα πλεονεκτήματα που θα προέκυπταν από μια καινοτόμο προσέγγιση εκείνης της εποχής. Στη συνέχεια σκοπό είχε τα πλεονεκτήματα αυτά να χρησιμοποιηθούν ως «κοινά εργαλεία» με ένα στοχευμένο πιστεύω, στη διαφοροποίηση της καθιερωμένης εικόνας του ξερού βράχου της Πάνω Μεριάς σε ένα πραγματοποιήσιμο όραμα, όπως η δενδροφύτευση και η ανάπτυξη κωνοφόρων με

την πλήρη προσαρμογή τους στο έδαφος, το κλίμα και τους ανέμους του νησιού.

Ο J.P. συνέβαλλε σημαντικά στην ορθολογικά σχεδιασμένη και ισόρροπη ανάπτυξη της περιοχής σε ένα τοπίο ιδιαίτερης ποιότητας και περιβαλλοντικής αξίας με μια ταυτότητα μοναδική που την απολαμβάνουμε μέσα από το καταλυτικό φως του Αιγαίου.

Αξιοσημείωτο είναι ότι μέσα από το πέρασμα των δεκαετιών ποτέ δεν απομακρύνθηκε από το αρχικό του όνειρο και με πολύ σεβασμό η επιθυμία του μεταλαμπαδεύτηκε στον γιό του John, ο οποίος τη διατήρησε μέχρι σήμερα με ιδιαίτερη ευλάβεια.

Αφέθηκα με προσοχή στις σελίδες του βιβλίου - ημερολόγιο του J.P. θα το έλεγα και ένοιωσα οι σκέψεις μου να μπερδεύονται με ποικίλα συναισθήματα που ξεπήδησαν μέσα από τις κυψέλες της ψυχής μου και της μνήμης μου για την εποχή εκείνη της δεκαετίας του '60.

Η ομάδα πεζοπόρων Σύρου στην οποία είμαι μέλος στηρίζει την έκδοση της μετάφρασης του βιβλίου του J.P. στην ελληνική γλώσσα με σκοπό την ευαισθητοποίηση των επισκεπτών της Πάνω Μεριάς για τη προστασία της συγκεκριμένης περιοχής μέσα από ένα βαθύ αίσθημα αγάπης για όλο το νησί. Θέλουμε το βιβλίο αυτό να γίνει μια «φωτεινή επιγραφή» για τους πεζοπόρους στα μοναδικά μονοπάτια της Συριανής γης που μας φιλοξενεί όλους με μεγάλη στοργή και μας χαρίζει απλόχερα ανεξίτηλες εικόνες που δένουν ερωτικά με τα μεθυστικά αρώματα των βοτάνων.

Με θείκη μαεστρία όλη η πλάση μας κάνει όλους να βγάζουμε φτερά και να πετάμε πάνω από τις λύπες μας απολαμβάνοντας γνώση και ονειροπόληση, όπως δε ισχυρίζεται ο Αριστοτέλης «ατενίζοντας τον ουρανό και παρατηρώντας την τάξη και το ανείπωτο κάλλος κατανοούμε τον Δημιουργό».

Από αγάπη, λοιπόν, εκτίμηση και θαυμασμό στο πρόσωπο του «ανθρώπου» John Pierson (σήμερα) αρκετοί φίλοι βοήθησαν στην επανέκδοση του βιβλίου – ημερολογίου του στην ελληνική γλώσσα.

Όπως ιδιαίτερος επιθυμώ να εκφράσω προσωπικά τις ευχαριστίες μου σε όσους βοήθησαν στην επανέκδοσή του.

Συγκεκριμένα στην Κωνσταντίνα Αλεξίου, Αλίκη Λεονταρίτη και Πέτρο Μαραγκό. Ακόμη στον χορηγό επανέκδοσης Νικήτα Ψυχάλη, ο οποίος ενθουσιάστηκε με την ιδέα και ενθέρμως μας υποστήριξε στην προσπάθειά μας.

Νίκος Ροσσολάτος

Τέως Πρόεδρος Κοινότητας Μάννα
Τέως Αντιδήμαρχος Ερμούπολης

ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ

ΝΙΚΗΤΑΣ ΨΥΧΑΛΗΣ Ε.Π.Ε.

**ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΚΤΙΡΙΩΝ & ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ
ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΠΛΟΙΩΝ**

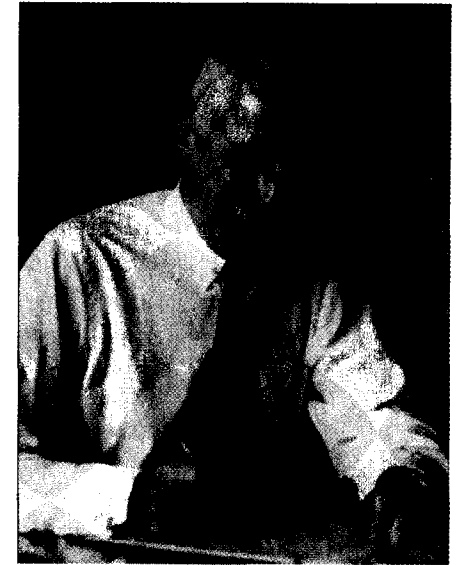
Α. Δημοκρατίας 122Α', Πέραμα Πειραιώς Αττικής Τ.Κ. 188 63
Tel.: +30 210 - 4021894, Fax: +30 210 - 4022645
e-mail: syros-1@otenet.gr

Χορηγός Ελληνικής Έκδοσης

John H.G. Pierson

Λίγα λόγια για το συγγραφέα όπως του περιγράφει ο υιός του

Γνωστός σε μερικούς σαν ποιητής και σε πολλούς άλλους σαν ο εφευρέτης ενός σχεδίου που εξασφάλιζε πλήρη απασχόληση στις Η.Π.Α., ο John H.G. Pierson έκανε την καριέρα του κυρίως στην Κυβέρνηση των Η.Π.Α. στην Ουάσινγκτον καθώς και στα Ηνωμένα Έθνη στην Ασία και στη Νέα Υόρκη.

Γεννημένος νησιώτης, από το Μανχάταν, είχε σπιτικά στο Long Island, την Χαβάη και τη Σύρο, την οποία αγαπούσε περισσότερο όπου και φύτεψε δέντρα για να ξαναπρασινίσει το τοπίο και κάποια μέρα να φέρει πίσω τουλάχιστον λίγο χώμα, όπως ακριβώς συνέβαινε και στην Ομηρική Εποχή.

Ο John H.G. Pierson παντρεύτηκε τρεις φορές και απέκτησε δύο παιδιά, τον John T.R. Pierson τώρα στο Cambridge, Massachusetts και την Elizabeth Pierson Friend of Philadelphia.

Ο John H.G. Pierson γεννήθηκε το 1906 και πέθανε το 2001. Σύμφωνα με επιθυμία του η στάχτη του σκορπίστηκε στον αγαπημένο του τόπο, στην Γριά Σπηλιά, στον όρμο Γράμματα. Εκεί είχε καταφέρει να δημιουργήσει ένα μικρό δάσος.

Στον αλησμόνητο ηγέτη και σύμβουλο για τις δημόσιες ή
οποιοσδήποτε άλλες υπηρεσίες του, φίλο μου

Harry C. Hawkins

Πρόλογος

Οτιδήποτε ακολουθεί είναι λίγο πολύ η αλήθεια, ελάχιστα ωραιοποιημένη. Πιστεύω ότι κανείς από όσους εμφανίζονται στην διήγηση δε θα αμφισβητήσει αυτή τη δήλωση με την ελπίδα να αποκαταστήσει την αξιοπρέπειά του, καθώς αυτό θα μπορούσα να σκεφτώ να το κάνω και εγώ ο ίδιος, πράγμα που θα ήταν καθαρή σπατάλη χρόνου.

Πραγματικά οφείλω μεγάλη ευγνωμοσύνη σε όλους τους υπόλοιπους χαρακτήρες. Συγκεκριμένα είμαι ευγνώμων γι' αυτή τη φιλική συμπεριφορά απέναντι στους ξένους, που φαίνεται να λειτουργεί ενστικτωδώς στους Έλληνες, λαμβάνοντας επίσης υπ' όψιν μου ότι δεν υπάρχει σχεδόν κανένας Έλληνας που να εμπλέκεται στην ιστορία, ο οποίος να μη με βοήθησε να διευρύνω την μόρφωσή μου.

Τα πρόσφατα πολιτικά γεγονότα αποτελούν ένα άλλο θέμα. Όταν το υποστηρικτικό κλαδί σπάσει, τότε το λίκνο της δημοκρατίας θα καταρρεύσει. Κάποιος πρέπει ένθερμα να ελπίζει ότι η μέρα της επιστροφής σε έναν ελεύθερο ελληνικό τρόπο ζωής δεν είναι πολύ μακριά.

Όσο για την εκπληκτική περιοχή του Αιγαίου πραγματικά δεν υπήρχε κάτι που θα έπρεπε να προσθέσω. Έχω όντως την αίσθηση ότι τέτοιες επαινετικές λέξεις, σαν αυτές που είπα όπως ήθελα να τις κρατήσω, παρ' ότι σύντομες είναι υπερβολικά μακροσκελείς.

Δύο μέλη της οικογένειάς μου, ο γιος μου John με κάποιες σημειώσεις και η γυναίκα μου Sherleigh με κάποιες επιστολές, με βοήθησαν υπερβολικά στο να διασώσω τα συγκεκριμένα επεισόδια σ' αυτή την εξιστόρηση χωρίς να ξεχαστούν. Φυσικά στον John, που από μία άλλη άποψη ήταν, να το πω έτσι, ο συνεργάτης μου, οφείλω ένα μεγαλύτερο χρέος για πολλούς εμφανείς ή και λιγότερο εμφανείς λόγους.

Τελικά είμαι ευγνώμων πράγματι στον Gordon Sweet για τη σπουδαία συνεργασία στο φωτογραφικό υλικό και στον Hugh Mc-Kinley για την ενθάρρυνση και τις συμβουλές του.

J. H. G. P.

1. Το ξεκίνημα της αναζήτησης

Ο άντρας που ανέβαινε το στενό δρόμο με μια δεινοπαθούσα κατσίκια στο ένα χέρι και ένα καρπούζι στο άλλο συνάντησε τον άλλο άντρα με το ράσο και το σχοινί γύρω από τη μέση του και επιβιβάστηκαν στο πλοίο την ώρα που ο καταπέλτης άρχισε να ανεβαίνει και το χάσμα ανάμεσα στο κύτος του πλοίου και την προβλήτα άρχισε να πλαταίνει. Οι απίστευτες φωνασκίες υποχώρησαν. Απομακρυνθήκαμε, γυρίσαμε και κατευθυνθήκαμε προς το νησιά του Αιγαίου.

Όπως το πλοίο Παντελής πλησίαζε το σημείο της εισόδου του κόλπου του λιμανιού του Πειραιά, ο νεαρός John και εγώ απλώσαμε τους χάρτες μας για άλλη μια ματιά. Το δάκτυλό μου έδειξε την Αμοργό και άρχισα να εξηγώ σε εκείνον και τους φίλους του, οι οποίοι μόλις είχαν αποβιβαστεί από το αεροπλάνο από την Αμερική, την αμφιβολία που τελευταία είχα αρχίσει να νιώθω. Αν οι γκρεμοί της νοτιότερης ακτής διέτρεχαν όλο το νησί κατά μήκος, όπως τώρα φαινόταν πιθανό... λοιπόν, πώς μπορεί να ελπίζει κανείς ότι θα φυτέψει δέντρα στην πλευρά του γκρεμού;

Ομολογουμένως, είχα επίσης ξεκινήσει να αμφιταλαντεύομαι ως προς το εάν η νοτιότερη ακτή ήταν αυτή με την οποία θα έπρεπε να ασχολούμαστε εξαρχής. Η αμφιβολία είχε εμφανιστεί όταν κάποιοι άνθρωποι στην Αθήνα, ενδιαφερόμενοι για τις χρήσεις του χώματος του νησιού με προειδοποίησαν για το θερμό αέρα από τα νότια. Όμως τελικά φαινόταν καλύτερο να ακολουθήσω τη συμβουλή ναυτικών που σε γραπτά ανησυχούσαν για την επιβίωση και κυρίως για την προστασία τους από τους θυελλώδεις ανέμους του βορρά.

“Καιρός να ρίξουμε μια ματιά τριγύρω” είπε ο Peter, φτάνοντας μαζί με τη Mag για να πάρουν τον John σε μια γενική περιήγηση στο πλοίο. Τα χαρακτηριστικά του Peter συσπάστηκαν ακούσια δείχνοντας ανυπομονησία.

Καθώς οι τρεις έφευγαν, έβγαλα από την τσέπη μου ένα τυπωμένο έγγραφο, που φαινόταν ότι θα μας βοηθήσει. Το μελετούσα κατά διαστήματα, για περίπου μία ώρα πάνω κάτω ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσα να υπερασπιστώ τη γωνία μας στο σαλόνι της πρώτης θέσης καθώς είχαν κι άλλοι το δικαίωμα

σ’ αυτήν παρόλο που εμείς είχαμε φτάσει νωρίτερα. Η δύναμη των διαδοχικών εισβολών και τα φτωχά Ελληνικά μου έτειναν να υποβαθμίσουν την υπερασπιστική μου δράση που πέτυχε μόνο μερικώς. Αλλά το χειρόγραφο ανταποκρίθηκε στις υψηλότερες προσδοκίες μου. Επαναπροσδιόρισε την έρευνά μας.

* * *

Ο γιος μου John παρ’ ότι Αμερικάνος στην καρδιά, είχε ερωτευτεί την Ελλάδα δύο καλοκαίρια πριν. Τριγυρίζοντας με τον Peter, μιλώντας με βοσκούς και ιερείς και γενικά με απλούς ανθρώπους, ανεβαίνοντας τον Όλυμπο και άλλα ψηλά βουνά, ανακαλύπτοντας ότι όλες οι Ελληνίδες είναι όμορφες, είχε χάσει με μιας τόσο μέρος της αντικειμενικής του κρίσης σχετικά με τη χώρα που ίσως στο μέλλον αυτό να ήταν πρόβλημα.

Τότε η γυναίκα μου, η Sherleigh είδε μερικά από τα νησιά του Αιγαίου σε κρουαζιέρα. Ήταν πάλι καλοκαίρι και ήταν καφετιά. Καθώς οι άνεμοι του μετεωριού θα δυνάμωναν, λίγη σκόνη που από θαύμα θα είχε απομείνει σε κάποιο νησί, θα τινάζοταν μακριά. Η όψη τόσης ξηρότητας πλήγωσε την ψυχή της. Για την «ανάρρωση», μετρημένες δόσεις Κέρκυρας στην πλευρά του Ιονίου αποδείχτηκαν αργότερα απαραίτητες.

Δεν μπόρεσα να πάω σε καμιά από αυτές τις εκδρομές. Αλλά, αν έχεις πάει σχολείο, η Ελλάδα μπορεί να μπει στο πετσί σου ακόμη και εάν περιστασιακά έχεις επισκεφτεί στην Ακρόπολη ή έχεις κάνει μια σύντομη άβολη παραμονή στο αεροδρόμιο, ή καλύτερα, αν ρίξεις το βλέμμα σου σε παλιές ελιές ή ακόμη και σε ένα μόνο πεύκο μια Αυγουσιάτικη λιακάδα. Και πράγματι είχα κάνει περισσότερα. Διότι στη Σαμοθράκη είχα κατά τύχη βρει έναν αρχαιολογικό θησαυρό – τον οποίο παρέδωσα στο τοπικό μουσείο – έναν θησαυρό κάπως ταπεινό στην όψη, αλλά σημαντικό για μένα, καθώς η εύρεσή του σηματοδότησε την εκατοστή επέτειο της εύρεσης της «Νίκης» από κάποιον άλλον.

Εκτός από αυτό, κάτι μέσα μου πάντα μου έλεγε να έχω μια θετική στάση απέναντι στην καταστροφή του περιβάλλοντος του ανθρώπου εδώ στη γη.

Λοιπόν, μια χειμωνιάτικη μέρα, καθώς μιλούσαμε περί ανέμων και υδάτων, είπα στον John: "Πώς σου φαίνεται η ιδέα να αγοράσουμε ένα μέρος σε κάποιο ελληνικό νησί και να προσπαθήσουμε να αποκαταστήσουμε τη γονιμότητα, την πράσινη όψη, το έδαφος; Ίσως διαρκέσει μερικές γενεές, πιθανόν. Ίσως να μπορούσαμε να σχηματίσουμε μια ομάδα". Και αυτός, αγνοώντας ότι αυτό ήταν παρανοϊκό, απάντησε ότι του ακούγεται μια σπουδαία ιδέα.

Μέχρι τώρα, εξ όσων γνωρίζω, δεν έχουμε νεώτερο γραπτό στοιχείο επί του θέματος παρά μια σύντομη σημείωση του John για έναν πολυάσχολο ρεπόρτερ εφημερίδας (τον ίδιο τον εαυτό του), όπου αναγράφεται: «Είναι τα εδάφη της Ελλάδας σε κακή κατάσταση; Είναι χειρότερα από παλαιότερα; Μπορούν να βελτιωθούν; Μπορούν να βελτιωθούν με τα μέσα που διαθέτει ένας μέσος γεωργός; Πώς; Πού υπάρχει μια διαθέσιμη περιοχή (νησιού) που είναι χαρακτηριστικά αυτόχθονη; Πόση γη θα χρειαζόσουν για μια αντιπροσωπευτική δοκιμή; Πόσο καιρό θα έπαιρνε; Πόσο θα κόστιζε;

"Όταν κάποιος ταξιδεύει στις Κυκλάδες σήμερα", λέει ο Ernle Bradford στην εφημερίδα Ulysses Found "είναι το γυμνό σκαλισμένο σχήμα τους που τις κάνει να ξεχωρίζουν από όλα τα άλλα νησιά της Μεσογείου". "Αλλά", συνεχίζει, "αυτά τα ηλιόλουστα νησιά που γνωρίζει ο μοντέρνος ταξιδιώτης είναι πολύ διαφορετικά από τα νησιά της Ομηρικής εποχής. Ήταν νησιά με πυκνά δάση σε εκείνες τις εποχές και υπήρχε πολύ βλάστηση, πηγές και μέρη με χορτάρια. Σέριφος, Σίφνος, Μήλος, Σαντορίνη. Θυμάμαι που έπλευσα από αυτά και που τυφλώθηκα από την αντανάκλαση των γυμνών βράχων τους δίπλα στους κρούους, χρωματιστούς βράχους της θάλασσας. Όμως τα νησιά αυτά στην εποχή του Ομήρου ήταν τόσο πλούσια σε βλάστηση και πράσινα όσο είναι η Κέρκυρα σήμερα, ή όπως είναι οι μεγάλες κοιλάδες της Ρόδου όπου οι πεταλούδες φαντάζουν σαν φλόγες της φωτιάς υπό το φως ενυδρείου κάτω από τις φυλλωσιές».

Δεν είναι εντελώς ξεκάθαρο από τι προήλθε η αλλαγή. Μήπως οι Φοίνικες έκοψαν όλα τα δέντρα για να φτιάξουν τα ξύλινα πλοία τους; (Έχει εκτιμηθεί ότι έπρεπε να κοπούν 4.000 βελανιδιές για μόνο ένα από τα μεγαλύτερα πολεμικά πλοία των

Μεσαιωνικών χρόνων. Αυτό δίνει κάποια ιδέα για το τι μπορεί πράγματι να συνέβη στις αρχαίες βελανιδιές ή πεύκα). Πηγαίνοντας ακόμη πιο πίσω, μήπως αυτά τα νησιά θάφτηκαν κάτω από μια θανατερή στρώση σκόνης από την έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης γύρω στο 1400 π.Χ.; Και μήπως λόγω αυτού του περιστατικού, ήταν η Σαντορίνη η χαμένη Ατλαντίδα; Βέβαια σε αυτήν την περίπτωση τα δάση τους είχαν επανέλθει τον καιρό της άλωσης της Τροίας, δύο αιώνες μετά δηλαδή.

Ωστόσο, όπως κι αν είχαν τα πράγματα, φαίνεται ότι ήδη μέχρι τον 4ο αιώνα π.Χ. η εξέλιξη της καταστροφής ήταν πολύ προχωρημένη στην Αττική, για να μη μιλήσουμε για τα κοντινά νησιά. «Σε σύγκριση μ' αυτό που τότε ήταν», ο Πλάτωνας μας λέει στον Κριτία, «έχουν απομείνει μόνο τα κόκαλα από το χαμένο σώμα, όπως θα μπορούσαν να το αποκαλέσουν, όπως στην περίπτωση των μικρών νησιών, όλα τα πλουσιότερα και εύφορα μέρη του εδάφους έχουν καθεί και μόνο ο σκελετός της γης έχει απομείνει. Αλλά στο πρώιμο στάδιο της χώρας, τα βουνά της ήταν ψηλοί λόφοι καλυμμένοι με χώμα... και υπήρχε αφθονία από δάση στα βουνά. Ακόμα παραμένουν τα τελευταία ίχνη απ' αυτά, ωστόσο κάποια από τα βουνά παρέχουν πλέον ζωή μόνο στις μέλισσες, και όχι πολύ παλιά ήταν ακόμα ορατές στοιβές ξυλείας από τα κομμένα δένδρα που μεγάλωναν εκεί, τα οποία ήταν μεγέθους ικανό να κρύψουν και τα μεγαλύτερα σπίτια..... Επιπρόσθετα, η γη έπαιρνε τα οφέλη από την ετήσια βροχόπτωση, όχι όπως σήμερα που χάνει το νερό το που ρέει από τη γυμνή γη στη θάλασσα, παρέχοντας αφθονη προμήθεια νερού σε όλα τα μέρη και απορροφώντας το μέσα της, αποταμιεύοντάς το στα ενδότερα και αφήνοντάς το να ρέει πάνω στο χώμα σχηματίζοντας κείμαρρους, ποτάμια και άφθονες πηγές παντού, σε κάποιες από τις οποίες, σε συγκεκριμένα μέρη, ίσως ακόμα να μπορούν να παρατηρηθούν ιερά μνημεία. Αυτό αποδεικνύει την αλήθεια όσων λέω».

Η καταστροφή δεν σταμάτησε τότε!

Σίγουρα κατά την διάρκεια μεγάλου μέρους της καταγεγραμμένης ιστορίας τα δάση (και κατά ακολουθία επίσης το χώμα και το νερό) όχι μόνο της Ελλάδας αλλά ολόκληρης της περιοχής της ανατολικής Μεσογείου είχαν καταστραφεί από

τους πολέμους, την πειρατεία, τους κακούς αγρότες και τέλος ακόμα και από τις κατσίκες. Διότι οπουδήποτε έχουν καταστραφεί σχεδόν τα πάντα, η μόνη ορατή απομένουσα αιτία είναι συνήθως ένα μεγάλο κοπάδι από κατσίκες, όχι αποκλειστικά ένοχο για το όλο έγκλημα όπως μερικές φορές του αποδίδεται, αλλά παραμένει ο παρών εκθρόνος του ανθρώπου, ορκισμένος να εμποδίσει την αναγέννηση της γης.

* * *

Στον ελεύθερο χρόνο μας μελετούσαμε όσο περισσότερο μπορούσαμε – σηκώνοντας τη σκόνη από βιβλία βοτανολογίας, διαβάζοντας αναφορές από τον Οργανισμό Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών και το υπουργείο Γεωργίας των ΗΠΑ και το Υπουργείο Γεωργίας από κάποιων επιφανών ειδικών. Ο John στην Ουάσινγκτον έμαθε από τον Έντουαρντ Μπελ (πρώην επιτετραμμένο επί γεωργικών θεμάτων) μία στρατηγική αναγέννησης της γης, εφαρμόσιμη τουλάχιστον σε περιοχές με υπολογισίμο μέγεθος. Είναι κάπως έτσι. Πρώτα (μέσα στην φτωχή Ελληνικού τύπου ορεινή κοινωνία) πρέπει να απομακρύνεις τα πρόβατα και τις κατσίκες από τους λόφους ώστε τα δένδρα να μπορούν να αναπτυχθούν. Ο μόνος τρόπος για να το πετύχεις αυτό είναι να παράγεις αρκετή τροφή για αυτά στα πεδινά. Για αυτό το σκοπό πρέπει να υπάρχει δυνατότητα άρδευσης, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να συνδυάσεις σε κάποιο σημείο εργατικά χέρια, πέτρες και τσιμέντο ώστε με κάποιον τρόπο να δημιουργήσεις απλές δεξαμενές για να συγκεντρώσεις και να αποθηκεύεις την μικρή βροχόπτωση που υπάρχει. Περιληπτικά, πρέπει να βρεις νερό, να αναπτυχθεί η ζωοτροφή, να κατεβάσεις τα ζώα από τους λόφους, και να φυτέψεις τους λόφους με δένδρα. Αργότερα, όταν τα δένδρα ωριμάσουν λίγο, μπορείς να αφήσεις τα ζώα να ανέβουν πάλι ψηλά και να βοσκήσουν σε ανοικτή γη με δάση.

Πηγαίνοντας εκείνο τον καιρό αρκετά συχνά στην Ευρώπη, βρήκα την πρώτη ευκαιρία να συμβουλευτώ στο Παρίσι το φίλο μου Victor Konda, επιστήμονα του εδάφους ή εδαφολόγο, κατά το διάστημα που ήταν διευθυντής του Τμήματος Φυσικών επιστημών της UNESCO. “Υπάρχουν”, μου είπε, “τρεις τρόποι

για να αποκαταστήσεις το έδαφος και δύο από αυτούς είναι ακριβοί. Μπορείς να εισάγεις λίπασμα ή μπορείς να εισάγεις νερό εάν βιάζεσαι και δεν σε πειράζει να ξοδέψεις χρήματα. Ή μπορείς απλά να χρησιμοποιήσεις φυτά – αφήνοντας τις ρίζες τους να αποσυνθέσουν τα βράκια με μηχανική και χημική δράση”. “Μη χρησιμοποιήσεις αμμολιθικά εδάφη” συνέχισε, “Τα αοβεστολιθικά είναι καλά ή και τα σχιστολιθικά εάν είναι δυνατόν. Ο άργιλος προέρχεται από τον σχιστόλιθο. Εάν το έδαφος είναι σε χαμηλό υπόμετρο πρόσεχε την μόλυνση από τα άλατα”.

“Εάν χρησιμοποιήσουμε την μέθοδο νούμερο τρία”, τον ρώτησα, “πόσο καιρό νομίζεις ότι θα μπορούσε να χρειαστεί κάποιος πριν παρατηρήσει πετώντας πάνω από την περιοχή μας οποιαδήποτε διαφορά στο χρώμα; Δέκα χρόνια;”

Γέλασε. “Ίσως σε πέντε χρόνια θα μπορούσες να δεις κάτι”.

Στη Ρώμη ο Louis Bramao, διευθυντής του Παγκόσμιου Γραφείου Εδαφικών Πόρων του FAO, μου έδειξε τους εδαφικούς χάρτες που ανέπτυσαν συστηματικά σε παγκόσμια βάση. Το νησί της Αμοργού, όπως φαινόταν, περιείχε σε ευρεία κλίμακα τον κόκκινο σχιστόλιθο, χαρακτηριστικό της περιοχής του Αιγαίου. Το έδαφος που προέρχεται από αυτόν είναι αρκετά εύφορο. Το πρόβλημά μας θα ήταν η έλλειψη νερού. Ο υδρολόγος, συνάδελφος του Bramao, R. Ambroggi έκανε κάποιους πρόχειρους υπολογισμούς βασισμένος στην υπόθεσή μου περί της επιφάνειας του νησιού αλλά και στη δική του υπόθεση σχετικά με την ετήσια βροχόπτωση (15 ίντσες περίπου ετησίως). Εάν κάναμε γεώτρηση εκεί, ισχυριζόταν ότι θα μπορούσαμε σίγουρα να ελπίζουμε σε εύρεση αρκετού νερού για οικιακή χρήση και ίσως και λίγο για αγροτική χρήση. Το επίπεδο του νερού σε αυτά τα νησιά είναι περίπου στο επίπεδο της θάλασσας. Θα έπρεπε να είμαστε προσεκτικοί αντλώντας το γιατί αν τραβούσαμε πάρα πολύ θα φτάναμε σε θαλασσινό νερό.

Αν ανοίξει κανείς έναν παγκόσμιο άτλαντα και κοιτάξει το χάρτη της Ελλάδας θα δει ότι τα νησιά του Αιγαίου δεν είναι απλώς ένα μέρος αυτής της χώρας, αλλά κομμάτι της καρδιάς της. Ένα από αυτά μόνο, το νησί που ονομάζεται Αμοργός, κείται περισσότερο απόμερα (γεγονός που όλα τα δρομολόγια πλοίων μπορούν να επιβεβαιώσουν). Κάτι άλλο θετικό σχετικά

με την Αμοργό, όσον αφορά τους σκοπούς μας, ήταν η “μεγαλόπρεπη και αριστοκρατική” εμφάνισή της στα μάτια των ποικίλων παρατηρητών-ταξιδευτών. Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα αναφορά στην κλασική μελέτη του James Theodore Bent, “Οι Κυκλάδες : Η ζωή ανάμεσα στους νησιωτικούς Έλληνες”, που δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο το 1885. Αναζητώντας αυτό το βιβλίο, μέσα σε μια μέρα, κατάφερα να τελειώσω το κεφάλαιο για την Αμοργό πριν κλείσει η βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου για ένα μακρύ Σαββατοκύριακο και πριν εγώ από την μεριά μου πάρω το δρόμο μου για το αεροδρόμιο.

Εκτός από την ανάγκη να διαλέξουμε πολύ προσεκτικά ένα μέρος για το σκοπό μας, είχαμε μερικές άλλες βασικές ερωτήσεις να σκεφτούμε.

Αρχικά είχα υποθέσει ότι θα μπορούσαμε να μισθώσουμε ένα ικανοποιητικό σε μέγεθος κομμάτι γης – πιθανότατα ένα τετραγωνικό μίλι – από την ελληνική κυβέρνηση. Η μίσθωση θα μπορούσε να διαρκέσει για 25 χρόνια περίπου, με τη δυνατότητα εμείς πάλι να την ανανεώσουμε για άλλα 25 χρόνια, στο τέλος των οποίων η γη θα επιστρεφόταν στην ελληνική κυβέρνηση. Έχοντας πρόσφατα βοηθήσει να προετοιμαστεί μια αναφορά για τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις ανά τον κόσμο, σκέφτηκα ότι γνώριζα κάπως την διαδικασία. Θέλαμε όμως το δικαίωμα να διατηρήσουμε μικρά τμήματα γης με σπίτια για αυτούς που είχαν συμμετάσχει στην εργασία αναμόρφωσης του εδάφους.

Θα μπορούσαμε να σχηματίσουμε μια ομάδα με ομοϊδέατες – Αμερικάνους και Έλληνες – επιλεγμένους με την σκέψη ότι υπήρχε κάτι παράξενο σε αυτούς το οποίο θα τους έκανε να θέλουν να συνεχίσουν να ασχολούνται για αρκετές γενιές. Ύστερα θα μπορούσαμε να συγκεντρώσουμε κάποια κεφάλαια και να τα χρησιμοποιήσουμε για τις ετήσιες δαπάνες συμπεριλαμβανομένου του απαραίτητου πάγιου εξοπλισμού. Για αγορά φυτών σε κάθε περίπτωση, ενδεχομένως για άνοιγμα πηγαδιών, δυναμίτες αν χρειάζονταν, υλικά περιφραξης, αν οι συνήθειες των ντόπιων μας επέτρεπαν να χρησιμοποιήσουμε αυτήν την άμεση μέθοδο για ν' αντιμετωπίσουμε τις κασίκες και ούτω καθεξής. Ένας ντόπιος από κοντινό αγρόκτημα θα γινόταν ο μόνιμος επιστάτης καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Ένα από τα πρώτα πράγματα που θα έπρεπε να κάνουμε θα ήταν να χτίσουμε ένα απλό κτίσμα ως έδρα της επιχείρησης. Οι συνεργάτες θα μπορούσαν να έρχονται κατά καιρούς, όποτε μπορούσαν, να κάνουν κάποια χειρωνακτική εργασία και ταυτόχρονα να απολαμβάνουν διάφορες επιπρόσθετες παροχές όπως το κολύμπι, την ηλιοθεραπεία ή τη ρετσίνα.

Η αδυναμία οποιασδήποτε ομάδας, όταν πρόκειται να εκτελέσει ένα έργο με όραμα όπως αυτό, είναι ίσως εμφανής (ή, αν το προτιμάτε ιστορικά αποδεδειγμένη) αλλά στο John και σε εμένα άρεσε η ιδέα της ομάδας και ποτέ επίσημα δεν την εγκαταλείψαμε. Αυτό που συνέβη ήταν κυρίως το ότι συνειδητοποιήσαμε πως εάν θες να πραγματοποιηθεί κάτι αμέσως, στον περιορισμένο χρόνο που διαθέτεις, σχεδόν πάντα καταλήγεις στο να το κάνεις μόνος σου. Επίσης τότε έμαθα από έναν Αθηναίο συνάδελφο και φίλο, το John Zarra, καταξιωμένο για την εργασία του υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης, ότι οι Έλληνες των αστικών κέντρων δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για τέτοια νησιά. Αγαπούν τα νησιά όπως φαίνεται, αλλά αυτό ισχύει μόνο για τα πολιτισμένα που βρίσκονται μέσα στον κόλπο της Αττικής, την Αίγινα και τον Πόρο, ή ίσως και τις Σπέτσες και την Ύδρα.

Το άλλο θέμα – σχετικά με τη μίσθωση – αναγκάστηκα να το εγκαταλείψω. Οι Έλληνες της Νέας Υόρκης που συμβουλευτήκα – οι περισσότεροι από αυτούς ειδικοί σε νομικά ζητήματα – μου είπαν με διπλωματική, αλλά αλάνθαστη γλώσσα, ότι θα έπρεπε να ξεχάσω τη μίσθωση αν ήθελα να μην βρεθώ μπλεγμένος. (Είπαν επίσης, με μια σίγουρη λάμψη στα μάτια, ότι υπήρχαν πολλοί Έλληνες δικηγόροι, υπονοώντας, όπως συμπέρανα ενστικτωδώς, ότι θα έπρεπε να τους αφήσω στην ησυχία τους όσο ήταν αυτό ανθρωπίνως δυνατό). Αν πράγματι η κυβέρνηση είχε τέτοια γη να μισθώσει – πράγμα που δεν ήταν καθόλου σίγουρο, αν και τα μοναστήρια μάλλον είχαν κρατήσει τη δική τους – το μικρό έργο μας θα μπορούσε να γίνει πειρασμός για ορισμένους και ένα μεγάλο πρόβλημα στα χέρια όσων καταπιαστούν με αυτό.

Συνεπώς, οι ιδέες μας εξελίσσονταν και επειδή όσο περνούσε ο καιρός προαισθανόμουν τα άλυτα προβλήματα που θα ακολουθούσαν, αποκάλυψα στον Zarra κάπου στο τέλος

ενός μακροσκελούς γράμματος που του έγραφα για το πώς θα πάω να αντιμετωπίσω το τέρας: “ Όταν έρθει η ώρα να ξεκινήσουμε για το νησί ή τα νησιά ώστε να πραγματοποιήσουμε το σκοπό μας, είναι φανερό ότι διάφορα είδη εξειδικευμένων γνώσεων θα χρειαστούν – εκτός από τις καλές επαφές με τους τοπικούς άρχοντες – για παράδειγμα, γνώσεις στην εδαφολογία, στην υδρολογία (το νερό όντας χωρίς αμφιβολία ένα από τα υψίστης σημασίας προβλήματα), γνώσεις για τη γλώσσα και τη νομοθεσία. Ελπίζω ότι κάποιος τρόπος μπορεί να βρεθεί ώστε να αποκτήσω τον σωστό συνδυασμό γνώσεων από κάποια βάση στην Αθήνα”.

Επίσης ανέφερα κάποιες σχετικές πληροφορίες: “Ο στόχος μας για το έτος 1964 είναι να βρούμε και να αποκτήσουμε ένα κομμάτι γης. Δεν υπάρχει πολύς χρόνος γι’ αυτό, αφενός διότι πρέπει να είμαι πίσω στο γραφείο μου κατά τη διάρκεια της εβδομάδας μεταξύ 13-19 Σεπτεμβρίου το αργότερο και αφετέρου διότι ο John μπορεί να πάρει άδεια το πολύ τρεις εβδομάδες από τη δουλειά του”.

* * *

Είχε περάσει πάνω από το μισό του Αυγούστου όταν μπόρεσα να πάω στην Αθήνα. Τότε ήταν ο ίδιος ο Ζάρρας (του οποίου τα σκούρα μάτια πρόδιδαν το μεγάλο ενδιαφέρον του) που με σύστησε σε φίλους του από τον Οργανισμό Τουρισμού της Κυβέρνησης, οι οποίοι με τη σειρά τους εύκολα με έπεισαν ότι ο στόχος μας για το 1964 θα έπρεπε να διατηρηθεί. Δύο πράγματα χρειάστηκαν, ένας χάρτης και ένα ντισιέ με αποκόμματα από εφημερίδες.

Ο χάρτης απεικόνιζε περιοχές με κόκκινη γραμμή γύρω τους, κοντά στους Τούρκους και σε άλλους γείτονες, όπου η γη δεν μπορούσε να αγοραστεί από κανέναν ξένο. Γραμμοσκιασμένες περιοχές όπου μπορούσαν νόμιμα να γίνουν αγοραπωλησίες, τηρουμένων συγκεκριμένων προϋποθέσεων, και λευκές περιοχές όπου δεν υπήρχαν καθόλου περιορισμοί. Ευτυχώς τα νησιά των Κυκλάδων, όχι όπως άλλα νησιά, ανήκαν ακόμη στις λευκές. Μέχρι στιγμής καλώς. Αλλά όσον αφορά τα αποκόμματα από τις εφημερίδες, υπήρχε σε αυτά

καταγεγραμμένη δυνατή κατακραυγή – ορισμένες διαδόσεις είχαν πράγματι φτάσει στα αυτιά μου λίγες εβδομάδες πριν – ενάντια της εισβολής στην Ελλάδα ξένων αγοραστών γης, ειδικά Γερμανών. «Η Ελλάδα πωλείται σε πλειστηριασμό». Ένας νόμος για να μπει τέλος σε όλες τις πωλήσεις γης σε ξένους κατατίθετο στη Βουλή.

Πρέπει να πω ότι ένιωσα συμπάθεια για αυτές τις προσπάθειες. Τότε όμως στο μυαλό μου, καθώς σκέφτηκα τον σκοπό του έργου μας, εμφανίστηκε ξανά η ακανθώδης εναλλακτική λύση της μίσθωσης, για να μην μιλήσω για την άλλη αμφίβολη εναλλακτική του να αγοράσουμε μέσω μιας ελληνικής “πρόσοψης”. Αρχισα να σκέφτομαι ότι δεν είχαμε χρόνο για χάσιμο : Έπρεπε να βρούμε και να αγοράσουμε τη γη που χρειαζόμασταν άμεσα.

Γρήγορα αναζήτησα και κέρδισα άλλους υποστηρικτές και (μπορώ να προσθέσω με ευγνωμοσύνη) διαρκείς συμμάχους, πηγαίνοντας στην αμερικάνικη πρεσβεία και συστήνοντας τον εαυτό μου στον επιτετραμμένο για τη γεωργία Don Motz και το σύμβουλό του, το Νικόλα Τριανταφυλλίδη. Ο Νικόλας στην πραγματικότητα, παρόλο που ήταν πολύ φορτωμένος με επίσημα καθήκοντα και εγώ είχα διάφορες άλλες ασχολίες, έγινε σχεδόν η μόνιμη παρέα μου και οδηγός μου κατά τη διάρκεια των ημερών που ακολούθησαν. Μαζί επισκεφθήκαμε τα σχετικά τμήματα του Υπουργείου Γεωργίας: την Δασική Υπηρεσία, την υπηρεσία οικονομικής ανάπτυξης ορεινών περιοχών, το ινστιτούτο εδαφών και λιπασμάτων και πολλά άλλα.

Ήμουν τυχερός να έχω έναν υποστηρικτή σαν τον Νικόλα. Νοήμων και πολυμήχανος, ευφραδής και στις δύο βασικές γλώσσες, σχεδόν με «κουβαλούσε» στις πλάτες του. Κάποιος «Jim» (Δημήτρης) Δημητριάδης, διευθυντής στην Υπηρεσία Οικονομικής Ανάπτυξης ορεινών περιοχών μιλούσε άριστα αγγλικά και έτσι με διευκόλυνε όταν τον επισκέφτηκα, αλλά τέτοια περιστατικά ήταν βεβαίως κάπως σπάνια. Παρόλα αυτά αυτό δεν είχε σημασία, καθόσον μόλις ο Νικόλας έμαθε την υπόθεσή μου, κάθε φορά που μπαίναμε σε κάποιο γραφείο έλεγα λίγες λέξεις εκτός από το «τι κάνετε», κι ύστερα του ζητούσα να μεταφράζει για μένα, στηριζόμενος στην πλάτη της

καρέκλας μου ενόσω εκείνος άρχιζε να μιλά συνεχώς και ακατάπανυστα.

Μιλούσε (πιστεύω) σχετικά με τη διάβρωση και την αναδάσωση. Σχετικά με τα υψηλά ιδανικά του σχεδίου μας. Σχετικά με το γεγονός ότι αν και το έργο μας ήταν μικρό και ουσιαστικά συμβολικό και εμείς δεν ήμασταν ακόμη ειδικοί εδαφολόγοι, ο γιος μου και εγώ νιώθαμε ότι με τύχη ίσως αναπτύσσοντας μικρές τροποποιήσεις ήδη γνωστών μεθόδων βοηθήσαμε στην αναγέννηση της γης κάτι που και άλλοι, Έλληνες, θα μπορούσαν να αντιγράψουν. Σχετικά με την επιθυμία μας να εργαστούμε σε στενή συνεργασία με την Κυβέρνηση όλο τον καιρό και ούτω καθεξής. Μιλούσε και πάντα άκουγα κατά διαστήματα αυτό το εύηχο "ο κύριος" και μετά το όνομά μου.

Πιο σημαντικό όλων, οπωσδήποτε, ήταν οι γενικότητες που όλοι μας λέγαμε, διότι ήταν αναγκαίο να επιβεβαιώσουμε την προϋπόθεση ότι αν στο μέλλον χρειαζόμασταν κάποια βοήθεια, θα μπορούσαμε να την έχουμε. Αυτό επιβεβαιώθηκε πλήρως. Όλοι επαινούσαν τα κίνητρά μου, είπαν ότι το έργο μου ήταν καλά σχεδιασμένο και υπέθεταν ότι θα μπορούσε να αποδειχθεί ωφέλιμο για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Δεν είδα στην Αθήνα στο πρόσωπο κανενός εκείνο το βλέμμα, το οποίο ακόμη και όταν δεν συνοδεύεται από περιστροφή του δακτύλου κοντά στον κρόταφο, σημαίνει ότι κάποιος πρέπει ουσιαστικά να είναι τρελός.

Το δεύτερο βήμα ήταν να προσπαθήσουμε να βρούμε πληροφορίες σχετικά με τα νησιά που μας ενδιέφεραν: ποια νησιά θα ήταν τα καλύτερα για να κοιτάζουμε; Τι γνωρίζαμε για το χώμα και το νερό τους; Και τα όμοια. Πήρα κάποιες πληροφορίες κυρίως για την Πάρο αλλά και σχετικά με την Νάξο. Με άκουσαν ευγενικά αλλά και με έκπληξη όταν μίλησα για την Αμοργό. Και η πρόταση από την Δασική Υπηρεσία ήταν ότι το μέρος που θα έπρεπε να πάω δεν ήταν οι Κυκλάδες αλλά τα Κύθηρα, όπου οι άνθρωποι τους ήδη εργάζονταν. Ήταν ολοφάνερο ότι δεν προσποιούνταν πως οι Κυκλάδες, με μόνη ίσως εξαίρεση τη Νάξο, δεν είχαν σημαντική θέση στο σχεδιασμό της Ελληνικής γεωργίας.

Ούτε μπορούσα να λάβω πειστικά στοιχεία για τους ανέμους, θέμα για το οποίο προσπάθησα να ρωτήσω περιστασιακά, καθόσον με απασχολούσε.

Μου υποσχέθηκαν να με συστήσουν σε ανθρώπους στα νησιά, οι οποίοι τα ήξεραν, περισσότερο βέβαια (μου υποσχέθηκε) ο Γιώργος Καβούρας, διευθυντής στην Υπηρεσία Εδαφών και Λιπασμάτων. Αυτές οι υποσχέσεις εκπληρώθηκαν άμεσα, μέσω επιστολών και μέσω τηλεφώνου. Δεν είχα συνειδητοποιήσει μέχρι τότε ότι μπορούσες εύκολα να τηλεφωνήσεις από, προς και μεταξύ των διαφόρων νησιών.

Το γραφείο όπου ο Νικόλας και εγώ πραγματικά συναντήσαμε ειδικούς ήταν το Ινστιτούτο εδαφών και λιπασμάτων. Μέχρι τη στιγμή που φτάσαμε εκεί ήξερα πολύ καλά (ακόμη κι αν υπήρξε κάποια αμφιβολία στο μυαλό μου γι αυτό πριν) ότι η υπολογισίμη σε μέγεθος γη μας (η οποία τότε είχε υπολογισθεί υποθετικά σε 1000 στρέμματα, περίπου 250 εκτάρια) θα έπρεπε να είναι αρκετά φτωχή από γεωργικής άποψης. Ειδάλλως και μετά βεβαιότητας δεν θα μπορούσαμε οικονομικά να την αγοράσουμε, ούτε θα έπρεπε καν να το προσπαθήσουμε. Αυτό σήμαινε ότι θα έπρεπε να είμαστε προσεχτικοί ώστε να μην καταλήξουμε με ένα έδαφος πάνω στο οποίο κανένα πράσινο πράγμα δεν θα μπορούσε ποτέ να φυτρώσει και να μεγαλώσει. Για αυτό το πρόβλημα απευθύνθηκα στον διευθυντή του Ινστιτούτου, τον Δ. Σ. Κατακουζηνό, σε σπαστά γαλλικά.

«Εάν μπορείς να βρεις, ένα κομμάτι γης που να σου ταιριάζει, εμείς θα κάνουμε μια προκαταρκτική μελέτη για σένα», είπε. «Μια γρήγορη, για να σου δώσει μια ιδέα εάν θα πρέπει να αγοράσεις τη γη ή όχι. Μετά από αυτό, μπορείς να αποστείλεις ένα επίσημο γράμμα από την πρεσβεία σου στον Υπουργό ζητώντας πλήρη ανάλυση του εδάφους».

Εξέφρασα την βαθιά εκτίμησή μου και είπα ότι βεβαίως θα πλήρωνα το κόστος. «Τίποτε. Δεν θα σου κοστίσει το οτιδήποτε. Το δικό σου έργο είναι καλό για τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις».

Βγήκα έξω νιώθοντας μία πραγματική αίσθηση ολοκλήρωσης και ήμουν σίγουρος με κάποια αίσθηση λύπης ότι με τους νέους νόμους ένας αριθμός υψηλόβαθμων

αξιωματούκων συμπεριλαμβανομένου του Δρ. Κατακουζηνού, θα έπαιρναν σύνταξη.

* * *

Όταν τελείωσα τον έλεγχο του χειρογράφου, το έβαλα στην τσάντα, συγκέντρωσα όλες τις τσάντες μας πάνω και γύρω από την καρέκλα μου και πήγα έξω στο κατάστρωμα να βρω του άλλους.

Μια ξεχωριστή ερώτηση που μου είχε κάνει ο Τζιμ Δημητριάδης ήταν, αν μπορούσα να διαβάσω γερμανικά, και όταν είπα ότι μπορούσα λίγο, μου δάνεισε αυτό το έγγραφο. Ήταν ένα εκπληκτικό κείμενο, στο οποίο όπως ανέφερα στον John, ο συγγραφέας αναφέρεται στο νησί της Αμοργού ως “το δικό μας” (unsre Insel), αναλύοντας τα προβλήματα της συστηματικά και θέτοντας ένα κατανοητό, αναλυτικό πλάνο για την οικονομική του ανάπτυξη κάτω από την καθοδήγηση μιας ομάδας Γερμανών ειδικών.

Αφού διαπίστωνα αυτά (τα ανέφερα περαιτέρω) πέρασα σχεδόν άλλο τόσο χρόνο εξετάζοντας το έγγραφο για να προσπαθήσω να καθορίσω αν είχε κάποια επίσημη αναγνώριση, αλλά δε βρήκα σχετικά στοιχεία. Το ταχυδρομήσαμε πίσω από την Ερμούπολη την επόμενη μέρα και δεν σκεφτήκαμε σοβαρά την Αμοργό ποτέ ξανά.

Σε επόμενα ταξίδια μου άρεσε να κοιτάζω την νήσο Πάτροκλος, κοντά στην ακτογραμμή ακριβώς πριν φτάσεις το Σούνιο και τις κολώνες του ναού του Ποσειδώνα. Μερικές από τις γραμμές αυτού του μικροσκοπικού νησιού είναι αξιολάμπιες. Αλλά υποθέτω ότι υποσυνείδητα αναρωτιέμαι, όπως τα κοιτάζω, εάν θα μπορούσε κάποιος να κάνει κάτι να φυτρώσει εκεί αν ήταν δικό του. Αυτό θα μπορούσε να γίνει, χωρίς αμφιβολία, ένα σχετικά απλό ζήτημα αν χρησιμοποιείτο ένα χημικό σπρέι – ένα καινούργιο είδος ακτίνας λέιζερ – το οποίο θα είχε εφευρεθεί και θα θρυμματίζε τα βράχια σε γόνιμο έδαφος.

Η Mag διάβαζε το βιβλίο της αλλά έκανε ένα διάλειμμα για να ρίξει μια ματιά στην Πάτροκλος.

Η βραχώδης νοτιότερη άκρη της Κέας, όταν την φτάσαμε, είχε ακριβώς την ίδια αίσθηση σε μια πιο εντυπωσιακή κλίμακα. Τότε κουνιόμαστε, πλέοντας μέσα στο καθοδικό ρεύμα, από το κανάλι του Καφηρέα. Στη δεξιά πλευρά του πλοίου, σε μια ακαθόριστη απόσταση βρίσκεται η Κύθνος. Μετά από λίγο, μπροστά μπορούσαμε να διακρίνουμε ένα άλλο νησί, το οποίο φαινόταν να είναι η Γυάρος. Κατά την διάρκεια αυτού του μέρους του ταξιδιού μας είχα την ευκαιρία – που επαναλήφθηκε πολλές φορές τις μέρες που ακολούθησαν – να νιώσω ανάμεικτα αισθήματα υπερηφάνειας και φθόνου στην ανερχόμενη ικανότητα του John να μιλά Ελληνικά. Είχε γνωριστεί με έναν νέο μηχανικό από τη Ζάκυνθο που του εξηγούσε τώρα ότι η Γυάρος ήταν το μέρος που παλιότερα εξόριζαν τους πολιτικούς κρατούμενους, από τους οποίους δόξα το Θεό δεν ήταν κανείς πια (τότε). Κανείς μας δεν μάντεψε το μελανό μέλλον που επιφυλασσόταν για αυτό το μέρος. Στη συνέχεια ο γιος μου και ο γνωστός του σιγοτραγούδησαν sotto voce κάποια πολιτικά τραγούδια γελώντας πολύ.

Ο χρόνος περνούσε. Ο ήλιος πίσω μας δεν ήταν πια ψηλά στον ουρανό, όταν ο Peter με έκανε να προσέξω κάτι φωτεινό που βρισκόταν χαμηλά και στο βάθος, πέραν του ορίζοντα της δεξιάς πλευράς του πλοίου. Φαινόταν αρχικά να μην έχει σύνδεση με οτιδήποτε άλλο, αλλά σύντομα τα περιγράμματα κάποιων λόφων εμφανίστηκαν μπροστά και γύρω του και τότε συνειδητοποιήσαμε ότι, όταν έχει κάποια είδη καιρού, το νησί της Σύρου γίνεται ορατό στους ταξιδιώτες που φτάνουν από δυτικά σε αυτήν την ώρα που προηγείται του ηλιοβασιλέματος, όχι από τη γραμμή του ορίζοντα, αλλά από τις ανταύγειες ενός συγκεκριμένου λόφου που αναδύονται πάνω από τη θάλασσα.

Έτσι, το «Παντελής» πέρασε το μικρό ακατοίκητο φάρο στο βραχώδες και βορειότερο σημείο της Σύρου. Έπλευσε γύρω από την σκιώδη ανατολική πλευρά του νησιού. Προκάλεσε τον καθαρό ήχο της καμπάνας του Αγίου Δημητρίου σε απάντηση του δικού του ηχηρού χαιρετισμού. Γύρισε απότομα δίπλα στο μικρό Γαϊδουρονήσι, που φυλάει τον κόλπο του λιμανιού, για να εισέλθει στο λιμάνι της Ερμούπολης, με την όμορφα φωτισμένη πόλη χτισμένη στους δύο λόφους. Και έφτασε.

2. Τα πρόσωπα της ιστορίας

Επειδή το Ξενοδοχείο «Ερμής» ήταν γεμάτο, μείναμε στο «Μύκονος». Βρήκαμε πιθανά μέρη για να πιούμε ούζο και κάποια άλλα κοντινά για δείπνο και ύστερα, για μια, ώρα περιφερόμασταν στους δρόμους και στην εντυπωσιακή κεντρική πλατεία πριν επιστρέψουμε για ύπνο. Ο Peter, ο John και εγώ μοιραστήκαμε το καλύτερο δωμάτιο της επιχείρησης. Της Mag από ότι καταλάβαμε, πρέπει να ήταν το όγδοο – υποθέτοντας ότι αυτός ήταν ο συνολικός αριθμός δωματίων. Το υπέροχο δωμάτιό μας διέθετε μπαλκόνι που κρεμόταν πάνω από τη μέση της πολυσύχναστης προβλήτας, ένα μπαλκόνι το οποίο φαινόταν να έχει κατασκευαστεί με τον μοναδικό σκοπό να επιτρέπει στον Bogart ή τον Cagney να κάνουν μια δραματική εμφάνιση και να κάνουν μια φλογερή ομιλία, όπως ο John απείλησε να κάνει την επόμενη μέρα εν απουσία τους.

Άλλο ένα αξιοθαύμαστο πλεονέκτημα του «Μύκονος» ήταν η τιμή. Αν και τα υδραυλικά, που δεν ήταν εύκολο να εντοπισθούν, ήταν ένα δράμα, ευτυχώς οι δημόσιες τουαλέτες ήταν ακριβώς απέξω σε διπλανό πλαϊνό δρόμο.

Με τη δική μου επιμονή βγήκαμε για δουλειά – ο John και εγώ – αμέσως μόλις καταναλώσαμε τον καφέ, το ψωμί με μέλι και το καρπούζι που παραγγείλαμε για πρωινό. Έπρεπε αρχικά να έρθουμε σε επαφή με τον παλιό συμμαθητή του John, τον Ηλία, που είχε έρθει στο νησί πριν από εμάς για να επισκεφθεί δύο προ-προ-θείες του, ετών ενενήντα οκτώ η μία και εκατόν δύο η άλλη.

Έχοντας βρει τον Ηλία και αφού χαιρετήσαμε εκείνες τις ακόμη σθεναρές κυρίες, δεχτήκαμε να μας συνοδεύσει στο γραφείο του Διευθυντή της Γεωργικής υπηρεσίας για τις Κυκλάδες και αυτό ήταν το λογικό εναρκτήριο σημείο κάθε αναζήτησης σαν την δική μας. Η Ερμούπολη είναι η πρωτεύουσα της νομαρχίας που εμπεριέχει όλα τα νησιά του νησιωτικού συμπλέγματος. Αυτός ο διευθυντής ήταν ο άνθρωπος στον οποίο πρώτα από όλους οι Αθηναίοι φίλοι μου με είχαν στείλει. Επίσημα είχε στα χέρια του τα κλειδιά για το στιδήποτε. Επιπλέον μου είχαν πει ότι ήξερε προσωπικά κάθε πέτρα των νησιών – ένα εντυπωσιακό προσόν – και στην

πραγματικότητα μια τεράστια εργασία, αν ποτέ υπήρξε κάποια. Μπήκαμε στο μεγάλο κτήριο από τον κεντρικό παράλληλο δρόμο και ανεβήκαμε κάποια πλατιά σκαλιά που μας στείλανε μπροστά του.

Μόλις που είχαμε κάτσει, δεχτήκαμε την πρόσκλησή του για καφέ (2 καφέδες, μέτριους γλυκούς, και μια πορτοκαλάδα παρηγγείλε στο αγόρι από την ταβέρνα) και ξεκινήσαμε να εξηγούμε την αποστολή μας, όταν ο διευθυντής μας διέκοψε απότομα λέγοντας ότι ο Ηλίας σαν διερμηνέας ήταν εντελώς ανεπαρκής. Έχοντας θεωρήσει πάντοτε τον Ηλία γνήσιο Έλληνα–Ελληνοαμερικάνο φυσικά – σοκαρίστηκα. Ο ίδιος ο Ηλίας αντιμετώπισε την προσβολή ήρεμα. Αναβάλαμε τη συνάντηση μέχρι κάποιος άλλος αντικαταστάτης διερμηνέας βρεθεί για να τον αναπληρώσει.

Η Ερμούπολη φαίνεται να είναι η μητρόπολη με το κατάλληλο μέγεθος για να ξεκινήσει κανείς σημαντικά εγχειρήματα. Δεν είναι τόσο μικρή και έτσι βρίσκεις όποιον ή ό,τι χρειάζεσαι. Από την άλλη μεριά, δεν είναι τόσο μεγάλη, διότι κάθε φορά που την επισκέπτεσαι για κάτι που χρειάζεσαι, ο χρόνος που ξοδεύεις δεν είναι τόσος πολύς. Μέσα σε μισή ώρα η ομάδα μας ήταν πίσω στο γραφείο του διευθυντή, αυξημένη κατά έναν, τον Χαράλαμπο, ένα ντόπιο νέο που είχε μόλις γυρίσει από σπουδές στη ναυπηγική στο Λονδίνο.

Ο Χαράλαμπος – Μπάμπης για συντομία – αντιμετώπισε το νέο καθήκον του με ενθουσιασμό, και φαινόταν πως έβρισκε το έργο μας πολύ ενδιαφέρον. Ο διευθυντής όμως, απ' ότι ένιωσα μάλλον όχι. «Δυστυχώς», είπε, «τέτοιες υπολογίσιμες περιοχές γης σαν αυτές που έχετε κατά νου δεν μπορούν να βρεθούν σε αυτά τα νησιά».

«Κοιτάξτε», συνέχισε, «όλη η γη στη Σύρο για παράδειγμα αποτελείται από μικρές ιδιοκτησίες». Και έδειξε από το παράθυρό του πάνω από τις στέγες των σπιτιών μακριά όπου μπορούσες να δεις τα οροθέσια των χωραφιών στους λόφους.

Εκνευρίστηκα. «Και στη νοτιοανατολική Νάξο;» είπα. Δεν είχα ιδρώσει τόσες μέρες στην Αθήνα για το τίποτα. «Λοιπόν, ίσως να υπάρχει κάτι στην Νοτιοανατολική Νάξο».

«Τότε ίσως υπάρχει κάτι στην Νοτιοδυτική Νάξο;»

«Λοιπόν, πιθανόν στη Νοτιοδυτική Νάξο, επίσης.»

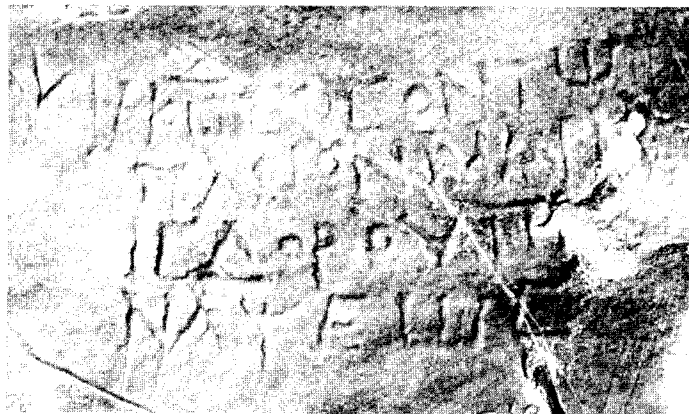
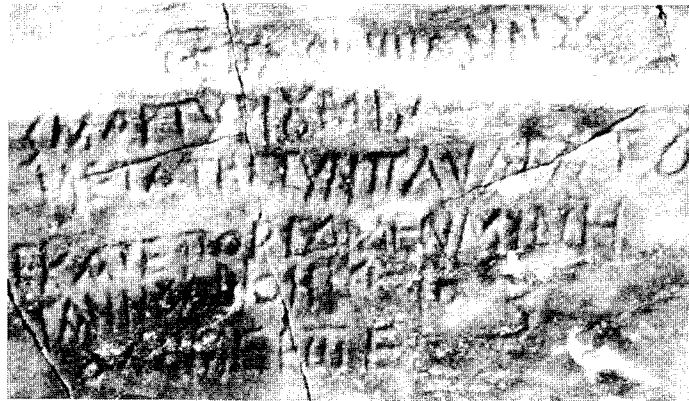
1. «Εχθροί» των ανθρώπων

2. Ερμούπολη

3. Χιλιάδες μέτρα πιο κάτω η ήρεμη γαλάζια θάλασσα

4. Αμυδρές επιγραφές στα βράχια

«Τι μπορεί να υπάρχει στην Πάρο;»

«Δεν είμαι σίγουρος» είπε, «αλλά ίσως βρείτε κάποια γη σαν αυτή που θέλετε στην Πάρο. Ή στην Αντίπαρο».

Όταν φύγαμε από το γραφείο του, μας είχε υποσχεθεί να επικοινωνήσει, εκ μέρους μας, με τους αγροφύλακες που βρίσκονταν στην Πάρο και τη Νάξο και επιπλέον μας είχε υποσχεθεί να μιλήσει από πριν, για εμάς, με τους πρoύκοντες των διαφόρων πραγματικά μικρών, απόμερων, και μη αναπτυγμένων νησιών, εκ των οποίων το κοντινότερο ήταν η Ηρακλεία. Αυτό συμπέρανε ότι ήταν το είδος της τοποθεσίας που πραγματικά χρειαζόμασταν και θα φρόντιζε ώστε όταν πατούσαμε το πόδι μας εκεί να είμαστε ευπρόσδεκτοι.

Στο δρόμο ο Μπάμπης με κοίταζε με αποδοκιμασία και είπε: «Γιατί ενδιαφέρεσαι για το έδαφος των νησιών μας, τέλος πάντων;» «Δεν ξέρω» απάντησα «αλλά τον περασμένο χειμώνα γλίστρησα πάνω σε πάγο και έσπασα την κλειδα του ώμου μου. Ίσως να έπαθε ζημιά και το κεφάλι μου».

«Πω, πω, πω», είπε ο John, που στα αγγλικά ήταν αντίστοιχο του «Τς, Τς, Τς».

Έχοντας συζητήσει με τον Peter και τη Mag καλέσαμε τη Φρίντα στο τουριστικό γραφείο και κανονίσαμε να πάμε στη Νάξο μέσω Πάρου με το επόμενο πλοίο, προγραμματισμένο για δύο μέρες μετά. Ο Ηλίας έπρεπε να κάνει κάποιο άλλο ταξίδι, αλλά ο Μπάμπης συμφώνησε να γίνει κανονικό μέλος της ομάδας μας. Θα μπορούσε ίσως κανείς να πει το μέλος «κλειδί».

Ήμουν χαρούμενος στο αναμεταξύ για την τύχη μου να γνωρίσω κάτι από τη γνώριμη στον Ηλία πλευρά της Σύρου. Ήταν ένα νησί του οποίου τη φυσική ομορφιά ο J. Theodore Bent είχε σε μικρή εκτίμηση. (Αυτό, όπως συνέβη, το μάθαμε ακριβώς ένα χρόνο αργότερα όταν το επιτυχημένο βιβλίο του, του 1885 επανεκδόθηκε και ο John αγόρασε ένα αντίγραφο). «Απ' όλες τις Κυκλάδες κανένα νησί δεν είναι τόσο γυμνό και στείρο όπως η Σύρος» έγραψε ο Bent.

Μαλάκωσε αυτές τις λέξεις κάπως προσθέτοντας, «παρ' όλα αυτά τούτο το νησί έχει τις δικές του χάρες» και ισορρόπησε τα λόγια του με μια αξιοσημείωτη συνεισφορά παρμένη από μία άλλη εντελώς διαφορετική οπτική γωνία: «Οι μελλοντικές γενιές θα αναφέρονται σε αυτόν τον μικρό τόπο ως το πιο λαμπρό

δείγμα δραστηριότητας που προήλθε από την αναγέννηση του για πολύ καιρό κοιμώμενου πνεύματος της ανεξαρτησίας στην Ελλάδα.... Το αναπτυγμένο εμπορικό κέντρο του νησιού της Σύρου οφείλεται στο αυθόρμητο ξέσπασμα της εμπορικής δραστηριότητας, ανεξάρτητο της επανόδου της ελευθερίας.... Οτιδήποτε είχε απομείνει ως δείγμα ζωντανίας στην Ελλάδα ύστερα από πολλά χρόνια ύφεσης βρέθηκε αποτραβηγμένο στη βραχώδη, άκομψη Σύρο».

Εδώ ο Bent μιλούσε για την πόλη της Ερμούπολης, η οποία ιδρύθηκε μετά τη μεγάλη καταστροφή της Χίου το 1821 από πρόσφυγες που λόγω των Τούρκων ξέφυγαν όχι μόνο από τη Χίο και τα γειτονικά Ψαρά, αλλά και από την Κρήτη και από άλλα μέρη. Ακόμη αυτήν την είχαν ορθά ονομάσει από τον Ερμή, τον επικεφαλής του εμπορίου, Ερμούπολη. Το 1964 σίγουρα δεν μπορούσες πια να την αποκαλέσεις το μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδας, όπως μπορούσες στην αρχή του αιώνα, και ίσως να ήθελες να μην εξωτερικεύσεις την άποψή σου σχετικά με τη ζωτικότητα της. Ωστόσο ήμασταν εντυπωσιασμένοι από τη δραστηριότητα του λιμανιού, από τα αρχοντικά στοιχεία γαλλικού στυλ που είδαμε σε ορισμένα σπίτια στις πρώτες εξερευνήσεις μας, από τις βόλιες των κατοίκων το βράδυ στη στρωμένη από μάρμαρα πλατεία Μιαούλη, μπροστά από το δημαρχείο (λέγεται ότι είναι το μεγαλύτερο στην Ελλάδα ακόμη), από το κατερειπωμένο θέατρο πίσω του, αντιγραφή της Σκάλας του Μιλάνο.

Στην ιταλίζουσα κεντρική πλατεία, ήταν σταματημένα κατά τη διάρκεια εργασιμών ωρών πιο πολλά ταξί από όσα θα δει κανείς στα γειτονικά νησιά. Αυτά τα οχήματα, που ήταν σε καλή λειτουργική κατάσταση, μαρτυρούσαν κυρίως την ύπαρξη δρόμων που οδηγούσαν στα νότια και νοτιοδυτικά στα μικρά χωριά και τα αγροκτήματα και ακόμη σε κάποιες παραλίες που υπήρχαν προς αυτές τις κατευθύνσεις. Ο Μπάμπης είπε όμως στον οδηγό να κατευθυνθεί βόρεια.

Ο δρόμος μας οδηγούσε στην κορφή του λόφου όπου βρίσκεται η παλιά ρωμαιοκαθολική πόλη, κυρίως με σκαλιά, της Άνω Σύρου. Κοιτάξαμε απέναντι τον ελαφρώς πιο χαμηλό λόφο τον Ορθόδοξο και πίσω τη σύγχρονη Ερμούπολη και το λιμάνι, το οποίο είχαμε πια αφήσει πίσω μας. Παντού γύρω

μας βρίσκονταν απόκρημες καφέ βραχώδεις πλαγιές διάσπαρτες με πέτρινους τοίχους. Ένα νιαμάρι, κάποιες ροζιασμένες συκιές, τα απομεινάρια ενός μεγάλου πέτρινου ανεμόμυλου τράβηξαν την προσοχή μου. Ένας άντρας στεκόταν στο μέσο της πλαγιάς του λόφου και συζητούσε με τη μικροσκοπική φιγούρα ενός ανθρώπου στον απέναντι λόφο. Τη συζήτηση μπορούσαμε εύκολα να ακούσουμε πάνω από τον ήχο της μηχανής του αυτοκινήτου μας.

Σύντομα, είχαμε περάσει την κορφή του λόφου και κοιτούσαμε στην άλλη πλευρά έναν καταπιληκτικό γκρεμό, στο τελείωμα του οποίου υπήρχε μια εκκλησία και μερικοί αμπελώνες. Απέναντι από το δρόμο είδαμε μια σχεδόν κάθετη πέτρινη πλευρά που οδηγούσε στην κορφή του βουνού Πύργος.

Όπως τελειώναμε την ανάβαση, τελείωσε και ο ασφαλισμένος δρόμος και για τα επόμενα είκοσι λεπτά περίπου αν και προχωρούσαμε σε πολύ αργό ρυθμό, το αυτοκίνητο κουνιόταν σαν καράβι στη θάλασσα καθώς ακολουθούσαμε το κυκλικό χείλος της μεγάλης κοιλάδας (πλάτωμα) που βρίσκεται μεταξύ του Πύργου και του άλλου μεγάλου βουνού, του Σύριγγα. Ο οδηγός μας ήταν πιθανόν ναύτης στην καρδιά, αλλά δεν αντιλήφθηκα για ποιο λόγο είχε εμπιστοσύνη στα λάστιχα και την καταλληλότητα του αυτοκινήτου του για αυτό το δρόμο. Με ανακούφιση φτάσαμε επιτέλους στο σημείο που μάθαμε ότι το έλεγαν «Μαύρη Ράχη», πέραν του οποίου κανένα τετράτροχο αντικείμενο δεν μπορούσε να προχωρήσει.

Ζητήσαμε από τον οδηγό να έρθει να μας πάρει στο μέσον του απογεύματος και προχωρήσαμε μπροστά με τα πόδια. Ανεβήκαμε ένα μακρύ και απόκρημνο μονοπάτι και μετά ακολούθησε μια μικρότερη και πιο ήπια κατάβαση μισής ώρας που μας οδήγησε στον προορισμό μας, την τοπικά φημισμένη πηγή του Σύριγγα, με το καλύτερο νερό του νησιού. Σίγουρα έτσι το αξιολογήσαμε και εμείς, ζεσταμένοι και διψασμένοι όπως ήμασταν. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, αυτή η διαπίστωση είχε επικρατήσει από τους κατοίκους της Ερμούπολης που είχαν τη δυνατότητα να προμηθευτούν το προερχόμενο από διαφορετικές πηγές νερό, μεταφερόμενο σε βαρέλια διαφορετικών χρωμάτων στις πλάτες των γαϊδουριών ερχόμενα

από κοντινά μέρη ή (όπως και σε αυτή την περίπτωση) από μακριά.

Το νερό έβγαινε από ένα βράχο πάνω στον οποίο είχε εδώ και πολύ καιρό πριν τοποθετηθεί μια κληματαριά, κάνοντας τώρα σκιά με τα φύλλα της και τα μεγάλα τσαμπιά σταφύλια της πάνω από μια πλακόστρωτη αυλή. Η αυλή βρισκονταν λίγο πολύ μεταξύ ενός μικρού κατεστραμμένου κτιρίου, κοντά σε μια κατεστραμμένη εκκλησία και άλλο ένα μικρό ερειπωμένο κτίριο. Το τελευταίο, μάθαμε, επρόκειτο να μετατραπεί σύντομα σε ένα μικρό εργαστήριο εμφιάλωσης λεμονάδας και πορτοκαλάδας, χρησιμοποιώντας νερό από την πηγή που δεν χρειαζόταν για να ποτιστούν τα σταφύλια και οι αμυγδαλιές.

Ήταν τόσο μεγάλη η ροή του νερού που απορούσαμε, αφού η κορυφή του βουνού φαινόταν να μη βρίσκεται και τόσο ψηλά σε σχέση με το σημείο που ήμασταν. Ο ιδιοκτήτης της πηγής, που από ότι αποδείχτηκε ήταν ιδιοκτήτης και ενός μεγάλου τμήματος της γύρω περιοχής, χαμογέλασε πλατιά όταν του προσφέρθηκε ένα αμερικάνικο τσιγάρο από τον John και μίλησε για την τύχη του (ο Μπάμπης έκανε το διερμηνέα) να κληρονομήσει όλον αυτόν τον πλούτο ως ο υιοθετημένος γιος του προηγούμενου ιδιοκτήτη που είχε πεθάνει λίγο καιρό πριν. Κάποια από τα παλιά κλήματα, είπε, ήταν τώρα πάνω από 150 χρονών (οι κορμοί τους ήταν πράγματι χοντροί) και θα έπρεπε σύντομα να αντικατασταθούν. Το νερό της πηγής (και τότε μας είπε μια άποψη των ντόπιων η οποία αργότερα μάθαμε ότι γεωλογικά δεν ευσταθούσε) αναμφισβήτητα προερχόταν από την βροχή και το χιόνι που μαζευόταν στα ψηλά βουνά της Άνδρου περισσότερο από 20 μίλια μακριά.

Τον ευχαριστήσαμε και προχωρήσαμε προς τα κάτω σε ένα επίπεδο ύψωμα του αμπελιού του για να φάμε το γεύμα που είχαμε φέρει. Ο ήλιος ήταν ζεστός, ο αέρας μύριζε θυμάρι. Χίλια πόδια κάτω από εμάς βρισκόταν η ήρεμη μπλε θάλασσα απέναντι από μια εξαιρετικά οδοντωτή ακτογραμμή. Στη μισή απόσταση ανάμεσα στην ακτή και τον ορίζοντα ένα λευκό ατμόπλοιο έπλεε προς κάποιον προορισμό. Πέρα στον ορίζοντα μετά από το σημείο που τελείωνε το νησί μας, βρίσκεται η Γυάρος – όχι, δεν θα μπορούσε να είναι εκεί – μάλλον η Εύβοια φαινόταν θαμπά πίσω από τη Γυάρο στο τέλος του ορίζοντα, αν

ήσουν προσεκτικός ώστε να τη δεις. Συνειδητοποίησα ότι τύχαινε να κοιτούμε μια από τις πιο όμορφες θέες στον κόσμο. Κατά κάποιο τρόπο, υποσυνείδητα ή συνειδητά, μια απαλή λάμψη μπροστά μας από ένα σημείο της γης με κατεύθυνση προς εμένα μου έδωσε κάποιο στοιχείο για το τι ακριβώς είχα έρθει να βρω σε αυτά τα νησιά.

Είχαμε πάρει το δρόμο του γυρισμού με το αυτοκίνητο από τη Μαύρη Ράχη, περνώντας ξανά από το απομονωμένο σπίτι από το οποίο ο John κάποια στιγμή θα έπαιρνε με το αυτοκίνητό του μια γυναίκα που την είχε τσιμπήσει σκορπιός και θα την πήγαινε αμέσως στο γιατρό. Ένωσα δέος για την εργασία που θα πρέπει να έχει γίνει ώστε να χτιστούν τα πεζούλια σε εκείνες τις άγριες πλαγιές. Τώρα ήδη το σκότος εγκαθίστατο στη βάση τους.

Στους Ομηρικούς χρόνους λέγεται ότι υπήρξε ένας βασιλιάς της Σύρου με το όνομα Κτησσίας. Μια μέρα ο γιος του Εύμενος αρπάχτηκε από πειρατές για να πουληθεί ως σκλάβος στην Ιθάκη, όπου αργότερα έγινε ο χοιροβοσκός του Οδυσσέα και υπηρέτησε καλά τον «περιπλανητή» αυτόν κατά τον επικίνδυνο καιρό της επιστροφής του στο σπίτι. Όπως ο Εύμενος θυμόταν τη Σύρο και όπως την περιέγραψε στον Οδυσσέα, ήταν «ένα νησί...πέρα από την Ορτυγία, όπου ο ήλιος γυρνάει στο πλήρωμά του. Δεν είναι πολύ πυκνοκατοικημένο, αν και η πλούσια γη του είναι εξαιρετική για τα βόδια, τις αγελάδες και τα πρόβατα και υπάρχουν σοδειές από φίνους καρπούς σταφυλιών και καλαμποκιού. Η πείνα είναι άγνωστη εκεί, το ίδιο και η αρρώστια. Τίποτα δεν απειλούσε να χαλάσει την ευτυχία των κατοίκων, αλλά καθώς οι άντρες κάθε γενιάς μεγάλωναν και γερνούσαν στα σπίτια τους, ο Απόλλων με το ασημένιο τόξο του έρχεται με την Άρτεμη, τους χτυπά απαλά με βέλη και τους αφήνει να πέφτουν κάτω». Αυτό ρέμβαζα ατενίζοντας από το παράθυρο του αυτοκινήτου. Μου άρεσε πολύ η γη γύρω μας και ήμουν πολύ πρόθυμος να φανταστώ ότι πρέπει να ήταν καλύτερη η ζωή τα παλαιότερα χρόνια, αλλά παρ' όλα αυτά ένιωσα ότι ο Εύμενος θα πρέπει να μιλούσε για το λιγότερο σκληροτράχηλο, νοτιότερο μέρος του νησιού, όταν έλεγε εκείνα τα λόγια.

* * *

Την επόμενη μέρα άρχισε να φυσάει.

Ανεβήκαμε πάνω στον Καθολικό λόφο να συναντήσουμε το νέο-εκλεγμένο δήμαρχο της Άνω Σύρου και να ζητήσουμε τη βοήθειά του. Ο Βικέντιος Πάπιτσης που είχε αναλάβει τα καθήκοντα του μόλις πριν από δεκαπέντε ημέρες, μας είπε, ”.

(Η έκφραση, αρκετά ελληνική, ακόμη ανακαλούσε στο μυαλό μου πόσο πολύ η Γαλλική παράδοση υπάρχει σε αυτό το νησί και πάνω από όλα ότι ο λόφος αυτός έγινε από τους Γάλλους. Από αυτό το μέρος, ο Bent έλεγε ότι οι καθολικοί ιερείς για πολλά χρόνια έκαναν απεγνωσμένες προσπάθειες να πείσουν τον Ανατολικό πληθυσμό να προσηλυτιστεί στον δικό τους τρόπο σκέψης). Έτσι ο δήμαρχος δεν προσποιήθηκε ότι ξέρει πολύ καλά ακόμη όλους τους ανθρώπους που ζούσαν στις πιο απόμακρες μεριές του των περιχώρων του. Όμως είπε ότι θα μπορούσε να βρει σε ποιον ανήκε η γη που του δείξαμε στο χάρτη του και θα μάθαινε αν οι ιδιοκτήτες ενδιαφέρονταν να πουλήσουν, εάν κάποιος τους το ζητούσε.

Τότε, εκείνο το βράδυ πήγαμε στο νησί της Πάρου σαν ο διάολος να βρισκόταν πίσω μας, σπρωγμένοι από μια θύελλα από το βορρά που μας πετούσε μπροστά. Το λιμάνι της Παροικιάς, παρά την προστασία που του παρείχε ένας βραχίονας γης, ήταν ένα επικίνδυνο μέρος στο λυκόφως και με νερό τόσο αναταραγμένο. Οι αποβιβαζόμενοι επιβάτες έπρεπε να προωθηθούν στη στεριά μέσα σε μικρές βάρκες και μερικοί από τους ηλικιωμένους, οι λιγότερο ευκίνητοι από τους άλλους, είχαν την συμπόνια μου καθώς ετοιμάζονταν να κάνουν ένα αδέξιο άλμα.

Με ένα χτύπο πτώσης ένας βετεράνος κάθισε κάτω στη βάρκα. Τα πόδια του κινήθηκαν στον αέρα. Για να μην μείνει παραπονεμένη, η ηλικιωμένη γυναίκα που ήταν μαζί του, έχασε το δέμα της στην θάλασσα. Καθώς το βρεγμένο δέμα ανασύρθηκε στην άκρη ενός γάντζου, κάποιιοι θεώρησαν σωστό να γελάσουν, ενώ το ζευγάρι ανέφερε το Χριστό και την Παναγία.

Σύντομα ήρθε η ώρα να θυμηθούμε τη δική μας δυσφορία καθώς το πλοίο μας έπλεε κατά μήκος της νοτιότερης πλευράς

της Πάρου με κατεύθυνση προς την Νάξο. Αντιμετωπίζοντας πλέον τον αλαφιασμένο άνεμο λίγο πολύ κόντρα, το «Λήμνος» έστριψε αηδώς, ίσως όχι τόσο επικίνδυνα, όσο για μια στιγμή νόμιζα. Φτάσαμε στο νησί και στην πόλη της Νάξου αργά το βράδυ. Περιπατήσαμε με δυσκολία με τις αποσκευές μας που ήταν βαριές κατά μήκος μιας εντυπωσιακής (ανιαρής μου φάνηκε) προβλήτας. Ρωτήσαμε πού βρισκόταν το ξενοδοχείο στο οποίο είχαμε κλείσει δωμάτια. Μας οδήγησαν σε έναν όχι και καλά φωτισμένο πίσω δρόμο και όταν μπήκαμε στο αντιπαθητικό κτίριο αμέσως πέσαμε για ύπνο.

Την επόμενη μέρα φυσούσε ακόμη πιο δυνατά. Κάποιος είπε ότι ήταν δέκα μποφόρ. Καθώς ο αέρας ήταν βρώμικος γεμάτος χώμα, ένιωθες κάποια ανακούφιση όταν βρισκόσουν δίπλα στη θάλασσα από όπου σου ερχόταν δροσιστικές ψυχάλες θαλασσίου νερού και άλμης.

«Ήρθα εδώ για να επιστρέψω πάνω στη στεριά», είπε η Mag φτύνοντας ανεπιτυχώς «αλλά τελικά όλα επιστρέφουν πάνω σε μένα».

«Μη βγάζεις μακριά το μικροκαμωμένο χέρι σου με αυτόν τον αδέξιο τρόπο» ο Peter την προειδοποίησε με τη σιγουριά της μεγαλύτερης ηλικίας και εμπειρίας του «μπορεί να χάσεις το όμορφο χέρι σου από τον ώμο». Τότε ακριβώς έχασε το πρώτο από τα ασταθή καπέλα του. Για λίγα δευτερόλεπτα το παρακολουθήσαμε να φεύγει, μετά χάθηκε.

Περιπλανηθήκαμε στους κοντινούς δρόμους, κοιτάζοντας την γειτονική άγρια θάλασσα και τα εντυπωσιακά βουνά που υψώνονταν στα 3.000 πόδια στο παρασκήνιο. Είδαμε το απομεινάρι της πύλης του ναού της Αριάδνης που στεκόταν ακόμη στο ακρωτήριο που συνδεόταν με την ακτή πίσω από το λιμάνι, αλλά δε μπορούσε κανείς να πλησιάσει εκεί εξαιτίας του υψηλού κυματισμού.

Ένα πράγμα ήταν οδυνηρά φανερό στον John και σε εμένα μόλις σκεφτήκαμε σοβαρά το χρόνο που είχαμε μπροστά μας ακόμα: τα μικρά νησιά που ήταν εκτός των ακτοπλοϊκών δρομολογίων ήταν αναγκαστικά εκτός προγράμματος. Ακόμα και στην Ηρακλεία να θέλαμε να πάμε θα έπρεπε να πάρουμε καΐκι - υποθέτοντας ότι η θάλασσα θα ηρεμούσε αρκετά για να

γίνει αυτό δυνατό – και ο χρόνος που θα χρειαζόμασταν ξεπερνούσε αυτόν που μπορούσαμε να διαθέσουμε.

Ο Γιάννης Θεοχαρόπουλος, αντιπρόσωπος της Ορεινής Οικονομικής Υπηρεσίας, ήταν ένας πολυάσχολος και μεθοδικός άντρας που φαινόταν να μη χάνει τον καιρό του με ανούσια πράγματα, αλλά η εισαγωγική συνάντησή μας πήγε καλά. Εκείνος προγραμματίσε μια μέρα για να μας δείξει το περήφανο και όμορφο νησί με το αυτοκίνητό του. Ήταν μια βόλτα που άξιζε να θυμάσαι. Ειδικά, μου αρέσει να θυμάμαι τις εσωτερικές κοιλάδες όπου ο άνεμος δεν φυσούσε πια τόσο δυνατά και τα δάση ελιών φυτεμένα από τους Βενετούς αιώνες πριν, μαζί με κάποιους πέτρινους τοίχους που ορισμένοι τους αξίζουν να λογίζονται μεταξύ των αρχιτεκτονικών θαυμάτων του κόσμου, φαινόταν να συναγωνίζονται μεταξύ τους για τις φιλοφρονήσεις μας. Περάσαμε την ψηλή οροσειρά, θές ανοίγονταν προς όλες τις κατευθύνσεις και κατεβήκαμε από ένα σημείο στην ανατολική ακτή. Στην παραλία που βρίσκεται στη βάση αυτού του μέρους συμυριδόπετρα ανώτερης αξίας μεταφέρεται για εξαγωγή φθάνοντας αργά μέσα σε κουβάδες που κατεβάζονται προς τα κάτω από το ορεινό ορυχείο πάνω σε ένα εναέριο συρματοόσκοινο.

Μια μικρή ταβέρνα βρισκόταν εκεί, χωρίς να έχει πια ψάρια, αλλά απολαύσαμε τις πατάτες και γίναμε φίλοι με δυο μικρά κορίτσια γύρω στα δέκα, που συμφώνησαν τότε να ποζάρουν στη φωτογραφική μηχανή του Peter. Το ένα ήταν συνηθισμένο, αλλά το άλλο μαγευτικά όμορφο. Ο Peter και ο John ξεκίνησαν να υπολογίζουν τη διαφορά ηλικίας μεταξύ τους (με ελαφρόμυαλο τρόπο θεώρησα). Ίσως αν ήταν από το νησί, μια από αυτές θα συμφωνούσε να περιμένει. Αλλά μάθαμε ότι εκείνη και η φίλη της ήταν απλώς εκεί για μια σύντομη επίσκεψη από την Αθήνα.

Έτσι, απομείναμε το γνωστό τρίγωνο Peter-Mag-John, στο οποίο δεν υπήρχε πολύ ζωντάνια. Στο χωματόδρομο που οδηγούσε κατά μήκος της ακτής συναντήσαμε ένα βοσκό, που συμφώνησε να αφήσει το κοπάδι του για να ανέβει στο γεμάτο αυτοκίνητό μας και να γίνει ο ξεναγός μας. Σύντομα καταλάβαμε, από τον τρόπο που μιλούσε, ότι ήταν ξύπνιος και μας έδειξε ένα καταπληκτικό κομμάτι γης το οποίο γνώριζε ότι

θα μπορούσε να αγοραστεί. Μετά μας πήγε ακόμη και στο σπίτι του ανιψιού του ιδιοκτήτη, ο οποίος μου έγραψε το όνομα και τη διεύθυνση του θείου του στην Αθήνα, το οποίο έχω κρατήσει. Ο βοσκός επίσης απάντησε στην ερώτησή μου σχετικά με το αν οι τοπικές συνήθειες θα μου επέτρεπαν να κτίσω φράκτη ώστε να μην μπαίνουν οι κατσίκες. Η απάντησή του που μου έκανε μικρή εντύπωση ήταν ότι: «αν νόμιμα κατέχεις τη γη, κάνε ό,τι στα κομμάτια θες».

Ο John και εγώ είχαμε γοητευτεί από εκείνη τη γη. Ήταν μια βαθμιαία πλαγιά που κατέληγε στη θάλασσα. Ανεβαίνοντάς την – δρασκελίζοντας ανάμεσα στους μέχρι το ύψος ανθρώπου αρκεύθους, στα πεύκα, και στους πυκνούς θάμνους – γυρίσαμε και είδαμε ένα σύμπλεγμα νησιών που στεκόντουσαν στο μέσο της απόστασης μπροστά μας, και πέραν από αυτά την Αμοργό. (Η Ρόδος ήταν αόρατη πολύ πίσω από την Αμοργό, και η κρίση στην Κύπρο πολλές λεύγες ακόμη μακρύτερα και λίγο πιο αριστερά).

Σχεδόν τα πάντα έδειχναν ότι εδώ ήταν το μέρος που θέλαμε. Παρ' όλα αυτά, ένιωσα καθώς στεκόμουν εκεί στη μεθυστική λιακάδα, ότι αυτή η γη ίσως ήταν υπερβολικά καλή. Σίγουρα δεν ήταν τόσο εύφορη όσο η πλούσια εξοχή που ο Francis Noel-Baker δύο βδομάδες πριν με είχε οδηγήσει από την Αθήνα να δω στην βορειότερη Εύβοια, αλλά ακόμη φαινόταν ότι είναι γη η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για καλή αγροτική χρήση.

Στα «Λουλούδια της Μεσογείου», ο Oleg Polunin και ο Anthony Huxley μιλούν για την υποβάθμιση του δάσους σε θαμνώδεις εκτάσεις (maquis), που με τη σειρά τους μπορεί να υποβαθμιστούν σε χορτολιβαδικές εκτάσεις (garigue), των οποίων αν η εκμετάλλευση συνεχιστεί, θα γίνουν στέπες (steppe). Δεν είχα τους ακριβείς ορισμούς ξεκάθαρους στο μυαλό μου για την ώρα, αλλά, αν τους είχα, πιθανόν να έλεγα ότι η βλάστηση εκεί ήταν τουλάχιστον maquis, ενώ το σωστό για μας θα ήταν να είναι garigue, γνωστό στους Έλληνες ως φρύγανα. Το garigue θα μπορούσε προφανώς να υποβληθεί πολύ περισσότερο σε διαδικασία ανανέωσης. Σύμφωνα με τους Polunin και Huxley: «Εκτεταμένες περιοχές από το πιο ζεστό και ξηρό έδαφος είναι καλυμμένες με garigue και μπορείς

εύκολα να το ξεχωρίσεις από τους χαμηλούς αραιούς θάμνους, σπάνια ψηλότερους από μισό μέτρο, απλωμένους στους λόφους, με γυμνά σημεία βράχων άμμου και βραχώδους εδάφους ανάμεσα. Πολλοί από τους θάμνους έχουν αγκάθια και σκληρά κλαδιά που διασταυρώνονται με μικρά φύλλα με υφή δέρματος συχνά καλυμμένα με γκρι τριχίδια και πολλοί από αυτούς είναι αρωματικοί..... Είναι κυρίως φυτά του *garigue* αυτά που δίνουν το τόσο χρώμα στο ανοιξιάτικο Μεσογειακό τοπίο, αλλά η ξαφνική άνθιση των λουλουδιών του Απριλίου γρήγορα ακολουθείται από τη γενική ξηρασία της υπαίθρου με νεκρούς καρπούς και θάμνους με ξερά σκονισμένα φύλλα».

Αρκετές ώρες αργότερα, καθώς η αποστολή μας ξαναπερνούσε τα βουνά, τουλάχιστον δύο μέλη της ήταν χαμένα σε σκέψεις σχετικά με ό,τι είχαν δει στη νοτιο-ανατολική πλευρά του νησιού.

Επίσης σκεφτόμουν σχετικά με το Θεοχαρόπουλο και το πρόβλημά του με τους σπόρους χορταριού. Όσον αφορά τη Νάξο, μας είχε πει, ότι η Οικονομική Υπηρεσία Ορεινών περιοχών είχε αποφασίσει να επικεντρωθεί στο να εδραιώσει την εκτροφή βοδιών, προβάτων και κατσικών στο μεγαλύτερο μέρος. Αρκετές από τις ορεινές περιοχές ήταν γόνιμες, κάτι που και εμείς θα μπορούσαμε να το συμπεράνουμε (εκτός από τη *Mag* που διάβαζε το βιβλίο της) λόγω τη μεγάλης ανάπτυξης αγκαθωτών θάμνων – κυρίως τα δύο είδη *Poterium spinosum* και *Euphorbia acanthothamnus* – που υπήρχαν στις υψηλότερες πλαγιές. Αλλά κανένα είδος χορταριού που είχε φυτέψει πειραματικά δε φαινόταν να ευδοκιμεί. Θα μπορούσα να τον βοηθήσω να βρει κάποια άλλα είδη; Για να μπορέσει να κάνει μια δοκιμή αυτό το χρόνο θα έπρεπε να έχει το σπόρο στα χέρια του μέχρι το Νοέμβριο.

Όταν έφυγα από τη Νάξο πήρα μαζί μου μια λίστα με εκείνα τα δεκατέσσερα απογοητευτικά χορτάρια και αργότερα έκανα ό,τι μπορούσα μέσω της πρεσβείας στην Αθήνα και το γραφείο συνδέσμου του FAO στη Νέα Υόρκη. Τον Οκτώβρη ο κύριος Roald Peterson επικεφαλής του τμήματος καλλιεργειών ζωοτροφών του FAO στη Ρώμη, έγραψε στον Τζιμ Δημητριάδη στην Αθήνα, αναφερόμενος στο εν λόγω θέμα και περιλαμβάνοντας μια μεγαλύτερη λίστα με χορτάρια και όσπρια

τα οποία μετά από δοκιμές ίσως βρεθούν κατάλληλα για παραγωγή χόρτου και σανού. «Πιστεύω ότι όλοι αυτοί οι σπόροι θα πρέπει να είναι διαθέσιμοι από τον Ελληνικό Σταθμό Γεωργικής Έρευνας στη Λάρισα, στην Ελλάδα. Προτείνω οι δοκιμές σας να πραγματοποιούνται σε συνεννόηση με αυτόν τον πειραματικό σταθμό, από τον οποίο θα μπορείτε να προμηθεύσετε τους σπόρους που χρειάζεστε, μαζί με την συμβουλή των ειδικών για την προετοιμασία ενός δοκιμαστικού προγράμματος και τις απαραίτητες παρατηρήσεις. Αν κάποιες από τις ποικιλίες σπόρων που προτείνονται δεν είναι διαθέσιμες στη Λάρισα, παρακαλώ ενημερώστε με καθώς θα μπορούμε πιθανόν να σας τις προμηθεύσουμε. Επίσης συνιστώ να κάνετε επιπλέον δοκιμές με την *Phalaris tuberosa*, η οποία πιστεύω θα δώσει χρήσιμα αποτελέσματα».

Αν προέκυψε κάτι από όλες αυτές τις προτάσεις ποτέ δεν άκουσα. Από τότε επίσης, άρχισα να αναρωτιέμαι αν οι αυθεντικοί σπόροι χορταριού ήταν που δημιουργούσαν το πρόβλημα ή απλώς δεν είχαν φυτευτεί σωστά. Οποιοσδήποτε σπόρος χορταριού δοκιμαστεί σε τέτοιες συνθήκες, οι Ισραηλινοί ειδικοί μου είχαν πει (δείχνοντάς μου ταυτόχρονα ακόμη μια τρίτη λίστα με προτεινόμενους τύπους), είναι δύσκολο να ευδοκιμήσει. Και το ίδιο χωρίς αμφιβολία συμβαίνει και με όλες τις σοφιστικές βοτανικές μεθόδους για τις οποίες εκείνοι οι εξαιρετικοί ειδικοί στο Ισραήλ μου είχαν μιλήσει όταν πήγα στην αξιομνημόνευτη χώρα τους, κερδίζοντας πιστούς φίλους και χωρίς να χάσω τίποτα το σημαντικό, εκτός από το διαβατήριό μου.

Μόλις το αυτοκίνητό μας άφησε τον κεντρικό δρόμο και ακολούθησε μια κατεύθυνση που δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα μονοπάτι ανάμεσα στους λόφους, πήγαμε ξανά στην ακτή και από ένα σημείο πολύ δυτικότερα από εκείνο που είχαμε βρεθεί πριν. Εκεί είδαμε ξανά ένα εκπληκτικό κομμάτι παραθαλάσσιας γης που έλεγαν ότι ήταν διαθέσιμο. Ήταν δύσκολο να πούμε ποια γη μας άρεσε πράγματι περισσότερο. Κάθε μια είχε τη δική της ομορφιά. Αυτή εδώ είχε το πλεονέκτημα ότι δεν υπήρχε καθόλου δρόμος κατά μήκος του νερού, ώστε να μη σε αφήνει να επικοινωνείς με τη θάλασσα και τον ουρανό σε τέλεια απομόνωση. Ωστόσο ο Θεοχαρόπουλος

μας είπε ότι επρόκειτο να προωθηθούν σχέδια – αν το ταμείο των δημόσιων έργων άντεχε – να φέρουν τον περιφερειακό δρόμο γύρω από όλη την νοτιότερη ακτή του νησιού. Ο John και εγώ φανταστήκαμε ένα κείμαρρο τουριστών να περιμένει την στιγμή της ολοκλήρωσης εκείνου του δρόμου και αυτό μας αιφνιδίασε. Είχαμε βρει έναν δεύτερο λόγο να διστάζουμε για τη γη της Νάξου.

Επιστρέφοντας στη βάση μας, στη Χώρα μάθαμε ότι δυστυχώς το «Μυρτιδιώτισσα» δε θα έκανε το εβδομαδιαίο δρομολόγιο στην Πάρο την επόμενη μέρα και ότι θα έπρεπε να ταξιδέψουμε την επόμενη εβδομάδα.

Αυτό όμως ήταν κάτι που δεν μπορούσε να γίνει, απλά γιατί ο περιορισμένος χρόνος μας δεν το επέτρεπε. Αν δεν είχαμε μάθει το επόμενο πρωί ότι μπορούσαμε να πάμε στην Πάρο με το «Φίλιππος» που έκανε έκτακτο δρομολόγιο καθώς γυρνούσε από τα Δωδεκάνησα στον Πειραιά για δεξαμενισμό, θα είχαμε αντιμετωπίσει σοβαρή κρίση. Όπως είχαν τα πράγματα, χάρη στην ξαφνική μας τύχη, είχαμε μόνο μια επιπλέον μέρα να περιμένουμε.

Η Mag, όπως άρχισε να διαφαίνεται, γινόταν ένα σοβαρό πρόβλημα. Οι υπόλοιποι από εμάς, την βρήκαμε να πλένει κάποια από τα πράγματά της, αλλά εκείνη αρνήθηκε κατηγορηματικά να πλύνει τα δικά μας τα ρούχα.

Ο Peter περιπλανήθηκε στα μαγαζιά για να κάνει το δικό του παράξενο πείραμα που θα τον βοηθούσε να μην κουβαλά πολύ βάρος αγοράζοντας άλλη μια υφασμάτινη τσάντα. Στην Ερμούπολη είχε πληρώσει 6 δραχμές. Εδώ αγόρασε μια με 5 δραχμές.

Ο John ξετύρωσε μια φουρνιά καρτ ποστάλ που απεικόνιζαν κάποιους ντόπιους με γαϊδούρια και μεγάλα καλάθια με πεπόνια και έγραφαν (σε μία από τις τέσσερις γλώσσες) «Γραφική γωνιά του νησιού». Αυτήν τη στείλαμε σε οποιονδήποτε μπορούσαμε να σκεφτούμε.

Τότε ένας ελεύθερος οδηγός ταξί μίλησε στον Μπάμπη για ένα φανταστικό κομμάτι γης που ανήκε σε έναν φίλο του, για το οποίο ήξερε ότι θα μπορούσαμε να το αγοράσουμε με πολύ λίγα χρήματα. Ανασυγκροτήσαμε τις δυνάμεις μας και τον πήραμε μαζί μας για να μας το δείξει. Όπως ήλπιζα, βρισκόταν νότια

αλλά συνόρευε με μια δυτική ακτή, και πρόσφερε μια ωραία θέα στη Πάρο και στο πέραςμα ανάμεσα. Όμως κατέληξε να είναι αμμόδες και άχρηστο και η μόνη γη που είχαμε δει μέχρι στιγμής ήταν υπερβολικά κακή για εμάς και όχι υπερβολικά καλή.

Έπειτα γυρίσαμε στην πόλη και ο αέρας έπεσε αργά το απόγευμα. Η μυρωδιά πολύ ζεστού χταποδιού μας τράβηξε αναγκαστικά την προσοχή. Αυτές οι λικουδιές μαγειρεύονταν εκείνη τη μέρα κατά δεκάδες κατά μήκος της παραλίας, μία σχεδόν σε κάθε ψησταριά μου φάνηκε.

Επισκεφτήκαμε το Θεοχαρόπουλο στο γραφείο του για να τον αποχαιρετήσουμε και έτυχε να μιλήσω για την καλή προστασία που είχαν από το βόρειο άνεμο όλα τα μέρη που είδαμε στο νησί.

«Α, αλλά ο νοτιός μπορεί να είναι το ίδιο επικίνδυνος» είπε. «Ο νοτιός είναι αυτός που έρχεται στη γη γεμάτος από αλάτι. Μερικές φορές μπορεί να μεταφέρει το αλάτι ακόμη και πέρα από την πρώτη γραμμή λόφων. Ο νοτιός στροβιλίζεται. Τον έχω δει να ξεριζώνει πατάτες από τα χωράφια» είπε «και να τις μεταφέρει στα πενήντα μέτρα».

* * *

Θα έπρεπε να μας είχε αρέσει η Πάρος, αυτό το απαλά αλλά συνάμα όμορφα σχηματισμένο νησί στο οποίο οι άνθρωποι είναι γνωστό ότι είναι πιο φιλικοί με τους ξένους και από το οποίο βγαίνει το φημισμένο μάρμαρο. Όλα όσα είχα ακούσει με προδιέθεταν έτσι ώστε να μου αρέσει και κυρίως για να προσπαθήσω να βρω εκεί, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, αυτό που αναζητούσαμε. Αλλά κάτι συνέβη και το απέτρεψε. Νομίζω αυτό ήταν η αίσθηση για τον υπέρπροντα τουρισμό παντού στο νησί αυτό.

Οι αποχωρούντες και οι καινούριοι πράκτορες του Αγροτικού Παραρτήματος ήταν εξυπηρετικοί μαζί μας, έχοντας λάβει γνώση από την Ερμούπολη για το λόγο της επικείμενης άφιξης και αποστολής μας. Αναμφισβήτητη ήταν και η βοήθεια της μετάφρασης του Μπάμπη για οτιδήποτε θα μπορούσαμε να σκεφθούμε να πούμε όταν φθάναμε εκεί. Εκείνη τη στιγμή ο

Μπάμπης που γνώριζε τέλεια τις λεπτομέρειες του προβλήματός μας μου θύμισε το Νίκο Τριανταφυλλίδη στην Αθήνα. Ο John και εγώ θα ξεκινούσαμε ενώ ο Μπάμπης άκουγε αρκετά μέχρι να καταλάβει την οπτική γωνία που νομίζαμε ότι χρειαζόταν για να απευθυνθούμε σε ένα άτομο ή στο ίδιο άτομο, καθώς η δράση ξεδιπλώνόταν. Τότε θα άρχιζε να μεταφέρει το σύνολο της σκέψης μας και της εκδοχής μας με κάθε λεπτομέρεια. Τουλάχιστον, αν αυτό δεν το έκανε, δε θα το μάθουμε ποτέ.

Βρήκαμε ένα ωραίο κομμάτι γης στη νοτιότερη ακτή, αλλά τίποτε άλλο, αν και πήγαμε με το αυτοκίνητο σε κάθε γωνιά του νησιού. Ακόμη και σε εκείνη τη γη ο αρχικός ενθουσιασμός μας πέρασε όταν αρχίσαμε να παίρνουμε στα σοβαρά ό,τι μας έλεγαν για το κυνήγι πουλιών που γινόταν εκεί. Από ό,τι φαινόταν, για κάποιο παράξενο λόγο μια ή δύο φορές το χρόνο όλα τα κυνηγετικά πουλιά που αποδημούσαν μεταξύ της Ανατολικής Ευρώπης και Αφρικής περνώντας ακριβώς πάνω από εκείνο το συγκεκριμένο κομμάτι γης και όλοι οι «αθλητές», από όλο το Αιγαίο συγκεντρώνονταν εκεί για να τα πυροβολήσουν. Υπήρξε και κάτι ακόμη που μας φανέρωσε την αλήθεια του γεγονότος: η ύπαρξη πολλών παλιών φυσιγγιών. Δεν θυμάμαι αν επίσης και όλοι οι λαγοί συγκεντρώνονταν κι αυτοί υπογείως σε αυτό το μέρος.

Έτσι, στραφήκαμε στην Αντιπαρο, που βρίσκεται δυτικά, και όπως δείχνει και το όνομά της είναι απέναντι από την Πάρο διαχωριζόμενη από αυτήν με ένα μάλλον στενό κανάλι. Οι ταξιδιώτες πληροφορούνταν ότι ήταν ένα βαρετό νησί και για πολλούς λόγους δεν είχα αμφιβολία ότι ήταν έτσι. Για τον δικό μας ειδικό σκοπό όμως, είχε αρχίσει να φαίνεται ότι είχε δυνατότητες.

Περάσαμε το κανάλι με ένα μικρό καϊκι με μηχανή και πανί, διασχίζοντας όλη την απόσταση μέχρι το σχετικά στενό μέρος της Αντιπαρού που καταλήγει σε ένα φάρο στη νοτιότερη άκρη. Σε αυτό το «λαϊμό» γης αποβίβαστήκαμε, και για αρκετές ώρες σκαρφλώσαμε και περιπλανηθήκαμε από εδώ και από εκεί σε διάφορα ύψη εδάφους, συναντώντας κατσίκες, κοιτάζοντας πάνω από γκρεμούς και νιώθοντας έναν αυξανόμενο ενθουσιασμό για την όλη ατμόσφαιρα εκείνου του μοναχικού μέρους. Τελικά ο πηδαλιούχος μας, ένα νέο αγόρι, με έναν

άσχημο καρκίνο του δέρματος στο πρόσωπό του, μας φώναζε να γυρίσουμε στη βάρκα.

Απασχολημένοι από όλα αυτά, δεν είχαμε προσέξει ότι ο αέρας είχε δυναμώσει και ότι τώρα το νερό ήταν γεμάτο αφρούς. Ο μακρύς γυρισμός μέσα στο μάτι του βοριά που φυσούσε με δύναμη σχεδόν θύελλας, ήταν πράγματι δύσκολος και μας άφησε όλους βρεγμένους μέχρι το κόκαλο, να τρέμουμε και λίγο-πολύ άρρωστους.

Αργότερα ο John και εγώ είχαμε μια προσωπική συζήτηση οι δυο μας με σκοπό να κάνουμε έναν απολογισμό σχετικά με την κατάσταση. Πρώτον – όπως εξηγήσαμε τα πράγματα ο ένας στον άλλο – ενδιαφερόμασταν για τη γη που μόλις είδαμε. Και γι αυτό πήγαμε πίσω στον καινούριο αντιπρόσωπο του Παραρτήματος Γεωργίας και του ζητήσαμε να προσπαθήσει να μάθει αν πωλείται και σε αυτήν την περίπτωση αν ήταν μέρος που θα μπορούσαμε να βρούμε νερό με γεώτρηση. Όσον αφορά το τελευταίο, μας είπε, από την περιγραφή που του δώσαμε για το πώς έμοιαζαν τα βράχια και από αυτά που θυμόταν, ότι υποπτευόταν ότι θα βρίσκαμε.

Δεύτερον, από την άλλη μεριά, είχα αρχίσει ο ίδιος να αναρωτιέμαι σχετικά με τις δυσκολίες που θα είχε ένα τόσο απομονωμένο μέρος για ανθρώπους σαν εμάς που είχαμε τόσο λίγο χρόνο. Δεν ήσουν ποτέ σίγουρος για πόσο καιρό το εβδομαδιαίο πλοίο από την Αθήνα θα μπορούσε να παρακάμψει ένα νησί σαν την Πάρο εξαιτίας του κακού καιρού. Επιπρόσθετα, όταν έφτανες, πιθανόν να μην μπορούσες να βρεις στο νησί τα υλικά και τον εξοπλισμό που θα χρειαζόσουν για τις εργασίες. Και τότε, τι θα γινόταν με τα υπόλοιπα υλικοτεχνικά προβλήματα σχετικά με το πώς να πας στο νησί και πώς να μεταφέρεις όλες σου τις προμήθειες στο μακρινό μέρος της Αντιπαρού που τώρα είχαμε στο μυαλό μας;

Μπροστά στα μάτια μας τώρα απλώνόταν, κι όχι για πρώτη φορά, η εικόνα εκείνης της γης που είχαμε δει από απόσταση από κάτω από την πηγή του Σύριγγα.

«John νομίζω ότι πραγματικά μου αρέσει πιο πολύ η εικόνα εκείνης της γης στη Σύρο. Δεν θα είναι ούτε τόσο δύσκολο να πηγαίνουμε εκεί από την Αμερική».

Ο John συμφώνησε. Συμφωνήσαμε να επιστρέψουμε στη Σύρο αμέσως και να περάσουμε εκεί το λίγο χρόνο που μας είχε απομείνει. Ευτυχώς, το προγραμματισμένο πλοίο θα πήγαινε εκεί το πρωί.

Όμως το προγραμματισμένο πλοίο μάθαμε αργότερα ότι είχε βλάβη. Θα έπρεπε να το φανταστούμε!

Για άλλη μια φορά ήταν γραφτό μας να είμαστε απίστευτα τυχεροί. Κανείς δεν θα πρέπει να περιμένει τέτοια τύχη. Το μικρό φορτηγό πλοίο «Μαρία» που είχαμε δει νωρίτερα να ξεφορτώνει εμπόρευμα στο λιμάνι επρόκειτο να τελειώσει και να ξεκινήσει για την Ερμούπολη κατά τις τρεις. Ο καπετάνιος συμφώνησε να μας πάρει στο πλοίο. Ελπίζαμε ότι θα φτάναμε μέχρι το βράδυ.

Λίγο πριν φύγουμε από την Πάρο ο Peter αγόρασε άλλη μια υφασμάτινη τσάντα για τέσσερις δραχμές και εγώ αγόρασα το Παριανό καπέλο μου, ένα πηλήκιο κάποιας σοβαρότητας από μπλε ύφασμα, για το οποίο όποιος με έχει δει να το φοράω με κοροϊδεύει από τότε μόνιμα.

3. Η αντιμετώπιση του προβλήματος.

Αυτή τη φορά βρήκαμε δωμάτια στον «Ερμή». Σηκωθήκαμε το επόμενο πρωί στις 5:30 και περπατήσαμε σε έναν ή δυο μικρούς δρόμους, γεμάτους γάτες και σύντομα φάγαμε πρωινό με την Φρίντα στου Κώστα. Υπέθεσα ότι ήμασταν οι πρώτοι πελάτες της ημέρας. Νες καφέ, φρυγανιές (zwieback) και μαρμελάδα φράουλα αποτελούσαν το γεύμα μας. Επίσης αγοράσαμε από τον Κώστα μερικά σταφύλια σε μια τσάντα για αργότερα και από ένα περίπτερο αγοράσαμε μερικές μικρές σοκολάτες.

Σύντομα οι έξι μας, συμπεριλαμβανομένου πλέον και του Μπάμπη, ανεβήκαμε σε ένα λεωφορείο με δρομολόγιο για το Κίνι, ένα ψαροχώρι στη δυτική ακτή του νησιού. Η τοπική εταιρεία λεωφορείων δεν παρέχει περισσότερο γραφική διαδρομή από αυτήν. Όταν η ορατότητα είναι καλή όπως ήταν τότε, μπορείς να δεις από τη μια ή την άλλη πλευρά του δρόμου μια ντουζίνα περίπου νησιά τα οποία βρίσκονται κυκλικά γύρω από τη Σύρο. Όταν περάσαμε την κορυφογραμμή, είχαμε μια ωραία πανοραμική θέα από τις γραμμές των βουνών της Πάρου και της Νάξου που είχαμε δει.

Έχοντας κανονίσει από πριν με τη Φρίντα, στην οποία είχα τηλεφωνήσει από την Πάρο την προηγούμενη μέρα, λέγοντας μεταξύ άλλων ότι μου είχαν μείνει μόνο τρεις μέρες και δεν μπορούσα να το διακινδυνεύσω με τον καιρό, ο Γιάννης μας περίμενε ήδη στο Κίνι με την Άννα. Οι μανούβρες που πραγματοποιήθηκαν – οι οποίες δεν υπήρχε λόγος να γίνουν σε αυτήν την περίπτωση, με τόσο λίγο αέρα – είχαν ως συνέπεια στον καπετάνιο και το σκάφος του επιπλέον μίλια, αλλά μια πιο σύντομη και συνήθως πιο ομαλή βόλτα προς τα εκεί που πηγαίναμε.

Κατεβαίνοντας από το λεωφορείο περάσαμε γύρω από το λιμάνι και οκαρφαλώσαμε πάνω από κάποιους βράχους για να επιβιβαστούμε. Ο Γιάννης είχε το λαιμό και τα μάτια ενός νεαρού ταύρου. Τα μπροστινά του δόντια λείπανε. Ξεκίνησε τη ντιζελομηχανή του, σήκωσε την άγκυρα και πήραμε αμέσως το δρόμο μας. Με την φόρμα εργασίας του και το γκρι πουλόβερ του ήταν η προσωποποίηση της ήρεμης ετοιμότητας και της

δύναμης. Σύντομα το τριάντα ποδών σκάφος μας με το αστέρι ζωγραφισμένο στην πρόρα του, για να εξορκίζει το κακό μάτι, έπλεε σταθερά με οκτώ μίλια προς τα βόρεια κατά μήκος της βραχώδους ακτής.

Το «Άννα» είχε διέλθει από το στενό κανάλι μέσα από το μεγάλο βράχο γνωστό ως Βαρβαρούσα και μας είχε φέρει πολύ κοντά στην περιοχή που θέλαμε, όταν η Φρίντα έκανε μια παρατήρηση η οποία ενόχλησε λίγο, ακόμη κι εκείνη την στιγμή, τον John και εμένα.

«Αν τα Γράμματα είναι ακριβώς μέσα στη γη σας, ίσως να μην υπάρχει πιθανότητα για σας να το αγοράσετε». Στον παλιό χάρτη που κρεμόταν στον τοίχο του γραφείου της Φρίντα (τον έχω εγώ τώρα) δύο περιοχές στο βορειότερο μέρος του νησιού είναι κυκλωμένες με κόκκινο. Η μία είναι η Χαλανδριανή, η άλλη τα Γράμματα. Και οι δύο είναι αρχαιολογικοί χώροι. Ο τουριστικός οδηγός τον οποίο μπορείς να επιλέξεις σε οποιαδήποτε από τις επίσημες εκδόσεις – Ελληνικά, Γαλλικά, Γερμανικά και Αγγλικά – αναφέρεται για την πρώτη από αυτές τις περιοχές ως εξής: «Χαλανδριανή: Μία αρχαία πόλη του Κυκλαδικού πολιτισμού, στην Βορειοανατολική πλευρά του νησιού. Οι τοίχοι της Ακρόπολης της (Καστρί) ακόμη στέκονται μαζί με έναν μεγάλο αριθμό τάφων. Επικοινωνία μέσω θαλάσσης με σκάφος (6 μίλια) ή από στεριά μέσω της Άνω Σύρου. Αμαξιτός δρόμος και ύστερα ένα μονοπάτι που πας με τα πόδια». Ο τουριστικός οδηγός δεν αναφέρει τι μπορείς να δεις στα Γράμματα και πώς να πας εκεί. Επιπλέον ο κόκκινος κύκλος στο χάρτη της Φρίντα δίνει μόνο μια γενική ένδειξη της περιοχής εκείνων των παλιών επιγραφών. Ως προς το τι ήταν, καταλάβαμε από εκείνη ότι ήταν κυρίως μηνύματα προς τον Ποσειδώνα, προσευχές για την ασφάλεια κάποιου στη θάλασσα ή ευχαριστίες που έσωσε κάποιον άλλον από ναυάγιο. Αποφασίσαμε ότι σε κάθε περίπτωση θα έπρεπε να ξεκινήσουμε την εξερεύνησή μας εντοπίζοντας ακριβώς πού βρίσκονταν.

Έτσι περπατήσαμε και κινηθήκαμε αργά κατά μήκος της βάσης εκείνης της μεγάλης και φωτεινής πλαγιάς του γκρεμού που βρίσκεται απέναντι από την κατεύθυνση των πλοίων που έρχονται από Πειραιά. Το νερό εδώ ήταν εξαιρετικά διάφανο σκούρο μπλε και έδειχνε να είναι μίλια βαθύ. Ένα

θαλασσοπούλι πέρασε ξυστά πάνω από τον απαλό κυματισμό της επιφάνειας. Ψηλά από πάνω μας, στην κάθετη επιφάνεια της πλαγιάς ένα πράσινο φυτό κατά περιεργο τρόπο έβγαине σε μικρά χείλη ή σε σχισμές, αποδεικνύοντας ότι έπαιρνε τα «προς το ζειν» από το βράχο αυτόν και τον αέρα.

Περπατήσαμε όλη την απόσταση μέχρι τον κακάσχημο ύφαλο στο βορειότερο άκρο του νησιού, γνωστό με ένα όνομα το οποίο ακούγεται ως “diapers”, ένα άσχημο μέρος πιθανό για ναυάγιο.

Όμως, όσο και αν προσπαθήσαμε σε κάθε πιθανή επιφάνεια βράχου να βρούμε κάποια χαραγμένη επιγραφή δεν βρήκαμε απολύτως τίποτα.

Φαινόταν ότι και οι καθοδηγητές μας και ειδικοί εδώ στη Σύρο, ο Γιάννης και η Φρίντα τα είχαν χαμένα.

Δύο κοράκια πέταξαν άγρια πάνω από μας, εκ των οποίων το ένα κράζοντας έντονα.

Τελικά άρχισε να γίνεται αντιληπτό σε όλους μας ότι κανένας ναύτης που σώθηκε μια φορά από ναυάγιο, δεν θα ήταν τόσο βλάκας ώστε να ριψοκινδυνέψει δεύτερη φορά χαράζοντας τις ευχαριστίες του σε εκείνες τις επικίνδυνες και λίγο ή περισσότερο κάθετες επιφάνειες βράχων που είχαμε ψάξει. Όχι! Οι επιγραφές έπρεπε να ήταν κάπου αλλού, πιθανόν στην πλάγια εσωτερική πλευρά μέσα στον προφυλαγμένο κόλπο.

Έτσι, το «Άννα» γύρισε για να επαναχαράξει την πορεία της ανάποδα.

Είχαμε διασχίσει μερικώς το δρόμο της επιστροφής προς το ακρωτήριο, όταν ο Γιάννης μας είπε να προσέξουμε μια κασιόκα που καθόταν δίπλα στο πουθενά, κάπου σαράντα πόδια πάνω στην απότομη πλαγιά.

«Το κακόμοιρο» είπε η Mag, «πάμε να το βοηθήσουμε».

Η Mag ήταν υποστηρικτής της άποψης να μην δείχνεις ενδιαφέρον σε τίποτα, αλλά αυτή η κασιόκα την οδήγησε έξω από αυτήν. Η βασική ιδέα πίσω από αυτή τη θεωρία ήταν ότι κρύβοντας το ενδιαφέρον σου κερδίζεις πόντους, ενώ αποκαλύπτοντάς το αφήνεις κάποιον άλλο να τους κερδίσει.

Ο Πήτερ εξηγούσε ότι οι κασιόκες τα καταφέρνουν πολύ καλά μόνες τη στιγμή που εκείνη, ξαφνιασμένη από τη

διαπεραστική σφυρίχτρα του Γιάννη, μας το απέδειξε πηδώντας από το δύσκολο σημείο που βρισκόταν σε ένα άλλο απρόσιτο σημείο ακόμα ψηλότερα.

Στην πραγματικότητα και η Mag τα κατάφερνε πολύ καλά στα βράχια. Αυτό σημαίνει ότι περπατούσε και σκαρφάλωνε σε ανώμαλο έδαφος το ίδιο καλά με οποιονδήποτε άλλο από εμάς. Η μόνη μου ανησυχία για εκείνη ήταν ότι κάποια μέρα ίσως απορροφηθεί ακόμα περισσότερο από το βιβλίο που διάβαζε και πέσει από κάποιο υψηλό σημείο στο κενό.

Προσπερνώντας τώρα το μέρος όπου ο γκρεμός κατεβαίνει απότομα σε ένα χαμηλότερο επίπεδο, συνεχίσαμε την πορεία μας κατά μήκος του εξωτερικού μέρους του ακρωτηρίου καθώς έχανε ύψος. Μετά, αλλάξαμε πορεία προς τα αριστερά γύρω από ένα σημείο που ίσα-ίσα προεξείχε πάνω από τη θάλασσα και εισήλθαμε σ' έναν ήσυχο κόλπο. Με το βοριά, τη φωτεινότητα της μέρας και την ησυχία του νερού σε αυτόν τον ήρεμο κόλπο, το τοπίο ήταν το κάτι άλλο. Το μέρος είχε κάτι το μαγικό.

Περπατώντας αργά κατά μήκος εκείνου του βράχου που βρισκόταν εσωτερικά στον κόλπο, όχι πολλές γιάρδες μακριά, σύντομα ανακαλύψαμε τις παλιές επιγραφές.

Η μάλλον, αυτό το οποίο είχαμε εντοπίσει αρχικά από τη βάρκα, ήταν κάποιες νέες επιγραφές αφού ήταν πιο έντονα χαραγμένες και ορατές. Αφού δέσαμε τη βάρκα πάνω στο βράχο και κατεβήκαμε στη στεριά, βρήκαμε αρκετές από παλιές επιγραφές ανάμεικτες με καινούριες, χρονολογούμενες από το 1937 και το 1873 και παλιότερα περιλαμβάνοντας και το όνομα του προ-προ-πάππου του Μπάμπη που χαραχτηκε εκεί το 1859.

Οι θαμπές παλιές επιγραφές ήταν χαραγμένες σε διάφορα στυλ, και θα αποκάλυπταν την προέλευσή τους και την σημασία τους στον αρχαιολόγο που πιστεύαμε ότι θα ερχόταν μελλοντικά. Όμως, η απαλή πλαγιά αυτής της μαρμάρινης επιφάνειας είχε φθαρεί και ξεφλουδίσει ύστερα από τόσους αιώνες από τον αέρα και το νερό σε βαθμό που δε απέμεναν πολλά πράγματα από αυτά που είχαν γράψει εκεί. Εμείς αναρωτηθήκαμε εάν κάποια από αυτές υπήρχε εκεί από την εποχή του Ομήρου ή νωρίτερα, όπως υποτίθετο.

Από τον λείο βράχο που βρισκόμασταν προχωρήσαμε στις σπασμένες επιφάνειες όπου η όψη ή η ποιότητα των βράχων δεν ήταν η ίδια, καθώς τα καιρικά φαινόμενα είχαν προκαλέσει ένα διαφορετικό αποτέλεσμα, και έπειτα σε ένα μέρος όπου ήταν σαφές ότι όχι πολύ παλιά υπήρχαν λατομεία μαρμάρου. Ύστερα προχωρήσαμε στη γη, στους βουνίσσιους λόφους των οποίων ο γκρεμός και το ακρωτήριο ήταν το σήμα κατατεθέν.

Η γη κατέληγε απότομα σε λόφους ύψους περίπου πεντακοσίων ποδών. Σε κάποια σημεία υπήρχαν ανοιχτόχρωμα ή σκούρα πετρώματα και σε κάποια σημεία υπήρχαν διάσπαρτα μικρότεροι ογκόλιθοι και πέτρες διαφορετικού χρώματος. Τα βασικά χρώματα ήταν γκρι και καφέ καθώς ήμασταν κοντά στο τέλος της εποχής της μεγάλης ξηρασίας. Δεν υπήρχαν καθόλου δέντρα.

Στις πλαγιές μεγάλων πολλοί θάμνοι από θυμάρι, ένα πόδι περίπου ψηλοί όπως και διάφορα είδη από αγκαθωτούς θάμνους, από τους οποίους ο πιο πολυπληθής είχε αγκάθια που έμοιαζαν με το χημικό διάγραμμα ενός μορίου. Πολύ συχνά υπήρχαν και μικροί θάμνοι από πολύ αρωματικό φασκόμηλο. Εδώ και εκεί, μέσα από τεράστιους βολβούς σαν κρεμμύδι, ξεφύτρωναν μεγάλες ακίδες, που συμπεράναμε ότι ήταν ένα είδος σκυλοκρέμμυδου. Υπήρχαν και άλλα αναρίθμητα φυτά στα οποία δεν ήμασταν έτοιμοι να δώσουμε ένα όνομα.

Οι μέλισσες έκαναν ένα ευχάριστο ήχο, ιδίως γύρω από τα θυμάρια. Καθώς περιφερόμαστε με πολλή προσοχή στις κατηφόρες, επειδή υπήρχαν παντού μικρές πέτρες, στις ρεματιές βρήκαμε κυψέλες και εδώ κι εκεί καταφύγιο για κατσίκες, συνήθως μισό σπηλιά και μισό χτισμένο με πέτρες. Σε ένα τέτοιο καταφύγιο, όπου περιμέναμε να βρούμε τα συνήθη περιττώματα κατσικών, σαστισμένοι είδαμε ένα ανάχωμα με κελύφη από νεκρά σαλιγκάρια.

Δεν βρήκαμε πουθενά γλυκό νερό, ούτε στην περιοχή που είχε ο χάρτης της Φρίντα με τη λέξη νερό, ούτε πουθενά αλλού.

Υπήρχαν μαύρες ηφαιστειακές πέτρες σκορπισμένες σε κάποια υψώματα που έρχονταν σε αντίθεση με τις άσπρες μαρμάρινες σε άλλα μέρη. Αυτό το μάρμαρο έδειχνε πολύ ωραίο και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για καλλωπισμό σε διάφορες ανθρώπινες κατασκευές. Και πράγματι, σε μια

ψηλότερη πλαγιά στο μέσον της απόστασης είδαμε τα όμορφα λευκά υπολείμματα ενός λατομείου μαρμάρου, που μου θύμισαν ένα άλλο λατομείο που είχαμε προσέξει στο δρόμο για το Κίνι, το οποίο λέγεται ότι προμήθευσε μάρμαρο στο πρόσφατα κατασκευασθέν ξενοδοχείο Hilton στην Αθήνα.

Μπορούσαμε επίσης να δούμε αρκετά ξεκάθαρα προς την πλευρά του όρους Σύριγγα, τα μικρά κτίρια και το αμπέλι που οριοθετούσαν την πηγή του Σύριγγα. Έτσι μπορούσαμε να συνδέσουμε τις σκέψεις μας με αυτές που κάναμε μία εβδομάδα πριν όταν ατενίζαμε από εκεί πάνω το μέρος όπου τώρα βρισκόμαστε.

Νότια από εμάς, κατά μήκος του Κινίου και μετά από αυτό, η ακτογραμμή της Σύρου απλωνόταν κυματιστά και έπεφτε στη θάλασσα με έναν γοητευτικό τρόπο.

Στο μεταξύ, ακριβώς στον κόλπο των Γραμμάτων ο Γιάννης με τα βαιτραχοπέδιλά του «αλώνιζε το νερό για πλάκα» και προπονούσαν σαν πρωταθλητής στην κολύμβηση, κάτι που βέβαια είχε υπάρξει. Κατεβήκαμε στην μικρή παραλία στη βάση του ακρωτηρίου όμως δεν βλέπαμε καθόλου εκείνον, παρά μόνο τον αναπνευστήρα του, μέχρι που αργότερα αναδύθηκε με το καμάκι του, μαζί με μερικά ψάρια για το βραδινό στο σπίτι και μερικές αχιβάδες.

Έτσι κολυμπήσαμε κι εμείς. Οι πολυάριθμοι πολύχρωμοι κόκκοι άμμου στην μικρή παραλία είχαν ακριβώς το σωστό μέγεθος. Νόμιζα ότι ποτέ δεν είχα ξανακολυμπήσει σε τόσο γαλήνια νερά.

Ύστερα φάγαμε τα σταφύλια μας και τη σοκολάτα και καθίσαμε στην παραλία με βιαστικό τρόπο, καθόσον τα μέλη της ομάδας μας συνειδητοποίησαν ότι υπήρχε δουλειά που έπρεπε να γίνει. Σύντομα μαζευτήκαμε πάνω στο «Άννα». Η μηχανή του αγκομάχησε για λίγο και έπειτα ξεκίνησε δυνατά.

Υπήρχαν πολλοί γειτονικοί ορμίσκοι. Είχαμε μπει σε δύο ή τρεις από αυτούς εξετάζοντας την ακτογραμμή και το βάθος του νερού, όταν ξεκίνησε η σημαντική εργασία. Η ευκαιρία για αυτήν παρουσιάστηκε στο πρόσωπο ενός άντρα και του κοριτσιού του που ψάρευαν με μακριά καλάμια από την άκρη ενός βράχου. Ύστερα από μακρύ διάλογο με τον άντρα που διενεργήθηκε με κραυγές, η Φρίντα γύρισε και σε μας που δεν

μιλούσαμε ελληνικά και με την μελωδική φωνή της μας εξήγησε: «Λέει ότι η γη που θέλετε είναι ιδιοκτησία τριών αδελφών συν άλλων δύο αδελφών».

Συνεχίσαμε για το Κίνι και σκεφτόμαστε την πληροφορία που μόλις λάβαμε. Όπως μετακινούμαστε ο καθένας από εμάς με τον τρόπο του παρατήρησε την όψη του νερού και της γης και του ουρανού, την αίσθηση του ήλιου, την μυρωδιά του θυμαριού που ερχόταν που και που προς εμάς από τη στεριά.

Καθίσαμε σε ένα καφενείο στο Κίνι και εκεί ξεκίνησαν οι σοβαρές συζητήσεις.

Φαινόταν δικαιολογημένο να υποθέσουμε ότι κάποιος, είτε η Φρίντα είτε ο Μπάμπης, θα έπρεπε να είχαν μιλήσει στον ιδιοκτήτη του εστιατορίου όταν φτάσαμε εκεί σχετικά με το ποιο είμαστε και τι θέλαμε. Ωστόσο από ό,τι ο ίδιος μπορούσα να διακρίνω, αυτός ήξερε τα πάντα για μας πριν καν φτάσουμε εκεί. Το ίδιο φαινομενικά ήξερε και ο κοντός φαλακρός άντρας με τα ροζιασμένα χέρια και τους τεράστιους αντίχειρες, ο οποίος κάθισε μαζί μας μια στιγμή αργότερα.

Σε κάθε περίπτωση, δεν πέρασε πολύς χρόνος μέχρι να μπούμε στην ουσία. Ο ιδιοκτήτης του εστιατορίου ανέφερε (ο Μπάμπης μετέφραζε για μας) ότι ο δήμαρχος της Άνω Σύρου είχε μιλήσει στους ιδιοκτήτες της γης, αλλά δεν κατάφερε να τους πείσει να την πουλήσουν.

«Τι ακριβώς κάνεις εκεί;» ο Μπάμπης με ρώτησε ξαφνικά. Συνειδητοποίησα ότι σκεφτόμενος χάιδευα την κορυφή του κεφαλιού μου, στο σημείο που είχε χτυπήσει στην οροφή της καμπίνας του «Άννα», όταν πήγα απρόσεχτα να βγάλω το αντηλιακό από την τσάντα μου. Σύμφωνα με τη γυναίκα μου η ουλή από αυτό το χτύπημα ακόμα φαίνεται.

Η Φρίντα σύντομα ανέλαβε τη διεύθυνση της συζήτησης. Μιλούσε πάρα πολύ και ορισμένες από τις λεπτομέρειες που ανέφερε απέτυχαν να γίνουν κατανοητές στη μετάφραση. Ωστόσο ήταν σαφές σε όλους μας ότι όσα έλεγε έκαναν εντύπωση στον ιδιοκτήτη του εστιατορίου και στον άντρα με τα μεγάλα χέρια και το τελικό συμπέρασμα ήταν ότι θα έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε πλάγιους τρόπους για να αποκτήσουμε αυτό που θέλαμε.

«Έτσι πρέπει να το κάνετε. Στην Ελλάδα είναι διαφορετικά».

Ο Μπάμπης προσπάθησε αρχικά να αντικρούσει αυτό το επιχείρημα. Είναι εκπληκτικό ότι τόσα λίγα χρόνια που πέρασε στην Αγγλία μπόρεσαν να τον κάνουν να ξεχάσει τις ελληνικές μεθόδους. Σκέφτηκε μέχρι ότι ο John και εγώ θα μπορούσαμε να βρούμε και να ρωτήσουμε απευθείας τους ιδιοκτήτες.

«Ας πάμε σε αυτούς και ας τους μιλήσουμε τούρκικα», ψιθύρισα στον John αναφερόμενος σε ένα ανέκδοτο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου που περιλάμβανε μεταξύ άλλων και τον κύριο Μολότωφ. Το απαράδεκτο τέτοιας φράσης για τους Έλληνες την είχε κάνει πολύ αστεία για εμάς.

Ενδεικτικό του πόσο ο Μπάμπης είχε χαθεί στη σκέψη του με αυτό το θέμα, είναι το παρακάτω απόσπασμα του Ernle Bradford στο βιβλίο του «Βρέθηκε ο Οδυσσέας» όπου η Καλυψώ απρόθυμα συμφώνησε να βοηθήσει τον Οδυσσέα να το σκάσει από τη γη της:

«Καχύποπος μέχρι τέλους, ο Οδυσσέας δεν διατάζει να υπαινιχθεί, όταν η θεά του πρότεινε να φτιάξει μια σχεδία και να επιβιβαστεί για τις ανοιχτές θάλασσες, ότι ίσως είχε άλλα πράγματα εκτός της επιβιώσής του στο μυαλό της. Η καχυποψία του για τα κίνητρά της επιβεβαιώνουν την αγάπη της. Οποιοσδήποτε έχει ζήσει στο Λεβάντε αναγνωρίζει το σεβασμό που δείχνουν όλοι στην πονηριά και την πανουργία. Οι ικανότητες που υποθετικά αποδίδονται στον Βασιλιά Αρθούρο, τον Καρλομάγνο, ή τον Αβραάμ Λίνκολν, δεν είναι από αυτές τις οποίες σέβονται στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Κάποιες από τις ενέργειες του Οδυσσέα που σε εμάς φαίνονται ποταπές αντί για αξιοθαύμαστες, θα είχαν χαρακτηριστεί αρκετά διαφορετικά από τους ακροατές του Ομήρου, ή ακόμη κι από μια ομάδα νησιωτών από το Αιγαίο στις μέρες μας.»

«Ο καθολικός πατέρας είναι αυτός που ξέρει τους αγρότες καλύτερα» η Φρίντα επαναλάμβανε. «Εάν είναι θρησκευόμενοι θα τον χρησιμοποιήσουμε, αν δεν είναι, δεν θα το κάνουμε».

Τελικά ο Μπάμπης είδε το λάθος στις δικές του ιδέες. Η Φρίντα είχε επικρατήσει ολοκληρωτικά. Η συνάντηση τελείωσε.

* * *

Τότε πρέπει να ήταν γύρω στις τρεις το απόγευμα. Φάγαμε λίγο παστίσιο, ήπιαμε μπύρα και πήραμε το λεωφορείο για την Ερμούπολη, όπου ο John εξαφανίστηκε μέσα σε ένα από τα αναρίθμητα κουρεία για να ξυριστεί σωστά. Στις πεντέμισι ντυμένοι με τα ρούχα της πόλης, εκείνος κι εγώ βρεθήκαμε με τον Μπάμπη και την Φρίντα στο βολικό γραφείο της. Μας φάνηκε ότι η εμφάνιση του Μπάμπη ήταν περισσότερο *soigné* από τη δική μας, και της Φρίντας ακόμη περισσότερο. Τα ρούχα του Μπάμπη ήταν πλυμένα και σιδερωμένα και ήθελα να τον ρωτήσω πού το έκανε. Η Φρίντα φορούσε κοστουμί και εσάρπα και έδειχνε σαν να είχε μόλις βγει από μπουτίκ της Πέμπτης λεωφόρου.

Στις πέντε και τριανταπέντε ο Πατέρας Δημήτριος αφίχθη πάνω στη μηχανή του και μπήκε μέσα στο χώρο, χωρίς να φαίνεται ότι ενοχλείται είτε ως αναβάτης είτε ως πεζός φορώντας τα σανδάλια του και το μακρύ καφέ ράσο καπουτσίνου με ζώνη από σχοινί.

«Buon Giorno», είπε χαιρετώντας μας με δυνατή χειραψία καθώς συστηνόμαστε.

Ήταν ένας ισχνός άντρας γύρω στα σαράντα, όχι ψηλός, αλλά προικισμένος με άφθονη ενέργεια που φαινόταν στις γρήγορες κινήσεις του και στα έντονα μάτια του πίσω από τα σκούρα γυαλιά του από κοκάλινο σκελετό. Είχε μακριά σκούρα γενειάδα που ήταν πολύ ελαφρώς γκριζα. Κρατούσε μια μακριά πίπα την οποία έβγαλε αμέσως έξω και ξεκίνησε να τοποθετεί σε αυτήν ένα τσιγάρο που έβγαλε από άλλη τσέπη.

«A, thank you» είπε, καθώς ο John τον πρόλαβε προσφέροντάς του ένα αμερικάνικο τσιγάρο. Όπως σύντομα ανακαλύψαμε το thank you ήταν τα μόνα αγγλικά που ήξερε.

Κατά κάποιο τρόπο με έκανε να σκεφτώ μια αγγλική φιγούρα που είχε δραπετεύσει από πίνακα του El Greco αλλά δεν είμαι σίγουρος αν αυτή η εντύπωση προήλθε από τη γενική ομοιότητα ή από κάποιες αντιθέσεις.

«Τι γίνεται;» μας ρώτησε, κοιτάζοντας μας όλους με το διερευνητικό του βλέμμα.

Η Φρίντα, η άλλη καθολική παρουσία δεν μίλησε και άφησε τον ορθόδοξο Μπάμπη να διευθύνει τη συζήτηση. Περιστασιακά, ο καπουτσίνος πατέρας έκανε μια ερώτηση, ο

τόνος της οποίας μου δημιουργούσε αμφιβολία σχετικά με το πόσο θετικά έβλεπε το όλο θέμα. Όμως η ενημερωτική διαδικασία και η διαδικασία λήψης απόφασης σύντομα έφτασαν στο τέλος.

«Θα σας βοηθήσω» είπε στον Μπάμπη και έτσι είπε ο Μπάμπης σε εμάς.

Ο ιδιοκτήτης του εστιατορίου από το Κίνι μόλις έφτασε για να πει κάτι σημαντικό στην Φρίντα και τον Μπάμπη. Ποτέ δεν έμαθα τι ήταν αυτό. Πιθανόν ο λόγος που ξέχασα να ρωτήσω ήταν ότι ο John και εγώ διαβάζαμε εκείνη τη στιγμή ένα γράμμα από τον σύμβουλό μας τον Ηλία, το οποίο μου είχε δοθεί λίγα λεπτά νωρίτερα στο ξενοδοχείο. Όταν ήμασταν στη Νάξο ο Ηλίας περνούσε από την Αθήνα και εδώ ήταν η απάντηση από τον θείο του τον Γιώργο στην ερώτησή μου ως προς το τι έπρεπε να κάνουμε (ώστε να μας βοηθήσει) σχετικά με ένα δικηγόρο.

(Ο διάλογος σχετικά με το θέμα ήταν όλος ως εξής: Εγώ: «Θα χρειαστούμε ένα δικηγόρο, έτσι δεν είναι;» Απάντηση: «Ναι, δυστυχώς».)

«Ο θείος μου», έγραψε ο Ηλίας, «συνιστά κάποιον κ. Μάρκο Προβελέγγιο που είναι συμβολαιογράφος στη Σύρο που σύμφωνα με το ελληνικό σύστημα είναι το κατάλληλο είδος ανθρώπου για την δουλειά. Επιπλέον, ο θείος μου λέει ότι είναι ρωμαιοκαθολικός και πιθανόν να επηρεάσει τους ιδιοκτήτες στην Άνω Σύρο. Να αναφέρεις το όνομα του θείου μου».

Ωστε εδώ βρισκόταν η απάντησή μας. Γύρισα να ρωτήσω τον Μπάμπη πώς θα μπορούσαμε να έρθουμε σε επαφή με αυτόν τον άνθρωπο, αλλά δεν ολοκλήρωσα την ερώτησή μου γιατί είδα ένα πρόσωπο να περνά μπροστά από το παράθυρο. Το πρόσωπο εξαφανίστηκε και επανεμφανίστηκε αμέσως, καθόσον τύχαινε να είναι ο Μάρκος Προβελέγγιος, που ύστερα από λίγο μπήκε μέσα στο χώρο.

Ο Προβελέγγιος ήταν ένας μικροκαμωμένος και αμυδρά χαμογελαστός άντρας με νηφάλιο και σοβαρό ύφος και έδειχνε να είναι έξυπνος άνθρωπος. Ο Μπάμπης ξεκίνησε να του εξηγεί το όλο θέμα, και παρουσίασε το σχέδιό μας για την βελτίωση του εδάφους σε πενήντα χρόνια. Εξέφρασε δυσπιστία.

«Ο κοσ Προβελέγγιος αναρωτιέται αν πρόκειται ή μάλλον έχετε ανακαλύψει πετρέλαιο», είπε ο Μπάμπης, «γιατί έγινε συζήτηση για νέες πετρελαϊκές δυνατότητες στις εφημερίδες πρόσφατα».

Ήταν πάντοτε δύσκολο όταν συναντούσες μια τέτοια συμπεριφορά να μην αισθάνεσαι σαν ένας πρόσκοπος χωρίς τη στολή του. Προσπάθησα να πω κάτι ώστε να αλλάξω αυτή την εντύπωση και ταυτόχρονα να επιβεβαιώσω παραδόξως ότι δεν είχαμε κρυφά κίνητρα, όταν ο πατέρας Δημήτριος επενέβη και ευτυχώς έσωσε τον Μπάμπη από μια αδύνατη εργασία μετάφρασης.

«Θα πρέπει να πάμε να δούμε τους ιδιοκτήτες αμέσως», είπε χτυπώντας ελαφρά το ρολόι χειρός του. «Αύριο το πρωί πιθανόν να έρθουν κάτω στην πόλη, αλλά εμείς πρέπει να τους μιλήσουμε πιο πριν. Ας ξεκινήσουμε αμέσως.» Βγήκε έξω και καβάλησε την μηχανή του αφήνοντας τον John και εμένα να ενημερώσουμε (αλλά όχι να προσκαλέσουμε) τον Πήτερ και την Mag, να συναντήσουμε τον Μπάμπη στην πλατεία και να συνεχίσουμε με ένα ταξί ακολουθώντας τον Πατέρα.

Δεν μας έπαιρνε ο χρόνος να ανέβουμε στα δωμάτια του Πατέρα που βρίσκονταν κάτω από το Σαν Τζώρτζη στην κορυφή του λόφου. Ο John και εγώ θα επισκεπτόμαστε έκθαμβοι τη φωλιά του, σαν αυτή του γερακιού πάνω στον απόκρημνο λόφο, κοιτώντας την αξεπέραστη θέα κάτω στην Ερμούπολη (βοηθούμενοι βεβαίως και από κιάλια), αλλά αυτό έγινε αργότερα. Εκείνη τη στιγμή ο Πατέρας Δημήτριος που μετέφερε έναν χαρτοφύλακα, εμφανίστηκε μέσα από μια πύλη δίπλα στην ανώτερη στροφή του δρόμου, αμέσως μόλις φθάσαμε. Εκεί αμέσως μπήκε μέσα στο ταξί και είπε στον οδηγό να συνεχίσει όσο πιο γρήγορα γινόταν.

Μετά τον τιμμεντένιο δρόμο πέραν του όρους Πύργος, ήταν ο χωματόδρομος. Ήμασταν στον ίδιο δρόμο για το Σύριγγα όπως την άλλα φορά. (Ίσως ο Σύριγγας ήταν το ψηλότερο από τα δύο βουνά. Οι χάρτες μας διαφωνούσαν μεταξύ τους ως προς αυτό). Ξανά φαινόταν η άγρια ομορφιά της γης. Αλλά ο ήλιος έδυε και αναρωτιόμουν πώς θα μπορούσαμε να βλέπουμε. Μετά από πολλή σκέψη μου ήρθε στο νου μια ιταλική φράση που θύμιζε τα χρόνια που ο Πατέρας είχε περάσει στο Παλέρμο σαν

φοιτητής. Αφού έχασα το νημά της απάντησής του στην πολυλογία του, μου πέρασε ο φόβος της κατάλληλης ηχηρής απάντησής του, μίλησα γαλλικά, πράγμα που σκότωσε τη συζήτησή μας, αφού εκείνος ήταν πολύ λιγότερο ειδήμων σε αυτά από ό,τι εγώ.

Πλησιάζαμε το τέλος του δρόμου όταν ξεπεράσαμε έναν ηλικιωμένο άντρα πάνω σε γαϊδούρι. Το γαϊδούρι κουβαλούσε, πέραν του ίδιου του άντρα, σάκους, καλάθια και κονσερβοκούτια.

«Αυτός είναι ένας από αυτούς» είπε ο Πατέρας. Η φιγούρα του γαϊδάρου αντέδρασε αξιοσημείωτα αργά όταν την καλέσαμε, αλλά μετά από λίγο κατεβήκαμε όλοι από το ταξί και ο Πατέρας Δημήτριος είχε αρχίσει να μιλά ένθερμα μαζί με την φιγούρα. Από τη βαλίτσα του έβγαλε ένα χάρτη.

«Μπορείς να διαβάσεις ένα χάρτη;» «Υποθέτω ότι μπορείς να διαβάσεις ένα χάρτη», μας μετέφρασε ο Μπάμπης. Το υπόλοιπο της συζήτησης το χάσαμε για λίγο, αλλά πολύ σύντομα αρχίσαμε να ανεβαίνουμε το δρόμο με τα πόδια (ήμασταν τόσο πολύ κοντά στο τέλος του), ακολουθούμενοι από τον άντρα πάνω στο γαϊδούρι του και εκείνος με τη σειρά του από το ταξί. Και τότε μάθαμε ότι τα πράγματα φαίνεται να πήγαιναν πολύ bene. Τουλάχιστον φαινόταν ότι ο ηλικιωμένος Μπάμπης-Γιώργης δεν ήταν ο ίδιος απρόθυμος να πουλήσει. Το ζητούμενο ήταν, είπε στον Πατέρα, τι θα έκανε ο φίλος του, ο άλλος ιδιοκτήτης, και ότι θα έπρεπε αυτόν να επισκεφθούμε.

Στο τέλος του δρόμου η πομπή μας σταμάτησε τόσο όσο χρειαζόταν ώστε ο John και ο Πατέρας Δημήτριος να χτυπήσουν ο ένας την πλάτη του άλλου ως αναγνώριση μιας πολύ επιτυχημένης επιχείρησης που ο John είχε καταφέρει στα ελληνικά. Τότε, το ταξί σταμάτησε εκεί για να μας περιμένει και εμείς προχωρήσαμε σε ένα ημιονικό μονοπάτι που εκτεινόταν δεξιά (μακριά από το μονοπάτι για τον Σύριγγα) και μας οδηγούσε αντίθετα προς τη φορά του ρολογιού γύρω από την απόκρημνη άκρη ενός άλλου βουνού.

Ο Πατέρας όρισε έναν πολύ γρήγορο ρυθμό βαδίσματος. Ήταν ένας μακρὺς και δύσκολος δρόμος, ανεβοκατεβαίναμε σε μεγάλες λείες πέτρες στο μεγαλύτερο μήκος της διαδρομής, περνώντας περιστασιακά και πάνω από στρώματα κοπριάς

γαϊδάρου. Μακάρι να φορούσα άλλα παπούτσια. Ευτυχώς υπήρχε ακόμη φως για να βλέπεις έστω και λίγο. Κάπου κάτω από εμάς ήξερα ότι βρίσκονταν τα ερείπια της Χαλανδριανής του 2.000 π.Χ. Πέραν των δώδεκα μιλίων ύδατος ήταν η Τήνος από όπου είχαν αρχίσει να φαίνονται λιγοστά φώτα επί της ακτογραμμής. Κοντά στην πλευρά μας ένα καράβι κατευθυνόταν στο λιμάνι. Ακούσαμε το σφύριγμά του όταν έφτασε στον παρεκκλήσι του Άγιου Δημήτρη λίγο αργότερα. Ο Μπάμπης μου είπε ότι ήταν το «Δέσποινα».

Ο Μπάμπης κι εγώ ακολουθούσαμε με δυσκολία πίσω από τον Πατέρα και τον John, αν και βρισκόμαστε μπροστά από τον Μπάμπη-Γιώργη πάνω στο γαϊδάρό του. Κάποια στιγμή ακούσαμε τον Πατέρα να λέει στιγμιαία scusi όπως σήκωνε λίγο τα ράσα του στην άκρη του μονοπατιού, ενώ ο John είχε διακριτικά σκύψει για να δέσει το κορδόνι του παπουτσιού του.

Τελικά φτάσαμε σε ελάχιστα πιο ομαλή γη και σε ένα αγροτόσπιτο. Μπήκαμε στην αυλή. Ο Πατέρας Δημήτριος φώναξε κάποιον δυνατά πολλές φορές, χωρίς φανερό αποτέλεσμα. Ο Μπάμπης-Γιώργης κατευθύνθηκε μπροστά, προχωρώντας προς τη δική του ερημικότερη κατοικία. Από εκεί που βρισκόμουν έβλεπα τη γάτα που βρισκόταν πάνω στο πέτρινο τοίχο δίπλα στην πόρτα, να κάθεται εμπροσθεν της ανατέλλουσας σελήνης. Τότε μια μεσόκοπη γυναίκα παρουσιάστηκε στην πόρτα και μας προσκάλεσε να περάσουμε μέσα.

Μπήκαμε σε ένα μικρό χαμηλοτάβανο σπίτι επιπλωμένο με απλές καρέκλες, ένα τραπέζι και έναν καναπέ. Στον τοίχο κρέμονταν ένας μικρός καθρέπτης και μερικές θρησκευτικές εικόνες. Στο τραπέζι βρισκόταν μια λάμπα κηροζίνης, μια κανάτα με νερό, ποτήρια και μια αλατοπιπεριέρα. Τα παράθυρα καλύπτονταν από πλαστικές κουρτίνες.

Η κα Βουτσίνου μας είπε να καθίσουμε, γέμισε τα ποτήρια με ούζο και μας τα έφερε. Ήταν σαν νοικοκυρά από το Βερμόντ, όπως ο John αργότερα παρατήρησε.

Στο άνοιγμα της πόρτας που οδηγούσε σε ένα σκοτεινό δωμάτιο στεκόταν ένα ντροπαλό αγόρι επτά-οκτώ χρονών που κοιτούσε με θαυμασμό το φακό του Πατέρα Δημήτριου. Πίσω του ήταν ένα όμορφο κορίτσι, που υπέθεσα ότι ήταν ηλικίας

δεκατριών χρονών. Φορούσε ένα λεπτό φόρεμα που την έκανε να μοιάζει μεγαλύτερη. Μια λεπτοκαμωμένη μύτη διαχώριζε δύο μάτια σε σχήμα ελιάς.

Δύο άντρες –ένας κοντός και ένας ψηλός-, παραμέρισαν τα παιδιά, μπήκαν και κάθισαν μεταξύ του Πατέρα Δημήτριου και του Μπάμπη. Η συζήτηση ξεκίνησε. Πρώτος μίλησε ο Πατέρας. Τότε άρχισαν να ανταλλάσσουν τσιγάρα, και ήρθε η σειρά του Μπάμπη να μιλήσει, ενώ ο Πατέρας Δημήτριος διέκοπτε περιστασιακά για να τονίσει κάτι. Φυσικά δεν υπήρχε οποιαδήποτε δυνατότητα να συνεννοηθούμε στα Αγγλικά. Έπρεπε να μαντεύω το σκοπό των λέξεων και να μαντεύω τι εντύπωση μπορούσαν να προκαλέσουν.

Μπορούσα να διακρίνω από την όψη του προσώπου του ενός άντρα ότι τα πράγματα πήγαιναν καλά. Άρχισε να πειθεται όλο και πιο πολύ και τελικά είπε (είμαι σίγουρος για αυτό αν και δεν κατάλαβα λέξη) ότι θα το σκεφτεί να μας πουλήσει τη γη. Δυστυχώς δεν ήταν αυτός που έπρεπε να πειστεί: αυτός ο κοντός άντρας, όπως ο Πατέρας μας είπε αργότερα, ήταν απλά ένας ξάδερφος που έτυχε να μένει στο σπίτι αλλά δεν μπορούσε να πει τίποτα επί της ουσίας.

Τώρα, ο ψηλός άντρας που έδειχνε πολύ δυνατός, ξεσταύρωσε τα κοκαλιάρικα χέρια του, τα οποία χωρίς καμία εξαίρεση ήταν τα μεγαλύτερα χέρια που είχα δει ποτέ, και επιτείνοντας την μόνιμα πικραμένη έκφραση στο πρόσωπό του, ξεκίνησε να μιλά με την παραπονιάρικη φωνή ενός γέρικου λιονταριού που έχει στο πέλμα του ένα αγκάθι. Φαινόταν καθαρά ότι είχε αντίρρηση. Ο Πατέρας Δημήτριος και ο Μπάμπης αντάλλαξαν ματιές και τότε κατά μονάς και τότε και οι δυο μαζί μιλούσαν όλο και περισσότερο χωρίς να αφήνουν τον Αντώνιο (τον μεγαλοχέρη) να τελειώσει ό,τι ήθελε να πει. Άλλος ένας που μιλούσε ταυτόχρονα επίσης ήταν η γυναίκα του που έλεγε συνέχεια στον άντρα της να ακούσει τον Πατέρα.

Οι σκιές που δημιουργούνταν από τη λάμπα χόρευαν πάνω στους τοίχους με έναν μαγευτικό τρόπο, ειδικά μια σκιά που φαινόταν να έχει γενειάδα μήκους δύο ποδών και μια πίπα μακρούς μιας γιάρδας. Σιγά-σιγά ο φωνές δυνάμωσαν καθώς οι σκιές κουνιόντουσαν.

Ο μεγαλοχέρης δεν ήταν ένας κακός συνομιλητής, παρά τα παράπονά του και τις επαναλήψεις του, αλλά τελικά αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Οι αντίπαλοί του είχαν ένα τεράστιο μορφωτικό πλεονέκτημα, και με τις καθαρές κουβέντες τους, μου φάνηκε ότι θα τον κέρδιζαν. Επικράτησε ησυχία στο τέλος. Ύστερα από λίγο ο Μπάμπης εξήγησε ήσυχα στον John και σε εμένα ότι συμφωνήθηκε να συναντηθούμε όλοι μαζί τους στην πόλη το επόμενο πρωί να συζητήσουμε τους όρους, και μετά να περπατήσουμε στη γη την Κυριακή για να δούμε τα όρια.

Σηκωθήκαμε, είπαμε ευχαριστώ και αντίο στην είσοδο και κατευθυνθήκαμε πίσω στην ημιονική οδό. Είχε πέσει το μαύρο σκοτάδι. Ο Πατέρας Δημήτριος έδειχνε με το φακό του κάτω και λίγο πίσω, πράγμα το οποίο ήταν καλό για τον ίδιο και τον John ακριβώς από πίσω του, ενώ για τον Μπάμπη κι εμένα ήταν καλό μόνο εφόσον καταφέραμε να μείνουμε ακριβώς πίσω από τον John. Με δεδομένο το έδαφος και το ρυθμό του Πατέρα, ωστόσο ήταν δύσκολο να τους ακολουθούμε, και αν και προηγουμένως σκοντάφταμε αρκετά, τώρα αγωνιζόμαστε ανεπιτυχώς.

Όταν φτάσαμε στο δρόμο και στο ταξί μας, παρατήρησα για πρώτη φορά τα σχήματα από τα πολυάριθμα φώτα από διάφορα μέρη της Τήνου από την απέναντι πλευρά της θάλασσας. Επίσης κοίταξα το ρολόι μου και θυμήθηκα την υπόσχεσή μου να τηλεφωνήσω στη γυναίκα μου απόψε στην Αθήνα στις επτά η ώρα και είδα ότι ήταν τώρα 8.30'

Καθώς γυρίζαμε στην Ερμούπολη ο Μπάμπης δήλωσε με ενθουσιασμό ότι ήταν σχεδόν σίγουρος ότι η γη ήταν πλέον σαν δική μας.

Όταν τελικά τηλεφώνησα από το Ξενοδοχείο «Ερμής» στη «Μεγάλη Βρετανία» στην Αθήνα, η Sherleigh μου είπε ότι το βιβλίο της προχωρούσε και ότι ο σπασμένος αστράγαλός της βελτιωνόταν και ότι με άκουγε από το τηλέφωνο πίσω από την σκάλα ακριβώς κάτω από τον ημιώροφο όπου βρίσκονταν το τηλεφωνικό κέντρο. Το ότι περίμενε κλίση μου ήταν πράγματι ο μόνος λόγος που η διεύθυνση της επέτρεψε να έχει αυτή την εντυπωσιακή θέα από τη δεξίωση «μετά πλήρους επίσημης ενδυμασίας και μεταλλίων», προς τιμήν του Βασιλιά Κωνσταντίνου και της αρραβωνιαστικιάς του, της Πριγκίπισσας

Άννας Μαρίας, που η σχέση τους τότε βρισκόταν σε εξέλιξη. Κάποια στιγμή, δεν μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς το πότε – ούτε έχει σημασία αυτό – φαινόταν ότι μου έλεγε για την περιλαμβρη σχέση τους και δεν φαινόταν να συνειδητοποιεί την εικόνα της ημιονικής οδού στο βουνό.

4. Το αποκορύφωμα

Το Σάββατο, τη δεύτερη ημέρα, πήγαινα να πάρω στα χέρια μου το λογαριασμό για το ομαδικό πρωινό μας όταν ο Κώστας χαμογέλασε πλατιά – και ο John αποκωδικοποίησε το μήνυμα – «Λοιπόν θα αγοράσετε τη γη στα Γράμματα;»

Παρακολουθήσαμε έναν άντρα που είχε ένα χταπόδι σε ένα μεγάλο κονσερβοκούτι ο οποίος, αφού σταμάτησε να του κάνει μαλάξεις, άρχισε να το χτυπά ξανά και ξανά στην άκρη της προβλήτας. Μετά από αυτό επιστρέψαμε στο ξενοδοχείο ανοίγοντας δρόμο ανάμεσα στο σύνηθες συνονθύλευμα γατιών. Ήταν ακόμη αρκετά νωρίς και έτσι είχαμε χρόνο να χασομερήσουμε περιμένοντας τον Πατέρα και τον Μπάμπη να έρθουν στις εννιά. Ο John κι εγώ πήγαμε μαζί τους σε ένα άλλο καφενείο, άγνωστο σε μας.

Δεν ειπώθηκαν πολλά εκεί, πάνω σε εκείνον τον καφέ. Ένας άντρας που φορούσε ένα ψαθάκι μπήκε και μας έριξε μια συνωμοτική ματιά. Τότε είπε λίγες κουβέντες στον Μπάμπη χαμηλόφωνα και βγήκε έξω.

«Αυτός ήταν ένας ξάδερφος του Μπάρμπα-Γιώργη, του άντρα πάνω στο γαϊδούρι» μας είπε ο Μπάμπης. «Συμφωνεί ότι ο γέρος θα είναι τρελός αν δεν σας πουλήσει τη γη του».

Αυτός ο άντρας που φορούσε το ψαθάκι μας είπε αυτό που ίσχυε, αναρωτήθηκα, ή αυτή ήταν απλά η δική του προσωπική άποψη;

Από το καφενείο περπατήσαμε μερικά τετράγωνα και μπήκαμε από την πόρτα που βρισκόταν πάνω στο δρόμο σε ένα χώρο που είχαμε κρατήσει για τις διαπραγματεύσεις μας. Από μια ματιά που ρίξαμε φαινόταν ότι είναι από τη μια μεριά μαγαζί και από την άλλη μεριά γραφείο (Η μια πλευρά, ανακάλυψε ο John ήταν πρατήριο μηχανών ραπτικής Σίνγκερ, και η άλλη πλευρά ήταν τα κεντρικά γραφεία όπου ο ξάδερφος του πράκτορα διατηρούσε εμπορική αντιπροσωπεία υφασμάτων για τα νησιά).

Μόλις καθίσαμε ύστερα από λίγο μια ευπαρουσίαστη γυναίκα με δυνατή έκφραση και έξυπνα μάτια μπήκε με άνεση στο χώρο, ακολουθούμενη από τον Μπάρμπα-Γιώργη. Ήταν επίσημα ντυμένος με κουστούμι Prêt-À-Porter και γιλέκο,

πουκάμισο χωρίς κολάρο και ψαθάκι το οποίο δεν έβγαλε. Ανταλλάξαμε καιρεισιμούς.

Όπως περιμέναμε για τους υπόλοιπους, παρατήρησα ότι όποτε ο Μπάμπης ή ο Πατέρας Δημήτριος απευθύναν μία παρατήρηση στον Μπάρμπα-Γιώργη, εκείνος κουνούσε σαν ζαλισμένος το κεφάλι του πριν απαντήσει, λες και τον είχαν χτυπήσει στο μάγουλο. Δεν φαινόταν να έχει πρόβλημα ακοής, αλλά απλώς θα έλεγα ότι είχε μάλλον πρόβλημα στο να σκέφτεται. Από την άλλη πλευρά, ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι η γυναίκα του η Μαριγούλα ήταν ακριβώς το αντίθετο.

Ο επόμενος που μπήκε ήταν ο ξάδερφος στον οποίο είχαμε ρίξει μια γρήγορη ματιά στο καφενείο, αλλά πάλι δεν κάθισε πολύ. Επειδή ο ξάδερφος του πράκτορα ήταν στην Τήνο εκείνη τη στιγμή και ο ίδιος ο πράκτορας είχε αποχωρήσει για να μας αφήσει ελεύθερο το χώρο, αυτό μας έκανε έξι άτομα, να καθόμαστε περιμετρικά των τοίχων του δωματίου μέχρι τώρα.

Ο Αντώνης Βουτσίνος, ο μεγαλοχέρης, φαινόταν να χρειάζεται το χρόνο του –μπορούσα να αισθανθώ έναν γενικό εκνευρισμό γύρω από αυτό – αλλά τελικά ήρθε, ντυμένος με τον ίδιο ακραία νοικοκυρεμένο τρόπο όπως ο Μπάρμπα-Γιώργης και η διαπραγμάτευση ξεκίνησε. Η σύζυγός του, η οικοδέσποινά μας την προηγούμενη ημέρα δεν έμεινε μαζί μας αλλά επέστρεψε στο χώρο κατά διαστήματα, ενώ έκανε τα ψώνια της.

Ύστερα από μισή ώρα μου φαινόταν ότι επαναλαμβανόταν το επεισόδιο της χθεσινής νύχτας πάλι από την αρχή, εκτός από το ότι το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης τώρα γινόταν από τον μεγαλοχέρη (που επικρατούσε λίγο) και από τη Μαριγούλα, παρά από την πλευρά μας. Αλλά προέκυψαν μια ή δύο νέες ερωτήσεις. Για παράδειγμα, ο Μπάρμπα-Γιώργης είχε την ιδέα, σύμφωνα με τη Μαριγούλα, ότι θέλαμε τη γη για τουρισμό, για να φτιάξουμε ένα ξενοδοχείο ή κάτι τέτοιο. Ή ότι πιθανόν να τη θέλαμε σαν ένα μέρος για να φτιάξουμε εργοστάσιο. Ο Μπάμπης τους είπε πως όχι, δεν τη θέλαμε για αυτό, αλλά για να αναμορφώσουμε το έδαφος.

Ύστερα από λίγο η πλευρά τους ζήτησε από τη δική μας να βγούμε έξω ώστε να τους δώσουμε την ευκαιρία να συμφωνήσουν μεταξύ τους σε μια συγκεκριμένη τιμή προσφοράς. Βρήκαμε ένα άλλο καφενείο ακριβώς απέναντι από

την άλλη πλευρά του δρόμου και σκοτώσαμε την ώρα μας στεκούμενοι εκεί για μερικά λεπτά πριν επιστρέψουμε.

Φυσικά και προσδοκούσα την επόμενη στιγμή εδώ και αρκετό καιρό. Ήμουν προετοιμασμένος να αντιμετωπίσω μια ζητούμενη τιμή ίσως διπλάσια από αυτήν που μια τέτοια απομονωμένη, μη ανεπτυγμένη γη ακούγονταν ότι κόστιζε στην Πάρο ή τη Νάξο, πράγμα το οποίο σήμαινε ότι σίγουρα δεν ήμουν προετοιμασμένος να αντιμετωπίσω την πραγματικότητα. Εκ μέρους όλων εκείνων ο Μπάρμπα-Γιώργης έδωσε μια τιμή ανά στρέμμα που ήταν πολλαπλάσια από εκείνη τη διπλάσια τιμή. Ήταν κάτι το ιλιγγιώδες!

«Μπάμπη, πες τους ότι αυτό είναι αδύνατο και υπερπραγματικό».

Ο Μπάμπης το έκανε – με προσωπική πειθώ – όπως κι έβλεπα.

«Πες τους ότι πιθανόν σκέφτονται μια γη κοντά στην πόλη, όχι μία γη που είναι μίλια μακριά από οπουδήποτε. Ίσως να μπορούσα να πληρώσω ό,τι ζητούν αν ήθελα ένα μικρό κομμάτι γης ακριβώς δίπλα στην πόλη –πες κοντά στο Κίνι».

Αυτό τους είπε αλλά υποκαθιστώντας το «Κίνι» με τη «Νέα Υόρκη».

«Πες τους ότι ξέρω ότι είμαι τρελός να θέλω την άχρηστη βραχώδη γη τους, αλλά δεν είμαι τόσο τρελός».

Ο Μπάμπης έδωσε μια ακριβή απόδοση του «τρελός αλλά όχι τόσο τρελός» μέρους αυτού του σχολίου, και υποψιαζόμουν ότι η σκόπιμη ειρωνεία της λέξης που μόλις χρησιμοποίησα δεν πρέπει να έγινε κατανοητή από εκείνους τους αγρότες.

Φαινόταν ότι δεν καταλήγαμε κάπου αυτή την ώρα, αλλά φυσικά σύντομα με ρώτησαν τι θα μπορούσα να δώσω.

Έκανα μια προσφορά στο ένα πέμπτο της ζητούμενης τιμής.

Εκείνοι κατέβηκαν στα δύο τρίτα.

Ο Μπάμπης και ο πατέρας Δημήτριος έδιναν τώρα για μας έναν μεγάλο αγώνα από μόνοι τους. Αντίθετα με τις φήμες δεν είχαμε βρει ουράνιο στη γη τους. Ο Ωνάσης ίσως μπορούσε να πληρώσει μια τέτοια τιμή αλλά όχι άνθρωποι σαν εμάς.

Ανέβασα την προσφορά μου στο ένα τρίτο.

Ένωσα ότι αυτός ο συνδυασμός ίσως να ήταν αποτελεσματικός, αν δεν ήταν η Μαριγούλα. Αυτή, αλλά όπως φάνηκε και οι υπόλοιποι, ήταν ανυποχώρητοι.

Η Μαριγούλα και ο Μπάρμπα-Γιώργης έφυγαν. Ο αποχαιρετισμός μας μαζί τους ήταν ευγενικός αλλά κάπως ψυχρός.

Τότε ο πατέρας Δημήτριος ξαναδοκίμασε με τον Βουτσίνο ο οποίος φαινόταν ότι ήταν ίσως πιθανό να πειστεί. Ύστερα από λίγο ο «μεγαλοκέρης» είπε ότι αν η απόφαση ήταν μόνο δική του ίσως να κατέβαινε. Τα αδέρφια του ωστόσο ήταν επίσης συνιδιοκτήτες και εκείνος είχε συμφωνήσει μαζί τους στα δύο τρίτα της τιμής σαν απόλυτα κατώτατη τιμή.

Ο Πατέρας επέμενε. Ο «μεγαλοκέρης» δεν είπε τίποτα. Εγώ είπα: «Κοίτα, θα μοιράσουμε τη διαφορά. Θα σου δώσω.....» (και ανέβασα την προσφορά μου ανά στρέμμα κατά τριάντα τοις εκατό, αλλά όχι ακριβώς στα δύο τρίτα της από εκείνα τα δύο τρίτα της δικής τους τιμής). «Αλλά αυτή είναι τελεσίδικα η δική μου προσφορά. Δεν πρόκειται να δώσω περισσότερα. Αν δεν συμφωνείτε με αυτό τότε εγώ τελείωσα και εσείς μπορείτε να κρατήσετε τη γη σας για πάντα και δεν με ενδιαφέρει τίποτα».

Έφυγε λέγοντας ότι θα ρωτούσε τα αδέρφια του και θα απαντούσε στον Πατέρα.

Ο Πατέρας πήρε μόνος του ελεύθερα από τις τσιχλες που ο John είχε ανακαλύψει ότι είχε. Συμφωνήσαμε ότι, με σκοπό να κερδίσουμε πολύτιμο χρόνο, ο Πατέρας μόλις μάθαινε κάτι από τον Βουτσίνο θα τηλεφωνούσε στην Φρίντα και θα της ζητούσε να έρθει στο ξενοδοχείο να το πει στον John κι εμένα.

Νόμιζα ότι είχα μια αρκετά σαφή εικόνα του πώς ήταν ακριβώς ήταν τα πράγματα, μέχρι που λίγο αργότερα ο Μπάμπης μας έδωσε κάποια πρόσθετη πληροφόρηση. Το πιο ενδιαφέρον κομμάτι αυτού που έμαθα και που διόρθωσε όσα υπέθετα, είχε να κάνει με τον λόγο που ο ηλικιωμένος και η Μαριγούλα διέκοψαν το παζάρεμα. Ο «μεγαλοκέρης», μας είπε ο Μπάμπης, πρότεινε ξαφνικά να διπλασιάσουν τη ζητούμενη τιμή, οπότε ο Μπάρμπα-Γιώργης απάντησε ότι «Δεν θα πληρώσουν ποτέ τόσα» και σηκώθηκαν κι έφυγαν.

* * *

Λοιπόν, ο κύβος ερρίφθη, και ορισμένες διευθετήσεις έπρεπε να γίνουν πριν την αναχώρησή μου για να κλείσουμε τις δουλειές μας στη Σύρο μόλις οι αγρότες θα έλεγαν το ναι. Ομολογουμένως όμως οι πιθανότητες τους να το πουν, μου φαινόταν αμυδρές εκείνη τη στιγμή.

Πρώτα πήγαμε στο γραφείο του συμβολαιογράφου το οποίο βρισκόταν σε ένα εξαιρετο, ψηλοτάβανο κτίριο, με ένα πηγάδι στο κέντρο και αποτελούμενο από δύο ορόφους μοιάζοντας κάπως με το κύτος ενός πλοίου. Ένα βήμα μετά την πόρτα, στα δεξιά φαινόταν ο Μάρκος Προβελέγγιος που καθόταν πίσω από ένα μεγάλο γραφείο, ολοκληρωτικά περικυκλωμένος από παλιές φωτογραφίες και παλιά βιβλία αρχείων. Ένας φωτεινός ηλεκτρικός λαμπτήρας μέσα σε ένα πορσελάνινο φωτιστικό κρεμόταν από πάνω του στο τέλος ενός μακρύ καλωδίου. Θεώρησε, στραβομουτσουνιάζοντας, ότι η τιμή που ζήτησαν οι αγρότες για τη γη τους ήταν πολύ υψηλή. Ένας παρεπόμενος σκοπός της επίσκεψής μας ήταν να το επιβεβαιώσουμε κι αυτό.

Ο βασικός μας σκοπός βέβαια ήταν να του ζητήσουμε να ετοιμάσει ένα πληρεξούσιο για εμένα με το οποίο θα μπορούσε ο πατέρας του Μπάμπη, ο Ανάργυρος, κατά την απουσία μου να ενεργεί για λογαριασμό μου σχετικά με τη γη.

Ο Ανάργυρος ήταν πάνω κάτω στην ίδια ηλικία με μένα, ένας έντιμος άντρας, αξιοπρεπής, σταθερός και διακριτικός, και από την πρώτη στιγμή που ο Μπάμπης τον ανέφερε σαν δυνατότητα, φάνηκε σε μένα και στον John ως ο κατάλληλος άνθρωπος για αυτήν τη δουλειά. Αν κάποιος δεν επρόκειτο να μιλήσει πολύ, αυτός ήταν ο Ανάργυρος. Ήταν ο άνθρωπος που θέλαμε. Ήταν διαθέσιμος επειδή, έχοντας τραυματίσει σοβαρά πριν χρόνια ένα χέρι δουλεύοντας για μια από τις μεγαλύτερες ναυπηγικές εταιρείες της Ελλάδας, η εργασία του είχε σταδιακά εκλείψει και είχε πολύ ελεύθερο χρόνο. Ήξερε να μιλά κάποιες λέξεις Αγγλικά, που θυμόταν από τους μήνες που είχε κάποτε περάσει στην Αγγλία και τα οποία συνεχώς φρεσκάριζε (και επίσης, όπως θα μαθαίναμε συνεχώς βελτιώνω) οπότε κάποιος από τους δυο Αγγλόφωνους γιους του που, από τους οποίους ο Μπάμπης ήταν ο νεότερος, επέστρεφε στη Σύρο για επίσκεψη.

Ενώ συζητούσαμε ακόμα για αυτό το θέμα με τον Προβελέγγιο, μπήκε η Φρίντα. Εκτός της ασχολίας της με την οργάνωση του τουρισμού στο νησί, κλείνοντας ταξίδια με πλοία, βγάζοντας τους τουρίστες από την φυλακή όταν ήταν απαραίτητο, και ούτω καθεξής, η Φρίντα, από όσο καταλάβαμε, ήταν επίσης το τοπικό κέντρο επικοινωνίας. Το γραφείο της ήταν υπεύθυνο για την αλληλογραφία μας. Τώρα μας ανέφερε ότι πήρε ένα τηλεγράφημα για μένα από τη γυναίκα μου, που είχε η ίδια αφήσει στο ξενοδοχείο και στο οποίο αναγραφόταν ότι θα μπορούσε να με περιμένει στην Αθήνα αλλά με παρακαλούσε να βιαστώ. Σε όλους άρεσε, αυτό όπως έγινε φανερό από τα ομαδικά γέλια.

Συνοδεύσαμε την Φρίντα στο γραφείο της όπου εκεί είχε καλέσει έναν νέο τοπογράφο, τον άνθρωπο που ελπίζαμε ότι σύντομα, ίσως και την επόμενη κιόλας μέρα, θα χρειαζόμασταν. Δεν μου φάνηκε να μοιάζει πολύ με τον George Washington ή με οποιονδήποτε άλλον που θα μπορούσε ποτέ να έχει βρεθεί έξω από μια πόλη μέσα στην ανοικτή ύπαιθρο. Ωστόσο, δέχτηκε να έλθει μαζί μας στα Γράμματα για να θέσουμε τα όρια της γης, εάν κλείναμε τη συμφωνία.

Κοιτώντας την ώρα σταμάτησα την συζήτηση σχετικά σύντομα για να μπορέσω να πάω στην Τράπεζα πριν κλείσει για το Σαββατοκύριακο. Ο Ανάργυρος ήταν μαζί μας τώρα κι εκείνος, έτσι εγώ, ο Μπάμπης και ο John πήγαμε σύντομα στην Εμπορική Τράπεζα, στο υποκατάστημα της Σύρου πραγματοποιώντας μια ένθερμη συζήτηση με τον διευθυντή. Το αποτέλεσμα της συζήτησης ήταν να κάνω μια πληρωμή 100 δραχμών (περίπου 1,30 λίρες ή 3,33 δολάρια) για να ανοίξω ένα λογαριασμό, να αποκτήσω ένα βιβλιάριο ως αποδεικτικό στοιχείο και να βεβαιωθώ ότι ο Ανάργυρος, όπως κι εγώ, θα είναι σε θέση να κάνει ανάληψη από αυτόν τον λογαριασμό μόλις το πληρεξούσιο ήταν έτοιμο (και για να είμαστε σίγουροι, και μόλις το ποσό - ψίκουλα αυξηθεί σε κάτι αισθητά μεγαλύτερο).

Ο Peter και η Mag δεν τα είχαν παρατήσει εντελώς (δεν ξέρω γιατί) κι έτσι οι τέσσερις μας συναντηθήκαμε για φαγητό. Το χειρότερο ήταν ότι τέτοιες βαρυσήμαντες υποθέσεις, σαν κι

αυτές στις οποίες είχαμε εγώ και ο John μπερδευτεί τόσο πολύ, κατέστρεφαν την παρέα.

Πιο συγκεκριμένα για τις τελευταίες είκοσι τέσσερις ώρες ο Peter και η Mag είχαν στερηθεί το μεριδίό τους στον ενθουσιασμό. Εγώ είχα στερηθεί την ευχαρίστηση να τους βλέπω, και ο John είχε στερηθεί της θεμιτής θέσης του στο προαναφερόμενο τρίγωνο.

«Peter» είπα, σερβίροντας άλλο έναν γύρο μπύρας και σκεφτόμενος την δική μου προηγούμενη παρατήρηση σχετικά με το ότι «είμαι τρελός αλλά όχι τόσο τρελός», «Φοβάμαι ότι κινδυνεύουμε να αποκτήσουμε μια αστεία υπόληψη εδώ γύρω. Πρέπει οπωσδήποτε να πάρεις αυτό το θάμνο μαζί σου όταν φύγεις με το πλοίο; Δεν πρόκειται να σε ωφελήσει άλλο».

Εκείνος, με το μάτι του καλλιτέχνη, είχε βρει στα Γράμματα το πιο όμορφο ξεριζωμένο μεγάλο θυμάρι, σχεδόν απολιθωμένο, με ραβδώσεις χρώματος ασημί-γκρι, το οποίο έχοντας ξεραθεί εδώ και πολύ καιρό στη βάση του είχε μια ρίζα το σπάσιμο της οποίας ξεπερνούσε την φαντασία. Αυτό το θάμνο έλεγε ότι είχε σκοπό να τον πάρει μαζί του στο Woodbridge, στο Connecticut. Μπορούσα από τώρα να φανταστώ τους ανθρώπους στην προβλήτα, και ύστερα στο πλοίο που πήγαινε στον Πειραιά, να προσπαθούν να είναι καλοί με ένα απροστάτευτο, δηλαδή ακίνδυνο, άτομο που ήταν σίγουρα έξω από τα νερά του και που ανήκε σε κείνη την μερίδα ανθρώπων που ήθελαν να πληρώνουν φανταστικές τιμές για άχρηστη γη.

Από την άλλη πλευρά συμπονούσα τον Peter καθώς δεν είχε καμία τύχη στην προσπάθειά του να αγοράσει άλλη μια υφασμάτινη τσάντα για τρεις δραχμές. Αυτό που όλοι οι ιδιοκτήτες μαγαζιών του είπαν, είναι ότι δεν ενδιαφέρονταν καθόλου για την εμπειρία του στα άλλα νησιά. Η τιμή που ζητούσαν ήταν ακόμη έξι δραχμές («Η ίδια» ένας απ' αυτούς πρόσθεσε «όπως αυτή που μου πλήρωσες την προηγούμενη εβδομάδα για το ίδιο»).

Συνέχισα να εξυπηρετώ την ομάδα συμπεριφερόμενος σαν τραπεζίτης. «Πόσο μου χρωστάς: για να δούμε. Όλο το γεύμα κόστιζε 86 δρχ. συμπεριλαμβανομένου του κουβέρ και έδωσα στον σερβιτόρο άλλες 4 οπότε μας κάνει 90. Έτσι είναι 22,5 ας πούμε 22 για τον καθένα. Ευχαριστώ, Peter, ορίστε τα 8 ρέστα

σου. Ευχαριστώ John. Εσύ Mag δεν ήθελες σταφύλια σήμερα και έτσι χρωστάς, ας τα κάνουμε 20. Έπειτα είναι και τα 68 που μου χρωστάς από πριν, άρα 88 συνολικά. Έχεις μόνο 17; Εντάξει θα πάρω 17 από σένα, και θα οφείλεις τα 71. Προτιμάς να δανειστείς από τον John; Εντάξει θα πάρω από εκείνον και θα του χρωστάς 50 δρχ. και το χρέος σου στην τράπεζα είναι τώρα 21».

Μετά από αυτά ο John κι εγώ έπρεπε να πεταχτούμε να κάνουμε μια επίσκεψη αβροφροσύνης στο δήμαρχο της Ερμούπολης. Ο Ανάργυρος κανόνισε το ραντεβού και μαζί του ανεβήκαμε τα μεγαλοπρεπή μαρμάρινα σκαλιά για το τεράστιο δημαρχείο, συνεχίσαμε να ανεβαίνουμε την εντυπωσιακή εσωτερική σκάλα μέχρι που φτάσαμε στο πλατύσκαλο του δεύτερου ορόφου και μπήκαμε στα γραφεία. Εκεί βρισκόταν ο αξιότιμος Σταύρος Γ. Βαφίας, ένας ψηλός, ήρεμος άνθρωπος με εκφραστικό πρόσωπο, που εκείνο τα απόγευμα Σαββάτου εξακολουθούσε να δουλεύει. Χαιρετώντας μας σε άριστα αγγλικά μας ρώτησε σε τι στάδιο βρισκόταν το πρόγραμμά μας. Δυστυχώς, επειδή (όπως φυσικά το γνωρίζαμε ήδη) η γη στην Άνω Σύρο δεν ήταν στην άμεση δικαιοδοσία του, δεν θα μπορούσε να παρέμβει για μας άμεσα. Παρ' όλα αυτά μας ευχήθηκε καλή τύχη, υποσχόμενος να μας βοηθήσει αν του δινόταν η ευκαιρία. Τέλος ευχήθηκε να ερχόμαστε στην Ερμούπολη συχνότερα.

Εμείς με την σειρά μας τον ρωτήσαμε σχετικά με τα τρέχοντα προβλήματα της διοίκησής του. Στην κορυφή της λίστας ήταν το πρόβλημα του νερού, ειδικά τώρα, αφού ορισμένα από τα μεγαλύτερα πηγάδια της πόλης έδιναν υφάλμυρο νερό. Το μικρό νησί της Σύμης στο νοτιότερο άκρο των Δωδεκανήσων, κοντά στα παράλια της Τουρκίας, κόντευε να αποκτήσει την πρώτη ηλιακή αφαλάτωση στην Ευρώπη. Αυτή θα μπορούσε να μετατρέψει το νερό της θάλασσας σε γλυκό νερό, που θα ήταν πόσιμο. Η αφαλάτωση, είπε ο δήμαρχος Βαφίας, ενδεχομένως να μπορούσε να είναι η λύση για την Ερμούπολη.

* * *

Δεν είχαμε κανένα νέο από τους αγρότες εκείνη τη μέρα. Στην πραγματικότητα όλο το υπόλοιπο Σάββατο πέρασε χωρίς να συμβεί κάτι. Εκτός κι αν θεωρήσουμε ως συμβάν το γεγονός ότι ο John και εγώ βάζοντας σε μια λογική σειρά όσα είχαμε ακούσει και δει, αρχίσαμε να συνειδητοποιούμε ότι τα αισθήματα ελλείψεως εμπιστοσύνης – και ίσως ζήλιας – ανάμεσα στους πιστούς του Ρωμαιοκαθολικού και Ορθόδοξου δόγματος ήταν μάλλον αρκετά βαθιά. Όταν οι Γάλλοι, στο Μεσαίωνα και μετά, κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας, άφησαν την επιρροή τους σε αυτό το νησί, δίνοντας του έτσι τη δυνατότητα ανάμεσα σε άλλα πράγματα να γίνει το πιο Καθολικό νησί του αρχιπελάγους, δημιούργησαν μια μικρή δυσκολία όσον αφορούσε το έργο μας στα Γράμματα.

Εάν πιστεύαμε τους Ορθόδοξους, ο Πατέρας Δημήτριος ήταν ένας άνθρωπος με επιπόλαιες συνήθειες που δεν θα έπρεπε να εμπιστευτούμε. Εάν ακούγαμε τους Καθολικούς, ο Ανάργυρος ήταν αδιάκριτος και όχι ο κατάλληλος άνθρωπος για να μας αντιπροσωπεύσει. Υποθέτοντας ότι και οι δυο ομάδες ήξεραν περί τίνος επρόκειτο, ο John κι εγώ θα έπρεπε προφανώς να είχαμε μείνει σπίτι ή τουλάχιστον να μην είχαμε έρθει στη Σύρο.

Εκείνο το βράδυ κάναμε μια κοινωνική επίσκεψη στον Μπάμπη, στον πατέρα και στη μητέρα του, καθώς και στη δραστήρια γιαγιά του, στο σπίτι τους που ήταν λίγο ψηλά στο λόφο, και όπου μας δεχτήκανε εξαιρετικά φιλόξενα. Το σπίτι, που αρχικά ανήκε σε έναν πλούσιο γιατρό και ήταν τώρα ιδιοκτησία του γιου του που ζούσε στην Αθήνα, ξεχώριζε για τη σάλα του με υψηλό ταβάνι όπου υπήρχαν οροφωγραφίες από δύο καλλιτέχνες που είχαν έρθει από το Μιλάνο. Η γιαγιά, όπως μάθαμε λίγο αργότερα, είχε μείνει χήρα ύστερα από ένα χρόνο περίπου έγγαμης ζωής, όταν ο άντρας της ανεβαινοντας σε ένα κατάρτι, προσπαθώντας να βοηθήσει έναν ηλικιωμένο, έπεσε από ψηλά στον πάτο του πλοίου μέσα από μια ανοικτή καταπακτή. Ο παππούς από την πλευρά του πατέρα, όπως και άλλοι 5.000 άνθρωποι περίπου, πέθανε από αστία στη Σύρο κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Το πρωί της Κυριακής πήραμε την απάντηση από τον Πατέρα Δημήτριο προσωπικά. Με ένα σύντομο σημείωμα τα δύο

αδέλφια Βουτσίνου είχαν απαντήσει: «Για το βουνό, δεν συμφωνούμε». Και ο Μπάρμπα-Γιώργης Δαλέζιος είχε γράψει στο ίδιο κομμάτι χαρτί: «Δεν συμφωνώ στην τιμή, ούτε είμαι προετοιμασμένος να πουλήσω τη γη».

Κάναμε ένα πολεμικό συμβούλιο. Ο Πατέρας Δημήτριος ένιωθε ότι οι αγρότες στο τέλος θα συμφωνούσαν. Σε κάθε περίπτωση, θα μπορούσε να τους μιλήσει ξανά τη Δευτέρα για να τους πει ότι θα έπρεπε να πουλήσουν εφόσον αυτό θα έφερνε οικονομικά οφέλη σε όλο το νησί, αν μας άφηναν να πραγματοποιήσουμε το σχέδιο που είχαμε στο μυαλό μας. Αν δεν είχαμε αποτελέσματα μέχρι την Πέμπτη, θα τα παρατούσε.

Ο Μπάμπης είπε κάτι σχετικά με μια ιδέα που του ήρθε μιλώντας με το κασάπη, στον οποίο όλοι οι αγρότες του βόρειου άκρου του νησιού πουλούσαν τα πρόβατα και τις κατσίκες τους. Οικονομικά αντίποινα! Ο Πατέρας είπε έντονα ότι δεν το έκρινε αναγκαίο, οι αγρότες θα τον άκουγαν. Ήταν πιστοί (ο Μπάμπης εντωμεταξύ είπε στον John ότι ήταν απλά χοντροκέφαλοι) και εξαρτιόταν από εκείνον το τι θα τους έλεγε ότι έπρεπε να κάνουν. Ακούγοντας όλα αυτά, ξαφνικά συνειδητοποίησα ότι δεν θα ήθελα να αρνηθούν σε κάποιον την τελευταία του Θεία κοινωνία εξαιτίας μας.

Από τότε και μετά ενδιαφερόμουν εξαιρετικά για τις απόψεις όλων σχετικά με την τιμή που είχα τελικά συμφωνήσει να προσφέρω για τη γη. Ο Μπάμπης, σαν να ήθελε να αντιγράψει την τακτική του Βουτσίνου που διπλασίασε τη ζητούμενη τιμή, η οποία ήταν ήδη πολύ υψηλή για να είναι αποδεκτή σε μένα, τώρα πρότεινε ότι θα έπρεπε να τους χτυπήσουμε προσφέροντας σχεδόν 40% λιγότερα από όσο είχαν αρνηθεί, λέγοντας ότι εκείνη η τιμή ήταν πολύ χαμηλή! Ο πατέρας του, επίσης, θα μου έλεγε αργότερα ότι θα μπορούσε να μου βρει κάποια όμορη γη με πολύ χαμηλότερη τιμή ανά στρέμμα από ό,τι είχα αρχικά πληρώσει (Ακόμη βέβαια περιμένω να ακούσω κάτι σχετικά με αυτό). Από την άλλη μεριά, ένας Αμερικάνος με μεγάλη εμπειρία της Ελληνικής επαρχίας μου είπε εκείνο το χειμώνα ότι είχα βρει μια καλή ευκαιρία.

Σύμφωνα με τη δική μου άποψη, η τιμή ήταν λίγο υψηλότερη από όσο έπρεπε αν οι περιστάσεις ήταν

διαφορετικές. Αν δεν αντιμετωπίζαμε την πιθανότητα να περάσει ένας νόμος που θα εμπόδιζε ολοκληρωτικά τις πωλήσεις γης σε ξένους, ίσως να συνεχίζαμε να συζητάμε το θέμα για κάποια χρόνια και έτσι θα τραβούσε εις μάκρος ένα θέατρο που έδινε ευχαρίστηση σε αρκετούς ανθρώπους από διάφορες κοινωνικές τάξεις. Οι αγρότες από τη μεριά τους, θα είχαν την ευχαρίστηση να παίξουν από όλες τις πλευρές σε μια μακροσκελή διαπραγματεύση και τελικά να λάβουν (και να είναι και αρκετά ικανοποιημένοι) κάτι λιγότερο όσον αφορούσε τα χρήματα.

«Δεν θα πας στην εκκλησία τώρα Φρίντα;» ρώτησε ο John.

Κοιτάζοντας τον Πατέρα Δημήτριο η Φρίντα είπε ότι δεν πήγαινε στην εκκλησία. Εκείνος γέλασε και καβάλησε τη μηχανή του για να φύγει.

Στην Ελληνική γλώσσα δεν μπαίνει σύμβολο τελείας-τόνου πάνω από το γράμμα γιώτα, αλλά όταν μπήκαμε στο γραφείο του συμβολαιογράφου, κάτι αντίστοιχο λάμβανε χώρα σχετικά με το πληρεξούσιο. Παρόντες εκτός από τον Προβελέγγιο (που ακόμα πατούσε τα πλήκτρα της γραφομηχανής) ήταν τώρα ο Ανάργυρος, ο Μπάμπης, η Φρίντα, ο John, εγώ, δύο μάρτυρες κι ένας λυτός σκύλος σαν πρόσθετος σιωπηλός μάρτυρας. Επίσης, προσωρινά εμφανίστηκε ένα αγόρι που έφερνε καφέ και λίγο αργότερα ένας άντρας που ήρθε για να πει κάτι στο συμβολαιογράφο και δεν μεταπειίστηκε εύκολα.

Ο συμβολαιογράφος άρχισε να διαβάζει. Σε ένα σημείο ο Μπάμπης χρειάστηκε να βγει έξω και να ζητήσει από ένα αγόρι που χτυπούσε το κουδούνι του ποδηλάτου του να σταματήσει. Τότε ο John και εγώ μπορέσαμε να ακούσουμε ξανά τα μουντά ελληνικά και τον Μπάμπη να μεταφράζει ταυτόχρονα. Η μεγαλύτερη εντύπωση που είχα ήταν ότι το έγγραφο φαινόταν να είναι γεμάτο από βιογραφικές λεπτομέρειες αλλά και πληροφορίες σχετικά με τη Φρίντα. Αυτό φαινόταν ότι ήταν απαραίτητο γιατί εκείνη είχε συμφωνήσει να κάνει την επίσημη γραπτή μετάφραση. Ο Μπάμπης δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για αυτή τη θέση γιατί ο Ανάργυρος ήταν ο πατέρας του. (Η συνέπεια του ότι ο ίδιος ο Προβελέγγιος ήταν συγγενής από γάμο με τη σύζυγο του Μεγαλοκέρη δεν ήταν πολύ ξεκάθαρη. Σκεφτόμενος όλα αυτά υποψιάστηκα ότι αυτός ήταν κυρίως ο λόγος που ο θείος του Ηλία μας είχε συστήσει

αυτόν το συμβολαιογράφο, αλλά σύμφωνα με τον Ανάργυρο ήταν ένας καλός λόγος για τον οποίον δεν θα έπρεπε ποτέ να του αποκαλύψουμε τι σκεφτόμασταν.)

Αφού καμία περιλήψη δε θα μπορούσε να αποδώσει ακριβοδικαία αυτό το νομικό έγγραφο, πρέπει να συμπεριλάβω εδώ τουλάχιστον ένα μέρος από την επίσημη μετάφραση, που την μεταφέρω λέξη προς λέξη από τα ελληνικά σύμφωνα με τις οδηγίες του συμβολαιογράφου:

Αριθμός Δέκα επτά χιλιάδες εκατόν εννεήκοντα δύο
- 17.192 -

Εν Ερμουπόλει Σύρου και εν τω ενταύθα και επί της οδού Θυμάτων Σπερχειού (πρότερου οδού Αγοράς) αριθμός 21 κειμένου δημοσίου γραφείου μου (ιδιοκτησίας Μαρίας Καλβοκορέση) σήμερα την δεκάτην τρίτην (13) του μηνός Σεπτεμβρίου του χιλιοστού εννεακοσιοστού εξηκοστού τετάρτου (1964) έτους, ημέραν Κυριακήν, ενώπιον εμού του Συμβολαιογράφου και κατοίκου Ερμουπόλεως Μάρκου Στεφάνου Προβελεγγίου, εδρεύοντος αυτόθι, τη παρουσία και των δύο ενηλίκων μαρτύρων, πολιτών Ελλήνων, γνωστών μοι και μη εξαιρετέων κ. κ. Λεονάρδου Μάρκου Μακρυωνίτη, υποδηματοποιού, κατοίκου Άνω Σύρου και Παναγιώτου Γεωργίου Φωστέρη-καφφεπώλου, κατοίκου Ερμουπόλεως, ενεφανίσθη ο γνωστός εμοί τε και τοις μάρτυροι και μη εξαιρετέος κ. JOHN H.G. PIERSON του CHARLES και της ELIZABETH, υπάλληλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, γεννηθείς εν τη Νέα Υόρκη των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, υπήκοος Αμερικανός, κάτοικος RIVERSIDE, CONECTICUT U.S.A. (22 PILOT ROCK LANE), παρεπιδημών ενταύθα κάτοχος του υπ' αριθμόν D. 295162 του 1963 διαβατηρίου του εκδοθέντος παρά της αρμοδίας αρχής των Ευωμένων Πολιτειών της Αμερικής υπήκοος Αμερικανός, αγνοών την Ελληνικήν γλώσσαν, γνωρίζων την Αγγλικήν γλώσσαν μετά της υπ' αυτού προσληφθείσης διερμηνέως δεσποινίδος Φραγκίσκας Θυγατρός Αλφόνσου Βιτάλη, ιδιωτικού υπάλληλου, κατοίκου Ερμουπόλεως, γνωστής μοι και μη εξαιρετέας, γεννηθείσης εν Θεσσαλονίκη, Χριστιανής Καθολικής, ήτις εδήλωσεν ότι γνωρίζει καλώς την αγγλικήν γλώσσαν και την Ελληνικήν γλώσσαν και ότι δύναται να διερμηνεύσει την θέλησιν του άνω εμφανισθέντος JOHN H.G. PIERSON προς ημάς εις την Ελληνικήν γλώσσαν και το περιεχόμενον του παρόντος να μεταφράσει εις την Αγγλικήν γλώσσαν εις τον ειρημένον JOHN H.G. PIERSON, αφού δε επί παρουσία του ειρημένου JOHN H.G. PIERSON και των άνω μαρτύρων, ώρκισα την ειρημάνην Φραγκίσκαν Αλφόνσου Βιτάλη επί του Ιερού Ευαγγελίου ότι θα κάμη πιστήν μετάφρασιν της θελήσεως του ειρημάνου

JOHN H.G. PIERSON, ητάσατο την σύνταξιν του παρόντος δι' ου διερμηνευούσης εις την Ελληνικήν γλώσσαν της ειρημένης Φραγκίσκας Αλφόνσου Βιτάλη, εδήλωσεν ότι διορίζει και αποκαθιστά ούτος διά του παρόντος πληρεξούσιον, αντιπρόσωπον και αντικλητον αυτού του κ. Ανάργυρον Μιχαήλ Μπαρουτάκη, ιδιωτικόν υπάλληλου, κάτοικου Ερμουπόλεως Σύρου προς ον παρέχει και χορηγεί ούτος διά του παρόντος το δικαίωμα, την εντολήν και πληρεξουσιότητα να αγοράζει διά των χρημάτων αυτού (του εντολέως) ακίνητα κτήματα κείμενα εν τη νήσω Σύρω υφ' ους αν εγκρίνη όρους και τίμημα, να υπογράψει τα οικεία των αγοραπωλησιών συμβόλαια, ως και προσύμφωνα συμβόλαια, καταβάλων λόγω αρραβώνος ποσού ουχί μείζον των δραχμών πέντε χιλιάδων (5.000), συνομολογών οιοσδήποτε όρους και ειδικώς ότι το οριστικόν της αγοραπωλησίας συμβόλαιον θα υπογραφή εντός προθεσμίας ενός (1) έτους από της υπογραφής του προσυμφώνου αγοραπωλησίας και ότι το οριστικόν της αγοραπωλησίας συμβόλαιον θα υπογραφή μόνον εις περίπτωσιν καθ' ην το αγορασθησόμενον ακίνητον μετ' έρευναν ειδικών προσώπων ότι το έδαφος, υπέδαφος και εν γένει η κατάσταση του αγορασθησόμενου ακινήτου πληρούν τα προσόντα, άτινα ούτος να έχητο αγορασθησόμενον ακίνητον, και ήτις θέλησιν του (του εντολέως), προς υπογραφήν του οριστικού της αγοραπωλησίας συμβολαίου θα προκύπτει εξ επιστολής του προς τον εντολοδόχον δεόντως τεθεωρημένης, ήτις θα προσαρτάται εις το οριστικόν της αγοραπωλησίας συμβόλαιον και ότι εις εναντίαν περίπτωσιν ο άνω εντολεύς ουδεμίαν υποχρέωσιν θα έχη να αγοράση το ακίνητον, με μόνο αποτέλεσμα να καταπίπτει ο καταβληθησόμενος αρραβών υπέρ του πωλητού, άνευ οιασδήποτε άλλης υποχρεώσεως του εντολέως έναντι του μέλλοντος πωλητού και ότι παρερχμένης απράκτου της ταχθησομένης ετησίας ως άνω προθεσμίας υπαιτιότητι του εντολέως ο μέλλον πωλητής θα απαλάσσειται πάσης υποχρεώσεως απορρεούσης εκ του προσυμφώνου, προς δε να αναλαμβάνη ο πληρεξούσιός του ούτος χρήματα εκ του λογαριασμού όψεως του εντολέως παρά τω εν Σύρω Υποκαταστήματι της Εμπορικής Τραπέζης της Ελλάδος υπ' αριθμόν τερακόσια εβδομήκοντα οκτώ (14478) ανεξαρτήτως ποσού, υπογράφων πάσαν απόδειξιν και εν γένει παν έγγραφον χρήζου υπογραφής, προς δε να κάμη προσφυγάς και ενστάσεις και υποστηρίξη ταύτας και να συμβιβάζηται επί φορολογικών υποθέσεων του, ως επίσης να ενεργή πάσαν πράξιν διά την περιφρούρησιν των δικαιωμάτων του επί του αγορασθησόμενου ακινήτου, και να εκπροσωπεί αυτόν ενώπιον πάσης και οιασδήποτε αρχής και επιτροπής εν Ελλάδι διά πάσαν υπόθεσιν του σχέσιν έχουσαν με το αγορασθησόμενον ακίνητον. Δηλοί δ' ο άνω εντολεύς προς το εν Σύρω Υποκαταστήματα της Εμπορικής Τραπέζης της Ελλάδος ότι η παρούσα πληρεξουσιότης θα ισχύει μέχρι ανακλήσεως διά

συμβολαιογραφικής πράξεως κοινοποιουμένης διά δικαστικού κλητήρος προς το εν Σύρω Υποκατάστημα της Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος, εν περιπτώσει δε θανάτου του ή ανικανότητος προς δικαιοπραξίαν η πληρεξουσιότης θα ισχύει μέχρι κοινοποιήσεως προς το εν Σύρω Υποκατάστημα της Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος ανακλητικής πράξεως παρά των κληρονόμων του ή δικαστικού αντιλήπτορος. Εδήλωσε προσέτι ο άνω εντολεύς ότι εγκρίνει και αποδεχεται από τούδε τας πράξεις του άνω εντολοδόχου του ως εγκύρους και απροσβλήτους. Εις πίσωσιν συνειτάχθη το παρόν επί δύο φύλλων, δι' όπερ εισεπράχθησαν διά τέλη και δικαιώματά μου μεθ' ενός αντιγράφου δρχ. εκατόν πέντε (105), όπερ αναγνωσθέν ευκρινώς και εντόνως εις επήκοον του εντολέως, της διερμηνέως και των μαρτύρων και βεβαιωθέν υπεγράφη εις το τέλος του παρόντος αφού προηγουμένως η διερμηνεύς Φραγκίσκα Αλφόνσου Βιτάλη διηρμήνευσε το κείμενον του παρόντος εις τον άνω εντολέα και εδήλωσεν ότι ο άνω εντολεύς κατενόησε πλήρως το κείμενον του παρόντος και συμφωνεί προς τούτο πλήρως.

Ο εντολεύς
JOHN H.G. PIERSON

Η διερμηνεύς
Φ. Βιτάλη

Οι μάρτυρες
Δ. ΜΑΚΡΥΩΝΙΤΗΣ
Π. ΦΩΣΤΕΡΗΣ

Ο Συμβολαιογράφος
(Τ.Σ.) Μ.Σ. Προβελέγγιος

Ακριβές Αντίγραφον Ερμούπολις 4/2/66
Ο Συμβολαιογράφος

Η φωνή του συμβολαιογράφου υψώθηκε όταν έφθασε προς το τέλος, οπότε και το όνομα της Φρίντα επανήλθε στην διήγηση. Ο John μου ειπε αργότερα την ίδια ημέρα ότι μετά τις υπογραφές, περίμενε ο συμβολαιογράφος να αναφωνήσει: «Και τώρα σας καθιστώ συζύγους ενός τους άλλου».

Ένας από τους μάρτυρες, κουβαλώντας κάτι τυλιγμένο σε εφημερίδα και περπατώντας βιαστικά για να προλάβει το λεωφορείο, προσπάθησε να βάλει το χέρι του στη Βίβλο πριν υπογράψει, αλλά ο συμβολαιογράφος του ειπε να το τραβήξει πίσω. Αυτό έπρεπε να το κάνει η Φρίντα, όχι εκείνος. Ο άλλος μάρτυρας κούμπωσε το πουκάμισό του και υπέγραψε χωρίς να δημιουργήσει κανένα πρόβλημα.

Έτσι έληξε το θέμα νόμιμα. Πριν φύγω από το χώρο, ωστόσο, έγραψα ολογράφως και υπέγραψα μία ξεχωριστή συμφωνία, σύμφωνα με την οποία ο Ανάργυρος θα μπορούσε να ενεργεί ως αντιπρόσωπός μου για την εργασία αναγέννησης του εδάφους στη Σύρο, εκπροσωπώντας με σε συμφωνίες με άλλα πρόσωπα, κάνοντας συναλλαγές για μένα, προβαίνοντας σε εγκεκριμένες εκταμιεύσεις, κρατώντας λογαριασμό αυτών, και γενικά να επιτηρεί ό,τι συμβαίνει στη γη. Ως αντάλλαγμα ανέλαβα να του πληρώνω περιοδικά ένα μικρό ποσό. Ειπε ότι αυτό το σημείο δεν χρειαζόταν καθόλου, αλλά τον πίεσα να υπογράψει μαζί μου, και τελικά έγραψε ότι το αποδέχεται στα ελληνικά και πρόσθεσε και το όνομά του.

* * *

Τα λουκούμια (Turkish delight) που φτιάχνονται στη Σύρο σε πολλές διαφορετικές γεύσεις έχουν τη φήμη ότι είναι τα καλύτερα στην Ελλάδα. Ταμπέλες που διαφημίζουν λουκούμια υπάρχουν κατά μήκος όλου του λιμανιού της Ερμούπολης. Πωλητές λουκουμιών επιβιβάζονται σε όλα τα διερχόμενα επιβατιγά πλοία, σχεδόν πατώντας τους επιβάτες, ομοίως κι εξερχόμενοι. Λέγεται, με βάση σοβαρά στοιχεία, ότι είχαν πειραματιστεί μεταφέροντας όλα τα συστατικά από τα Συριανά λουκούμια στην Αθήνα, συμπεριλαμβανομένου του κατάλληλου Συριανού νερού και παρασκεύασαν το γλύκισμα εκεί, αλλά ακόμη και τότε το αποτέλεσμα δεν ήταν το ίδιο. Έτσι όταν έφευγα με το βραδινό πλοίο για τον Πειραιά κουβαλούσα διάφορα κουτιά τέτοιων λουκουμιών που μου δόθηκαν ως δώρα.

Πριν από τα παραπάνω έγιναν τα αποχαιρετιστήρια, και πριν τα αποχαιρετιστήρια έγιναν κάποιες τελικές στρατηγικές συναντήσεις με τον John και με τον Ανάργυρο και τον Μπάμπη, όπως επίσης και άλλη μια συζήτηση με τον Πατέρα Δημήτριο, στο τέλος της οποίας δέχτηκε τη δωρεά μου για τις θρησκευτικές εργασίες που θα έκανε στην μεγάλη του ενορία.

Καθώς το καράβι μου απομακρυνόταν κούνησα το αγορασμένο στην Πάρο καπέλο μου – κάτι αντίστοιχο της χειρονομίας που κάνουμε σηκώνοντας τον αντίχειρα – σίγουρα όμως πιο εύκολο να γίνει αντιληπτό για οποιονδήποτε στέκονταν

στην προβλήτα. Λίγα λεπτά αργότερα, αφού είχαμε πλεύσει γύρω από τον εξωτερικό κυματοθραύστη και είχαμε περάσει την άλλη πλευρά του ξενοδοχείου Ερμής, ήμουν σίγουρος ότι διέκρινα πάλι τις φιγούρες του John, του Peter και της Mag, που χαιρετούσαν και χαιρέτησα κι εγώ ξανά. Ο ήλιος έπεσε σύντομα πίσω από τους ογκώδεις λόφους μετά από αυτό. Μέχρι να φτάσουμε το βορειοδυτικό άκρο του νησιού, δεν είχε απομείνει αρκετό φως για να δω κάτι περισσότερο από αμυδρές σκιές της πλευράς προς τα Γράμματα.

Το ταξίδι φαινόταν μακρύ και η νύχτα όλο και πιο κρύα, στο ανώτερο κατάστρωμα του «Καραϊσκάκη», κάτω από τα πολυάριθμα αστέρια. Έτρεμα όταν είδα τα φώτα στην ακτογραμμή πλησιάζοντας την Αθήνα. Δέσαμε μετά τα μεσάνυχτα.

Μέρος της στρατηγικής μας ήταν να μείνει ο John εκεί για λίγες μέρες, προσποιούμενος ότι επισκέπτεται άλλες ιδιοκτησίες προς την πλευρά του Σύριγγα από όπου οι αγρότες σε απόσταση κάποιων μιλίων θα μπορούσαν εύκολα να τον δουν. Αυτή η κίνηση έγινε την Δευτέρα, χωρίς εμφανή αποτελέσματα.

Την Τρίτη έγινε μια ανεπιτυχής προσπάθεια να βρεθεί ο Δήμαρχος της Άνω Σύρου με την ελπίδα να πειστεί να ασχοληθεί ξανά με την υπόθεση. Αργότερα την ίδια ημέρα η Φρίντα και ο Πατέρας Δημήτριος πρότειναν στον John ότι ο τρόπος για να αποκτήσουμε τη γη ήταν να παντρευτεί εκείνος (ο John) την εμφανίσιμη κόρη του Βουτσίνου. Ωστόσο εκείνο το βράδυ μάθαμε, ότι οι αδελφοί Βουτσίνου ίσως ήταν τελικά πρόθυμοι να πουλήσουν (μια αλλαγή γνώμης την οποία ο Μπάμπης απέδωσε στην επιρροή του κασάπη). Θα πουλούσαν αν είχαν αρκετή γη στην περιοχή ούτως ώστε αφού πουλήσουν να τους μείνει ένα κομμάτι. Ο John σοκαρίστηκε λίγο όταν συνειδητοποίησε, ύστερα από τόσο καιρό που είχαμε μπει στο παιχνίδι, ότι δεν είχαν σαφή ιδέα του πόση γη ακριβώς είχαν στην ιδιοκτησία τους.

Την Τετάρτη μια αποστολή αποτελούμενη από τον John, τον Πατέρα Δημήτριο, τον Μπάμπη και τον μηχανικό πήγε στη γη αρχικά με αυτοκίνητο και στη συνέχεια με τα πόδια, εξοπλισμένοι με ένα κουτί μπογιά, με σαράντα μέτρα κορδέλας και με ένα καρφί. Στο δρόμο για τη γη ο μηχανικός επιχειρήσε

να κάνει κάποιες γενικές υπερεκτιμήσεις των περιοχών που βρίσκονταν μπροστά μας. Όταν φτάσαμε στο τμήμα των Βουτσίνων άρχισε η μέτρηση. Ο δε Μεγαλοκέρης και ο γιος του είχαν προσαρτηθεί στην ομάδα μας όταν περάσαμε από το σπίτι τους και τα δυο αδέρφια με ένα μουλάρι μας συνάντησαν αργότερα. Ο Πατέρας κρατούσε το πίσω μέρος του σχοινού, Μεγαλοκέρης τη μπροστινή άκρη και το αγόρι πήγαινε να ξεμπλέξει την κορδέλα όποτε μπλεκόταν στους θάμνους. Ο μηχανικός και ο John καταμετρούσαν. Οι άλλοι τότε συσσώρευαν πέτρες κάθε εκατό μέτρα και σε αυτές ή σε εμφανή σημεία της γης ο Μπάμπης έθετε κόκκινη μπογιά.

Τα πράγματα φαινόταν για την ώρα να πηγαίνουν θετικά. Ξαφνικά ωστόσο, μετά από ένα μυστικό συμβούλιο κατά τη διάρκεια του γεύματός τους, οι αδελφοί ανήγγειλαν ότι δεν πουλούσαν. Αν έσοδα της πώλησης των διακοσιών στρεμμάτων που είχαν μόλις μετρηθεί χωρίζονταν στα τρία, θα έδιναν στον καθένα τους τόσο λίγα χρήματα ώστε να μην αξίζει τον κόπο η πώληση και από την άλλη αν πουλούσαν περισσότερη γη δεν θα είχαν αρκετή για τα πρόβατα και τις κατσίκες τους τον χειμώνα. Όλα τελείωσαν μέσα σε ένα λεπτό. Ο ένας αδελφός καθισμένος πλάγια πάνω στο μουλάρι το τσίγκλησε και έφυγε καλπάζοντας, στενά ακολουθούμενος από τον Μεγαλοκέρη, ενώ ο τρίτος αδελφός και το αγόρι έφυγαν από τη θέα μας με ένα εντυπωσιακά γρήγορο περπάτημα.

Μια επίσκεψη στο σπίτι του Μπάμπη-Γιώργη στο δρόμο της επιστροφής είχε ως αποτέλεσμα για τον John μόνο άλλη μια αρνητική απάντηση. Όταν έμπαινε στο σπίτι η Μαριγούλα τον χαιρέτησε και είπε κάτι που θα μπορούσε να είναι υπαινιγμός «μετρήστε και τη δική μας γη». Αυτό σήμαινε ότι η κατάσταση θα μπορούσε να διασωθεί με μια προσπάθεια να αγοράσουμε το σύνολο των χιλίων στρεμμάτων από τον ηλικιωμένο. Αλλά από ό,τι φάνηκε δεν ήταν ακριβώς έτσι. Απογοήτευση διαπέρασε την ομάδα μας κατά το περπάτημα της επιστροφής. Ο Πατέρας Δημήτριος τόνισε ότι έκανε ό,τι μπορούσε –δίνοντας έμφαση σε αυτό, τυλίγοντας το σχοινί από το ράσο του σφικτά γύρω από το λαιμό του, δείχνοντας πόσο μακριά έπρεπε να φτάσει για να αλλάξει γνώμη στους ιδιοκτήτες. Τώρα, όλοι συμφώνησαν ότι ήταν η σειρά του Ανάργυρου να προσπαθήσει. Ο John έφυγε με

το βραδινό πλοίο για τον Πειραιά για να προλάβει το Peter και την Mag. Το ίδιο βράδυ (δεδομένης της διαφοράς ώρας), αφού είχα σταματήσει για επιπλέον συναντήσεις στην Αθήνα, είχα μόλις φτάσει σπίτι στο Connecticut όταν έλαβα το πρώτο από τα τηλεγραφήματα του John όπου διάβασα: «Καμία τύχη. Φεύγω απόψε για τη Ρόδο Ξενοδοχείο Soleil».

Αλλά τώρα η τύχη άλλαξε. Ένας καλός φίλος του Ανάργυρου που είχε μαγαζί με καπέλα πήγε να δουλέψει στο Μπάρμπα-Γιώργη και όταν ο John γύρισε πίσω στην Αθήνα από την Ρόδο, το βράδυ της Κυριακής, ο Μπάμπης του είπε στο τηλέφωνο ότι ο ηλικιωμένος ήταν πρόθυμος να πουλήσει. Κάποια από την εκτεταμένη γη του είχε μετρηθεί και οριοθετηθεί και θα μπορούσαμε να πάρουμε περίπου εννιακόσια στρέμματα –αν και υπήρχε ένα πρόβλημα με το μονοπάτι κατά μήκος της γης του που οδηγούσε στη γη των αδελφών Βουτσίνου το οποίο ισχυρίστηκαν ότι είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν για τα ζώα τους.

Ήμουν πολύ απορροφημένος στη δουλειά μου στο γραφείο τη Δευτέρα το πρωί όταν το δεύτερο τηλεγράφημα του John μου παραδόθηκε: «Διαπραγματεύομαι ξανά. Επιστρέφω Σύρο. Σπίτι Τετάρτη.».

Περίπου την ίδια στιγμή, φαντάζομαι, το αφεντικό του στο UPI στην Washington μάθαινε από άλλο ένα τηλεγράφημα ότι ο John ήταν «Αργοπορημένος, επείγουσα συναλλαγή. Παράκληση επιστρέψω δουλειά Πέμπτη».

Την Τρίτη άλλη μια αποστολή σχηματίστηκε, που συμπεριελάμβανε τον John και που πήγε με ταξί και με πεζοπορία στη γη των Γραμμάτων. Μια σύντομη αλλά δυνατή καταιγίδα ξέσπασε ενώ περπατούσαν –η πρώτη βροχή που βίωνε ποτέ ο John στην Ελλάδα. Οι πλευρά των Βουτσίνων, καθώς και ο Δαλέζιος συμφώνησαν να πουλήσουν και έδωσαν τα χέρια. Νωρίς την Τετάρτη ο John μου έστειλε το τρίτο του τηλεγράφημα: «Επιτυχία. Άφιξη Κέννεντυ 17:30. Χρήσιμο να με συναντήσεις συζήτηση».

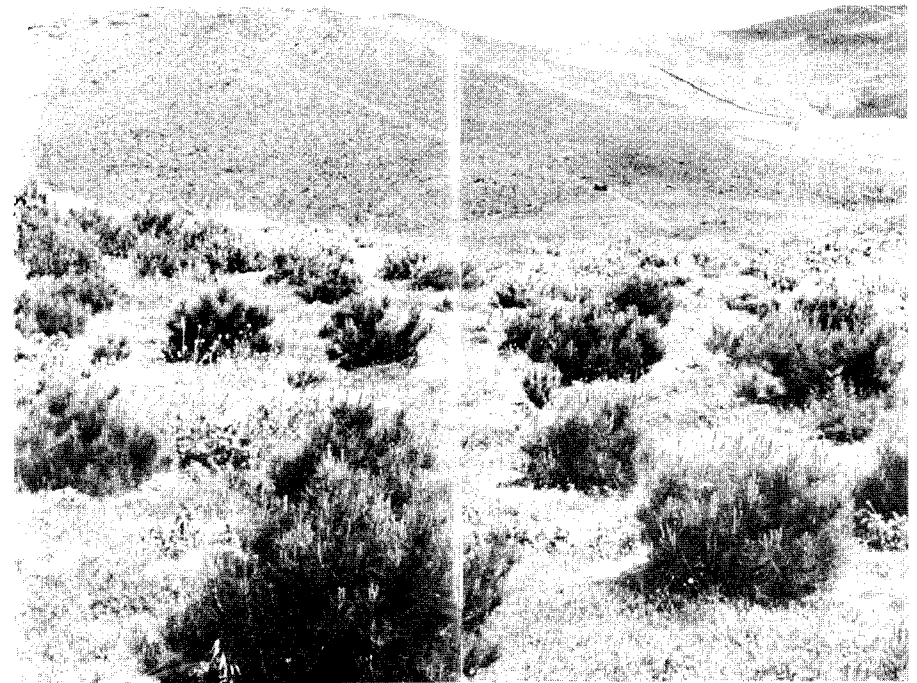
Το σημείωμα της Φρίντα δακτυλογραφημένο το επόμενο βράδυ έλεγε: «Όλα είναι εντάξει. Είμαι σίγουρη ότι είσαι ικανοποιημένος τώρα. Σου στέλνω λίγα λουκούμια για να θυμάσαι τη Σύρο».

Ο Δημήτριος έγραψε ένα μεγαλύτερο γράμμα στο οποίο έλεγε (στην μετάφραση που είχε ζητήσει να γίνει). «Είμαι στην ευχάριστη θέση να σας επιβεβαιώσω ότι κράτησα την υπόσχεση που σας έδωσα όταν φύγατε από τη Σύρο, δηλαδή ότι έκανα κάθε προσπάθεια να πείσω, άμεσα ή έμμεσα τα πρόσωπα που εμπλέκονταν με την πώληση της ιδιοκτησίας ....Όταν φεύγατε σας υποσχέθηκα ότι θα έκανα κάθε προσπάθεια για αυτό το σκοπό και τώρα είμαι πολύ ικανοποιημένος για το σημαντικό ρόλο μου σε αυτή την υπόθεση. Εσείς και ο γιος σας είχατε συνειδητοποιήσει από την αρχή πόσες πολλές δυσκολίες υπήρχαν μέχρι να επιτύχω. Διαβεβαιώνοντάς σας ότι στο μέλλον θα συνεχίσω το έργο μου μαζί με τον κ. Μπαρουτάκη, διατελώ υμέτερος, με εκτίμηση Πατέρας Δημήτριος Φρέρης».

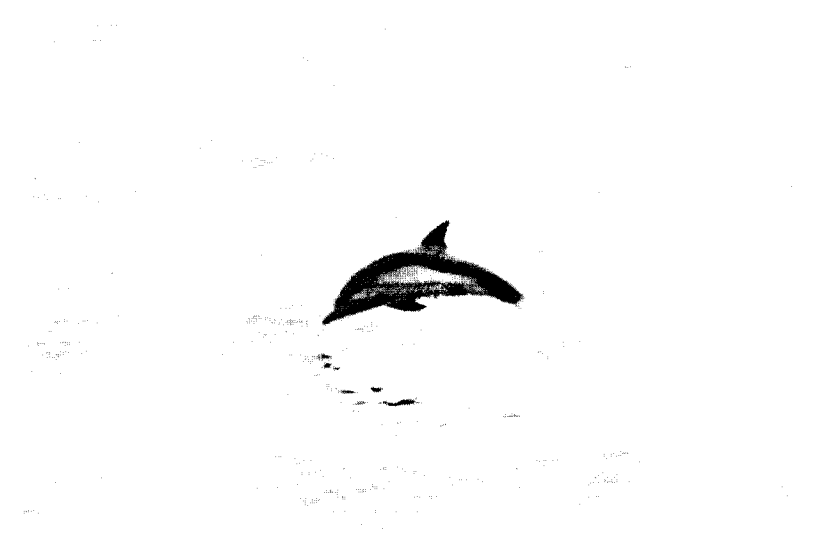
Ήταν ξεκάθαρο ότι η επιστέγαση όσων ελπίζαμε οφείλονταν σε κάποιον συνδυασμό πολλών παραγόντων που δεν θα μαθαίναμε ποτέ, από τους οποίους σίγουρα ήταν σημαντικό το γεγονός ότι είχα κάνει στους αγρότες μια αρκετά καλή προσφορά. Αλλά δεν σκόπευα για το λόγο αυτό να υποτιμήσω ό,τι είχε κάνει ο Πατέρας. «Μπορώ να σας πω», έγραψα σε απάντηση, «ότι η εμπιστοσύνη μου σε ένα επιτυχημένο αποτέλεσμα αυξήθηκε πάρα πολύ τη στιγμή που μπήκατε στις διαπραγματεύσεις. Ήταν εμφανές ότι η ικανότητά σας να πείθει ήταν κάτι αρκετά ασυνήθιστο. Ο γιος μου και εγώ δε χάσαμε ποτέ την ελπίδα μας μετά από αυτό, αν και πρέπει να παραδεχτώ ότι υπήρξαν ορισμένες μάλλον σκοτεινές στιγμές».

5. Οικία στην οδό Δημοσθένους

6. Γράμματα - 1973

7. Ακρωτήρι Καφηρέως

8. Βόρειοι άνεμοι στο νησί

5. Η μακριά ψυχρολουσία: Φάση Πρώτη

Στον ένα τοίχο του γραφείου μου στη Νέα Υόρκη κρέμεται μια φωτογραφία ενός μικρού αγοριού με ένα πλατύ χαμόγελο που ιππεύει γυμνό στην πλάτη ενός τεράστιου βουβαλιού. Ένας όμορφος άντρας που φορούσε σαρόνγκ οδηγούσε το βουβάλι κατά μήκος μιας λωρίδας που χώριζε δύο χωράφια με νεαρά φυτά ρυζιού. Πιο μακριά έβλεπες άλλα βουβάλια βουτηγμένα μέχρι την κοιλιά τους σε βαθιά μαυριδερή λάσπη.

Κοιτούσα αυτή τη φωτογραφία, που έφερα μαζί μου από την Ασία, καθώς υπαγόρευα ένα τηλεγράφημα στον Don Motz στην Αθήνα: «Σύρος συναλλαγή συμφωνήθηκε. Ευγνώμων ζητήσεις εδαφολογική έρευνα».

Αυτή η έρευνα θα μπορούσε να προστατεύσει την τσέπη μου σε περίπτωση που το τέλειο κομμάτι ξερής, βραχώδους γης που είχαμε βρει κατέληγε να είναι ένα μέρος χωρίς απολύτως καμία ελπίδα να αναμορφώσουμε το έδαφος. Ακόμη και να σκεφτώ μια τέτοια πιθανότητα, μου ήταν οδυνηρό. Το ίδιο ήταν και η σκέψη κάποιας καθυστέρησης λόγω του κινδύνου εφαρμογής νέας νομοθεσίας που θα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να απαγορεύσει όλες τις πωλήσεις γης σε μη-Ελληνες. Από απλή προνοητικότητα βέβαια, είχα βάλει τους αγρότες να συμφωνήσουν σε δόσεις πληρωμής και έτσι να μου δώσουν μέχρι ένα χρόνο προθεσμία για να πάρω την τελική απόφαση να αγοράσω ή όχι.

Σύντομα έγραφα με ανυπομονησία στη Σύρο, λέγοντας: «Ελπίζω η μικρή καθυστέρηση στο να αποκτήσω την άδεια της Κυβέρνησης να είναι απόλυτα φυσιολογική και κανένα πρόβλημα να μην έχει ανακύψει...».

Σε λίγες εβδομάδες πήρα την απάντησή μου από τον Ανάργυρο και όταν έφτανα προς το τέλος το σχετικού εδαφίου, κατάλαβα ότι βρισκόμασταν μπροστά σε μεγάλο πρόβλημα: «Λόγω των βημάτων που έπρεπε να ακολουθήσουμε παρακάλεσα το δικηγόρο κ. Παπαδόπουλο να ασχοληθεί με το θέμα το συντομότερο δυνατό αφού ο κ. Προβελέγγιος έχει μόνο το δικαίωμα να γράψει τα συμβόλαια μόλις δοθεί η άδεια. Στην πραγματικότητα ό,τι χρειάζεται σε αυτήν την περίπτωση έχει γίνει και η αρμόδια αρχή είναι πρόθυμη να σας δώσει την

άδεια. Η μόνη δυσκολία είναι ότι στα «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» υπάρχει αρχαιολογικός χώρος και η παραπάνω αρχή θέλει να διαβεβαιωθεί ότι η γη που πωλείται δε συμπεριλαμβάνεται στον αρχαιολογικό χώρο».

Έτσι είχαν τα πράγματα...

«John, σηκώθηκες;»

«Ναι, ξυρίζομαι».

Ο John κάτω στην Washington δούλευε ακόμα περιέργως ώρες στο γραφείο ραδιοφώνου του UPI και έτσι η τηλεφωνική συνομιλία μας πραγματοποιήθηκε πριν την αυγή. Πιστεύαμε, όπως έγραφα στον Ανάργυρο μόλις κλείσαμε το τηλέφωνο, ότι ένας εξουσιοδοτημένος αντιπρόσωπος της Ελληνικής Κυβέρνησης θα έπρεπε να επισκεφθεί το μέρος και να δει μόνος του ότι ήταν θέμα μόλις λίγων τετραγωνικών μέτρων βράχου. Η άδεια θα μπορούσε να δοθεί εύκολα τότε, αποκλείοντας από τη μεταβίβαση κάποια συγκεκριμένη περιοχή (π.χ. ένα στρέμμα) στο χώρο ακριβώς που βρίσκονται οι επιγραφές. Η αν μία τέτοια επίσκεψη σαν αυτή δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, η άδεια θα μπορούσε ίσως να δοθεί και να αποκλείει από τη μεταφορά «μία εύλογη έκταση» στο μέρος που βρίσκονται οι επιγραφές. Η δε «εύλογη έκταση» θα μπορούσε να προσδιοριστεί επακριβώς αργότερα. «Φυσικά», συμπέρανα,

«εσείς και ο κ. Προβελέγγιος και ο κ. Παπαδόπουλος είστε σε πολύ καλύτερη θέση να κρίνετε τι πρέπει να κάνετε από ό,τι εμείς που βρισκόμαστε σε αυτήν την απόσταση. Ο λόγος που κάνω τις παραπάνω προτάσεις είναι μόνο γιατί πραγματικά θέλουμε πάρα πολύ να αποφύγουμε οτιδήποτε θα μπορούσε ίσως να οδηγήσει σε μια επ' αόριστον καθυστέρηση στο να πάρουμε την άδεια, από την στιγμή που πρέπει να την έχουμε για να κάνουμε πληρωμές δόσεων στους παρόντες ιδιοκτήτες και για να είμαστε σε θέση να ζητήσουμε την άμεση πραγματοποίηση εδαφολογικής έρευνας».

Ακόμη και ο πιο υπομονετικός αναγνώστης θα μπορούσε χωρίς αμφιβολία να αγανακτήσει βλέποντας μια λεπτομερή περιγραφή όλων των αγώνων που κάναμε μέχρι να μας δοθεί η άδεια μεταβίβασης. Έγιναν πολλές ειλικρινείς προσπάθειες αλλά έμοιαζαν με τα ψάρια που έβγαιναν έξω από το klong (κανάλι) μας στην Bangkok και περπατούσαν στο δρόμο μας

κατά την περίοδο των βροχών του μουσώνα χωρίς να πηγαίνουν πουθενά.

Τότε, ως άνθρωπος που είχα περάσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου δίπλα σε μέρη με γραφειοκράτες, έχω αναπτύξει το ένστικτο να αισθάνομαι πότε πρόκειται να καταφέρω κάτι. Φυσικά το τι νομίζει κάποιος μπορεί να είναι εντελώς λάθος, όπως χωρίς αμφιβολία ήταν σε εκείνες τις περιπτώσεις που είχα στο μυαλό μου. Για παράδειγμα, υπήρξε ένας ανώτερος Έλληνας δημόσιος υπάλληλος που ακριβώς στην αρχή μου είχε πει: «Όταν φτάσεις σε κάποιο εμπόδιο, όπως θα γίνει σίγουρα, ειδοποίησέ με και ίσως να μπορέσω να σου δώσω κάποια βοήθεια». Τον ειδοποίησα με επιστολή και ο Ανάργυρος πήρε το πλοίο από το νησί και τον επισκέφθηκε προσωπικά –ή προσπάθησε να το κάνει, καθ' όσον δεν κατάφερε να περάσει την πόρτα του.

Έπειτα υπήρχε ένας Αμερικάνος αρχαιολόγος φίλος φίλου, που βρισκόταν σε στρατηγική θέση στην Αθήνα, στον οποίο μάταια έγραφα ζητώντας του αν μπορούσε να εξηγήσει στην Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία ποιος ήταν ο βασικός στόχος μας. Δεν προσπαθήσαμε να βγάλουμε κέρδη, αλλά μόνο να ξοδέψουμε εφευρετικότητα με σκοπό να ανατρέψουμε τον κύκλο της διάβρωσης και να αποκαταστήσουμε κάποια εδάφη. Θα ήμασταν χαρούμενοι να βοηθήσουμε την Αρχαιολογική Υπηρεσία να καταγράψει τις επιγραφές σχετικά με τις οποίες εμφανιζόταν δυσκολία. Θα ήμασταν έτοιμοι να δεχτούμε μια κατάλληλη επιφύλαξη σχετικά με τη γη σε αυτό το σημείο. «Αλλά φαίνεται ότι η κατάσταση έχει κολλήσει. Ίσως αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι η περιοχή είναι απομακρυσμένη, πράγμα το οποίο καθιστά δύσκολο το να φτάσει κανείς εκεί για μια γρήγορη επιθεώρηση. Ανησυχώ για τον τρόπο που περνά ο χρόνος».

«Δίνω έμφαση στο ότι το θέμα είναι κάπως επείγον και όπως γνωρίζετε καλά δεν μπορούμε να αφήσουμε τους ιδιοκτήτες της γης να περιμένουν για πολύ καιρό», μου έγραψε ο Ανάργυρος το Νοέμβρη.

Ο John επικοινωνήσε με τον Ηλία, ο οποίος έδωσε ένα μήνυμα στο θείο του τον Γιώργο στον Πειραιά.

Προσπάθησα να φτιάξω τη διάθεσή μου με νέες επαφές όπως αυτή με τον Bruce Lansdale, επικεφαλής της Αμερικανικής Αγροτικής Σχολής στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος μου έγραψε από εκεί «είμαι πάρα πολύ ενθουσιασμένος με τη σκέψη σου να προσπαθήσεις να αποκαταστήσεις το έδαφος στη Σύρο. Εμείς σίγουρα θα είμαστε πολύ χαρούμενοι να σας βοηθήσουμε με κάθε δυνατό τρόπο, αν και είμαστε κάπως μακριά». Αργότερα, στη Νέα Υόρκη μου έδωσε μια ιδέα του πόσο ένας πέτρινος τοίχος για να κρατά τις κασιόκες μακριά μπορούσε να κοστίζει. Η, εάν θέλαμε να χρησιμοποιήσουμε αντ' αυτού συρματόπλεγμα, μου είπε ότι το μέρος για να βρω πασσάλους από καρυδιά θα ήταν το Άγιο-Όρος.

Για να εκτελέσω από την πλευρά μου το ρόλο που μου είχε ανατεθεί, έστειλα στο Δήμαρχο Βαφία τη νέα αναφορά των Ηνωμένων Εθνών για την Αφαλάτωση Νερού στις Αναπτυσσόμενες Χώρες, η οποία βασιζόταν σε μία μελέτη πιθανών σημείων για εργοστάσια αφαλάτωσης σε σαράντα τρεις χώρες και περιφέρειες, ανάμεσά τους η Σύρος και διάφορες άλλες Ελληνικές τοποθεσίες. Ήμουν σε θέση επίσης να του επιβεβαιώσω ότι ήταν καλύτερο να μην έχει καμία ανάμειξη με έναν Βενετσιάνο πωλητή μιας «νέου τύπου» αφαλάτωσης που διαφήμιζε για τις δυνατότητές της στην Ελλάδα.

Λίγο πριν τα Χριστούγεννα άλλο ένα γράμμα μου ήρθε από τον Ανάργυρο. «Μετά από αυτή την αποτυχία», έγραψε (αμελήστε τις λεπτομέρειες αυτής της αποτυχίας), «βρήκα κάποιους φίλους μου και τους εμπιστεύτηκα το θέμα. Έτσι ελπίζω ότι σύντομα θα μπορώ να σας αναφέρω ευχάριστα νέα». Το σκόλιό του φάνηκε να φωτίζει το τοπίο και μου τράβηξε το ενδιαφέρον, αλλά η ελπίδα δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Στο μεταξύ η εδαφολογική έρευνα καθυστερούσε. Όταν ο Don Motz πήρε το τηλεγράφημά μου έγραψε άμεσα στο Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Γεωργίας. Για να μην νομίζει κανείς ότι οι επίσημοι της Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών σπαταλούν πολύτιμο χρόνο με το να ασχολούνται με ασήμαντα ζητήματα, πρέπει να προσθέσω ότι έλαβε από εμένα το προσχέδιο του μακροσκελούς γράμματός του. Ξεκινούσε έτσι:

«Αγαπητέ κ. Αθανασάτε.

Ο κ. Pierson, ένας Αμερικάνος πολίτης που εργάζεται στα Ηνωμένα Έθνη της Νέας Υόρκης ως Ειδικός Σύμβουλος για Επιστημονικά και Τεχνολογικά Ζητήματα, έχει ένα πρόγραμμα το οποίο εκείνος και ο γιος του θα ήθελαν να εκτελέσουν ως μία αμιγώς ιδιωτική προσπάθεια, το οποίο περιλαμβάνει μέσα σε κάποιες δεκαετίες την αναγέννηση κάποιου διαβρωμένου και μη παραγωγικού Ελληνικού εδάφους κάπου στα νησιά των Κυκλάδων. Ο κ. Pierson έχει συζητήσει για το έργο με έναν αριθμό επισήμων από το Υπουργείο Γεωργίας της Ελληνικής Κυβέρνησης, όπως επίσης και με άλλους, και είναι γενική η άποψη την οποία συμεριζεται και η Πρεσβεία, ότι ένα έργο όπως αυτό θα μπορούσε να έχει ευεργετικά πρακτικά αποτελέσματα τόσο σε τοπικό επίπεδο, όσο ίσως και ευρέως ως παράδειγμα προς μίμηση. Εξυπηρετεί δε τα συμφέροντα των καλών Ελληνοαμερικανικών σχέσεων και αξίζει ενθάρρυνσης και υποστήριξης».

Ο Don τότε αναφέρθηκε στην έρευνα που ο John κι εγώ είχαμε κάνει, η οποία μας οδήγησε στη γη της Σύρου, την οποία είχαμε συμφωνήσει να αγοράσουμε, υπό την προϋπόθεση της έγκρισης από την Ελληνική Κυβέρνηση και της διαπίστωσης από κάποιους αρμόδιους ειδικούς ότι αυτή η γη δεν ήταν τόσο αθεράπευτα διαβρωμένη και θα μπορούσε ίσως να αναγεννηθεί με αναδάσωση και άλλους κατάλληλους τρόπους. «Κατανοούμε», συνέχισε, «ότι το Ινστιτούτο Εδαφών και Λιπασμάτων στο Υπουργείο Γεωργίας θα είναι σε θέση να εκτελέσει μια εδαφολογική έρευνα, η οποία θα μπορούσε να δείξει εάν στην πραγματικότητα η περιοχή που έχει διστακτικά επιλεγεί από τον κ. Pierson είναι κατάλληλη για αυτό το σκοπό».

Στον επίλογο του γράμματος ζητούσε άδεια για την έρευνα και ονομάτιζε τους δημάρχους της Ερμούπολης και της Άνω Σύρου ως υποστηρικτές του έργου.

Πέρασαν μήνες πριν πάρω από τον Don την απάντηση του Γενικού Διευθυντή η οποία ρωτούσε: «λεπτομερειακά, ποιες μεθόδους πρόκειται να εφαρμόσετε για τη βελτίωση της γης και τι σύστημα καλλιέργειας γης θ' ακολουθήσετε;»

Αναθεματίζοντας ευδιάκριτα, έξυσα κάποια μολύβια και έπιασα δουλειά. Όταν τελείωσα, η απάντησή μου μου φάνηκε

ότι έμοιαζε με την απάντηση που εγώ ο ίδιος είχα πάρει όταν σκότωσα ένα μεγάλο φίδι στις ζούγκλες της Ινδίας και ρώτησα τους χωρικούς να μου πουν τι είδους ήταν. Ακολούθησε οχλαγωγία. Στέκονταν σε κύκλο και συζητούσαν την ερώτησή μου. Ένας πετούσε βότσαλα στον αέρα και ο τόνος της φωνής του υψώνονταν. Τελικά η διαφωνία σταμάτησε και ενημερώθηκα μέσω ενός διερμηνέα ότι το πράγμα που σκότωσα ήταν φίδι.

«Δεν είναι δυνατό (έγραφα τώρα) σε αυτό το στάδιο να γίνω πολύ συγκεκριμένος. Ο στόχος είναι να αναμορφώσουμε το έδαφος σε μια εκτεταμένη περίοδο χρόνου περίπου 25-50 ετών, υποθέτοντας ότι η διάβρωση του εδάφους δεν έχει προχωρήσει τόσο ώστε να το καθιστά αυτό αδύνατο. (Άλλη μια συγκεκριμένη ανάγκη για την εδαφολογική έρευνα, η οποία θα πρέπει να δείξει επίσης και την κατάσταση σχετικά με τα υπόγεια νερά). Υπάρχει η γενική υπόθεση ότι η αναδάσωση θα είναι η κύρια μέθοδος, πχ. το φύτεμα δένδρων ή μικρών θάμνων στην αρχή και δένδρων αργότερα εφόσον παραστεί ανάγκη. Όσον αφορά τα δένδρα, σκεφτόμαστε το πεύκο Aleppo, αλλά ελπίζουμε επίσης σε κάποιες ποικιλίες που θα μπορούν να αποφέρουν ξυλεία αν κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει, από τη στιγμή που ο βασικός στόχος είναι να αποκαταστήσουμε τη γη με τέτοιους τρόπους που να μπορούν πρακτικά να αποφέρουν δυνατότητες εισοδήματος στους Έλληνες αγρότες σε παρόμοια εδάφη. Γνωρίζουμε ότι θα πρέπει να χτιστούν φράχτες για να κρατούν μακριά τις κατσίκες και τα πρόβατα. Σε κάποια σημεία ελπίζουμε ότι θα μπορούν να φυτευτούν σε περιορισμένη κλίμακα ελιές, αμπέλια και φρούτα. Εξαιτίας του ότι οι πλαγιές είναι απόκρημνες, δεν έχουμε κάνει καμία σκέψη για να φυτέψουμε σπαρτά...».

Την ίδια στιγμή περίπου έγραψα άλλο ένα γράμμα, αυτό όμως στον Peter:

«Αγαπητέ Επίτροπε,

Είμαι τόσο χαρούμενος που έχω εκείνες τις φωτογραφίες από την αποστολή μας στη Σύρο.... Συμβαίνει να έχεις το χάρισμα να προγραμματίζεις στον νιοστό βαθμό. Την επόμενη ημέρα αφού έλαβα τις φωτογραφίες από εσένα τις πήρα μαζί μου στα Ηνωμένα Έθνη και τις έδειξα στο Γιώργο Παπανδρέου Τζούνιορ, το μικρότερο γιο του Πρωθυπουργού, ο οποίος βρισκόταν στη Νέα Υόρκη εκείνη τη μέρα. Ως αποτέλεσμα της

κουβέντας μας, η οποία βοηθήθηκε από τις φωτογραφίες που ξεκαθάρισαν την κατάσταση γιατί μπορούσες πραγματικά να δεις από αυτές τι ακριβώς είναι τα «Γράμματα», αυτός και το μέλος της Ελληνικής Μόνιμης Αποστολής για τα Ηνωμένα Έθνη που τον συνόδευε στο γραφείο μου, θα δουν εάν μπορούν να μας βοηθήσουν στο να ξεμπλοκάρει το πρόβλημα της άδειας μεταβίβασης της γης μας. Αυτό θα πει τύχη, συμφωνείς;»

Στην πραγματικότητα, στην συνάντηση παρουσιάστηκε ένα πραγματικό πρόβλημα, γιατί ο κ. Παπανδρέου με συμβούλεψε να ακολουθήσω μια ανένδοτη τακτική με τον Υπουργό Γεωργίας σχετικά με τις επιγραφές. Αυτό έδειξε μια νεφελώδη κατανόηση από μέρους του της δομής της Ελληνικής Κυβέρνησης, για να μη μιλήσω για τη διπλωματική διαδικασία, και φάνηκε να επιβεβαιώνει όσα είχα ακούσει σχετικά με το ότι εκείνος δεν εμπλέκεται με κανένα τρόπο στο πολιτικό παιχνίδι. Ευτυχώς, ο κ. Πετρουνάκος της Ελληνικής Αποστολής μου έδωσε μια λιγότερο αυτοκτονική εναλλακτική, δηλαδή να δαπανήσω κι άλλο μεταμεσονύχτιο χρόνο προετοιμάζοντας άλλη μια ευγενική έκθεση σχετικά με αυτό που ο John κι εγώ προσπαθούσαμε να κάνουμε, και να την στείλουμε εκεί από όπου ουδέποτε θα λαβαίναμε απάντηση. Θυμάμαι ότι σκεφτόμουν ότι θα μπορούσα ίσως να το έχω στείλει σε κάποιον που κάθεται σε ένα κούτσουρο σε ένα τροπικό δάσος μασώντας φιστίκια.

Στο τέλος Απριλίου έφτασε ένα γράμμα από τον Ανάργυρο που μας έβγαλε από το σκοτάδι:

«Ως αποτέλεσμα των συνεχών ερωτήσεών μας στο Υπουργείο Συντονισμού, μέσω του μέλους μας της Βουλής, ο Επιθεωρητής των Αρχαιολογικών Υπηρεσιών στη Μύκονο έλαβε από το Υπουργείο μια απαντητική επιστολή, που αμέσως στάλθηκε στη Σύρο και ένα αντίγραφο αυτής ήρθε στα χέρια μας.

Μία μετάφραση του αντίγραφου εσωκλείεται και θα δείτε ότι, παρά τις προσπάθειές μας, δεν καταφέραμε να πείσουμε την Ελληνική Κυβέρνηση να μας δώσει τη άδεια, τουλάχιστον όσον αφορά τα διακόσια πενήντα περίπου στρέμματα, που κατέχουν τα «ψηλά αδέρφια» και τα οποία περιλαμβάνουν τα «Γράμματα».

Θα προχωρήσουμε σε περισσότερες έρευνες για να διευκρινίσουμε εάν η αίτηση του έτερου «ηλικιωμένου» θα γίνει

δεκτή, και στην περίπτωση που έχουμε θετική έκβαση θα με ενημερώσετε σχετικά με το εάν ακόμη θέλετε να αγοράσετε αυτή τη γη. Τότε βέβαια θα έχουμε ξανά να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα του «μονοπατιού» όμως μπορούμε να προσπαθήσουμε να το λύσουμε, πιθανότατα με μια αποζημίωση στους ιδιοκτήτες. Φυσικά, αυτό είναι μόνο μια υπόθεση, αλλά μόλις πάρουμε μια οριστική απάντηση για τη δεύτερη αίτηση θα σας ενημερώσω.

Κατά τη διάρκεια της μελέτης της συμφωνίας μας ενημερώθηκα από διάφορους ανθρώπους ειδικά από τον κ. Προβελέγγιο και τον κ. Παπαδόπουλο ότι οι δυσκολίες έχουν αυξηθεί γιατί «είστε Αμερικάνος, ή μάλλον ξένος. Εάν ο αγοραστής ήταν Έλληνας υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να δοθεί η άδεια για τη μεταβίβαση της γης. Είναι πολύ γνωστό στην Ελλάδα ότι όλοι οι ξένοι που θέλουν να αγοράσουν γη, για οποιονδήποτε σκοπό, μπορούν να το κάνουν πιο εύκολα χρηματοδοτώντας έναν Έλληνα του οποίου το όνομα θα εμφανίζεται στα έγγραφα της συμφωνίας αλλά στην πραγματικότητα ο ιδιοκτήτης της γης θα είναι ο χρηματοδότης. Αυτό πάλι είναι ένα θέμα που μόνο εσείς μπορείτε να αποφασίσετε και εάν ενδιαφέρεστε θα προσπαθήσω να πάρω περισσότερες πληροφορίες για τη διαδικασία».

Κοίταξα την μετάφραση του εγγράφου του Υπουργείου που είχαν εσωκλείσει - Αρ. Πρωτοκόλλου 1771, ημερομηνία 14 Απριλίου 1965, απευθυνόμενο στην Αρχαιολογική Υπηρεσία της Μυκόνου. Θέμα: Μεταβίβαση ιδιοκτησίας στη Σύρο. Σίγουρα δεν χωρούσε σφάλμα σχετικά με το νόημα αυτού του εγγράφου. Το προοίμιο έκανε αναφορά στην αίτηση για τη μεταβίβαση, στο άρθρο του νόμου 5351/1932 περί αρχαιοτήτων, και σε μια απόφαση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου που λήφθηκε το Φεβρουάριο. Η σχετική παράγραφος έλεγε:

«Δεν εγκρίνουμε τη ζητούμενη από τους αδελφούς Βουτσίνου άδεια μεταβίβασης γης του αρχαιολογικού χώρου «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» στη Σύρο, στον οποίο βρίσκονται πολυάριθμες επιγραφές Ρωμαϊκής και Βυζαντινής περιόδου, επειδή από την προτεινόμενη πώληση τέτοιας γης για ιδιωτικούς σκοπούς, ένας πολύ σημαντικός αρχαιολογικός τόπος θα καταστραφεί».

Στην επάνω αριστερή γωνία το γραφείο που έδωσε το πρωτόκολλο προσδιοριζόταν ως «Βασιλείο της Ελλάδος, Υπουργείο Συντονισμού, Αρχαιολογική Υπηρεσία». Στο κάτω μέρος δεξιά ήταν το όνομα εκείνου που υπέγραφε «Ο Υπουργός, Γ. Μυλωνάς».

Έγραφα πίσω στον Ανάργυρο: «Μέχρι να έχω την ευκαιρία να συζητήσω την κατάσταση με το γιο μου δεν θα είμαι σε θέση να απαντήσω στις συγκεκριμένες ερωτήσεις σας. Ωστόσο, σας διαβεβαιώνω ότι δεν είμαστε διατεθειμένοι να τα παρατήσουμε τόσο εύκολα σε αυτό το σημείο...».

Αυτό όμως δεν ήταν λιγότερο από ένα ψέμα καθ' όσον με αφορούσε. Αυτό που περιέγραφε την πρώτη αντίδρασή μου ήταν το «είμαστε διατεθειμένοι να τα παρατήσουμε».

Αλλά μετά σκέφτηκα: Σίγουρα θα πρέπει να υπάρχει κάποιο υψηλά ιστάμενο πρόσωπο που να μπορεί να ασκεί επιρροή, όπως για παράδειγμα εκείνος του οποίου η εκπληκτική κόρη φαινόταν να είναι καλή φίλη του γιου μου, και ο οποίος θα ήταν πρόθυμος και ικανός να παρέμβει αποτελεσματικά για λογαριασμό μας στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και να την κάνει να αλλάξει την απόφασή της.

Και ενώ ακόμη το σκεφτόμουν, μου ήρθε μια τρίτη σκέψη αυθόρμητα: Να πάω και να μιλήσω στην Αρχαιολογική Υπηρεσία της Ελλάδας εγώ ο ίδιος. Αυτή η τελική αυθόρμητη σκέψη δεν γεννήθηκε ούτε από απροθυμία μου να συνωμοτήσω και να χρησιμοποιήσω κάποιον ως μέσο, υποθέτοντας ότι θα ήταν εφικτό, ούτε από εμπιστοσύνη στις δικές μου δυνατότητες στο να πείθω. Μάλλον θα έλεγα, ότι πήγαζε περισσότερο από την έλλειψη εμπιστοσύνης στο ότι κάποιος τρίτος, θα μπορούσε ποτέ να συγκρατήσει όλες τις ουσιαστικές λεπτομέρειες στο μυαλό του.

Η γνωριμία που είχα κάνει πρόσφατα με τον Πετρουνάκο με βοήθησε τώρα σημαντικά. Του έδειξα το πρωτόκολλο και ξαφνιάστηκε κάπως. Μάλιστα προέκυψε πως ο Υπουργός Συντονισμού ήταν εκεί που βρίσκεται η Αρχαιολογική Υπηρεσία, και το πρόσωπο που θα έπρεπε να συναντήσω ήταν είτε ο Αναπληρωτής Υπουργός είτε ο Υφυπουργός Συντονισμού. Εκείνος τους ήξερε και τους δύο. Οποιοσδήποτε από τους δυο θα μπορούσε να δει το θέμα μου ευνοϊκά.

Την Τετάρτη – ήταν 5 Μαΐου – έστειλα ένα ιδιωτικό τηλεγράφημα στο φίλο μου Gustavo Duran, τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο των Ηνωμένων Εθνών στην Αθήνα, ζητώντας του να μου κανονίσει ένα ραντεβού με κάποιον από αυτούς τους δύο Κυβερνητικούς επισήμους, αυτή την Παρασκευή, αν ήταν δυνατό, ή αλλιώς την επόμενη Δευτέρα πρωί (θέλοντας να απομακρυνθώ το λιγότερο δυνατό χρόνο από το γραφείο μου). Την επόμενη ημέρα, μη γνωρίζοντας αν έπρεπε να επιστρέψω πίσω στο σπίτι εκείνο το βράδυ ή να πετάξω πάνω από τον Ατλαντικό, πήρα μια ελαφριά τσάντα μαζί μου αντί του συνηθισμένου καρτοφύλακα. Στο γραφείο τηλεγραφημάτων βρήκα την απάντηση του Gustavo: «Κανονίστηκε ραντεβού με Αντρέα Παπανδρέου, Υφυπουργό Συντονισμού 10 Μαΐου 12:00». Έτσι πήρα την τσάντα μου πάλι πίσω στο σπίτι εκείνο το βράδυ και το βράδυ του Σαββάτου επιβιβάστηκα σε αεροπλάνο για την Ελλάδα.

Ο Γιάννης Ζάρας ξαφνιάστηκε ακούγοντας τη φωνή μου στο τηλέφωνο το βράδυ της Κυριακής και όταν του εξήγησα τι με έφερε στην Ελλάδα είπε ότι πρέπει να κάνω κάποιο λάθος: Η Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν θα μπορούσε να υπάγεται στο Υπουργείο Συντονισμού. Το μόνο που μπορούσα να απαντήσω είναι ότι κρατούσα το επίσημο έγγραφο στα χέρια μου και αυτό ακριβώς έγραφε. Με προσκάλεσε στο γραφείο του πρωί-πρωί για να ερευνήσουμε το θέμα περισσότερο. Δεν είχα παρακολουθήσει τις τελευταίες κινήσεις του και μόνο τώρα έμαθα ότι είχε γίνει Σύμβουλος στο Υπουργείο Συντονισμού.

Εκείνος φαίνεται είχε ξεχάσει ότι είχε μετακομίσει και μπορεί το λάθος που έκανε στον αριθμό της οδού που μου είπε να πάω να φαίνεται ασήμαντο, όμως επρόκειτο για αρκετές εκατοντάδες γιάρδες διαφορά σε μια Αθηναϊκή οδό και σαράντα πέντε λεπτά περίπου σπαταλημένου χρόνου για έναν αλλοδαπό που δε μιλά ελληνικά και προσπαθεί να προσανατολιστεί. Μόλις τον βρήκα ωστόσο τα πράγματα εξελίχθηκαν γρήγορα. Έκανε μερικά τηλεφωνήματα και επισκέφτηκε διάφορα γραφεία. Τρεις σημαντικές πληροφορίες ήρθαν στο φως, η μία μετά την άλλη.

Η πρώτη και πιο εντυπωσιακή για εμένα, ήταν ότι η Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν βρισκόταν καθόλου στο Υπουργείο Συντονισμού – ο Ζάρας είχε δίκιο σε αυτό – αλλά στο Υπουργείο

που υπαγόταν στο Γραφείο του Πρωθυπουργού, αντίθετα με τα αναγραφόμενα στο επίσημο έγγραφο μου. Μόνο αργότερα όταν κατάφερα να πάρω στα χέρια μου ένα αντίγραφο του αυθεντικού Ελληνικού εγγράφου ξεδιπλώθηκε το μυστήριο: αυτό που μου έστειλαν από την Σύρο είχε λάθος στην μετάφραση. Με λίγα λόγια είχα κάνει τόσο δρόμο να έρθω στην Ελλάδα για να μιλήσω στο λάθος Υπουργείο!

Η δεύτερη πληροφορία που έφερε στο φως ο Ζάρας, ήταν ότι σε κάθε περίπτωση ο μόνος κατάλληλος άνθρωπος για να μιλήσω για το πρόβλημά μου – ανεξαρτήτως σε ποιο Υπουργείο ανήκε – ήταν ο ίδιος ο Γενικός Διευθυντής της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Αυτός ήταν ο Γιάννης Κοντής. Ο Ζάρας μου έκλεισε ένα ραντεβού μαζί του στις 12:30, υπερβολικά κοντά στο μεσημεριανό ραντεβού μου με τον Ανδρέα Παπανδρέου, ένα μίλι μακριά, αλλά η μόνη ώρα που είχε διαθέσιμη.

Τρίτον, ο νόμος περί Αρχαιοτήτων δεν απαγόρευε ακριβώς την πώληση της γης (έγραφα προσεκτική σημείωση για αυτό) αλλά απαγόρευε μόνο συγκεκριμένες πράξεις, όπως το χτίσιμο στην περιοχή, το σκάψιμο στα περικόρα της ή το να αρνείσαι την πρόσβαση σε ανθρώπους που θέλουν να πάνε εκεί.

Για τα υπόλοιπα, ο ανεκτίμητος φίλος μου έριξε μια ψύχραιμη ματιά στην κατάσταση στην οποία ο John κι εγώ βρισκόμασταν. Μετά το άτυχο ξεκίνημα – με ένα επίσημο έγγραφο εναντίον μας – η διαδικασία να ξαναμπούμε στο σωστό δρόμο θα έπαιρνε μάλλον εβδομάδες και θα χρειαζόταν τις υπηρεσίες ενός διαμεσολαβητή, πολύ πιθανόν ενός δικηγόρου, ώστε να παρακολουθήσει την υπόθεση βήμα-βήμα στην Αθήνα.

Κάπως πένθιμα παρατηρούσα την επίμονη μαυριδερή τούφα μαλλιών που φύτρωνε ακόμη στο κεφάλι του Ζάρα. Δεν μπορούσα να σκεφτώ καμία καλή δικαιολογία να διαφωνήσω με αυτή τη διάγνωση εκτός από τον κατ' ευφημισμόν τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούσε τη λέξη «εβδομάδες». Μισή ώρα αργότερα είχα συναντήσει τον Gustavo και είμαστε στο δρόμο μας για την, χωρίς νόημα πλέον, συνάντηση με τον Υφυπουργό Συντονισμού, την οποία με μεγάλο κόπο είχε κανονίσει. Το μόνο που μπορούσαμε να κάνουμε στην περίπτωσή μας, ήταν να απολογηθούμε που σπαταλήσαμε το χρόνο του με το λάθος μας και να εξηγήσουμε πως προέκυψε η παρεξήγηση. Ο

Gustavo το κατάφερε με μεγάλο ταλέντο και αυτό που ξεκίνησε ως φιάσκο κατέληξε ως μια μικρή κοινωνική περίπτωση. Ο Ανδρέας Παπανδρέου από την πλευρά του δεν θα μπορούσε να είναι περισσότερο εγκάρδιος και μας κράτησε εκεί αρκετή ώρα μιλώντας για την Αμερική και την Ισπανία και τα Ηνωμένα Έθνη και τα οικονομικά. Ο Gustavo έχοντας αναφέρει ότι αυτός ήταν και ο δικός μου τομέας, ακολούθησε ο παρακάτω μικρός διάλογος που ξετυλίχθηκε σαν Ελληνική τραγωδία:

Εγώ: «Φαντάζομαι ότι δεν έχετε δει το νέο μου βιβλίο για την πλήρη απασχόληση;»

Εκείνος: «Αυτό για το οποίο λυπάμαι περισσότερο σχετικά με την εργασία μου εδώ είναι ότι είναι πολύ δύσκολο να παρακολουθήσω την οικονομική βιβλιογραφία».

Εγώ: «Θα ζητήσω πάντως από τους εκδότες να σας στείλουν ένα αντίτυπο».

Εκείνος: «Είστε πολύ καλός. Θα χαιρόμουν να το έχω».

Όταν τελικά μας συνόδεψε στην πόρτα είπε ότι θα τηλεφωνούσε στον Κόντη ή αλλιώς στον αρμόδιο Υπουργό του Γραφείου του Πρωθυπουργού – δεν υπήρχε πια (αυτό φάνηκε καλός οίανός) εκείνος που είχε υπογράψει τον με Αρ. Πρωτοκόλλου 1771 έγγραφο αλλά αναφερόταν σε αυτόν που τον διαδέχτηκε – και θα του έλεγε καλά λόγια για το σκοπό μου.

Όταν ο Gustavo κι εγώ, εγκαίρως, φτάσαμε στο χαμηλό κτίριο που στεγάζει την Αρχαιολογική Υπηρεσία της Ελλάδας, υπήρχαν φρουροί τοποθετημένοι στην είσοδο που μας κοίταξαν πολύ καχύποπτα πριν μας αφήσουν να μπούμε. Μπαίνοντας συναντήσαμε μια λιγότερο νευρική ατμόσφαιρα.

«Καλημέρα», είπε μια γραμματέας.

«Περάστε» είπε η άλλη, οδηγώντας μας στα άδυτα των αδύτων.

Για έναν άνθρωπο που νωρίτερα την ίδια ημέρα είχε δεχθεί πυροβολισμό από έναν εξαγριωμένο έμπορο αρχαιοτήτων, ο κ. Κόντης φαινόταν πολύ ψυχραιμος και συγκρατημένος και πολύ εγκάρδιος. Εκείνος κι εγώ αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα της γλώσσας (η ελληνική συνομιλία ήταν αδύνατη και τα γαλλικά μου ανεπαρκή για την περίπτωση) και κάπως με τη βοήθεια του Gustavo και αργότερα αυτήν της κυρίας Νίνου, μιας κυρίας

Κάντο Φατούρου και αργότερα και μιας δεσποινίδος Ασημάκη, αυτό το εμπόδιο ξεπεράστηκε.

Παρ' όλα αυτά, η ώρα που περάσαμε μαζί ήταν δύσκολη. Ο κ. Κόντης είπε πρώτα ότι είναι παράνομο οι αρχαιολογικοί τόποι να είναι ιδιοκτησία οποιουδήποτε πλην της Κυβέρνησης. Σε αυτό απάντησα όσο διπλωματικά μπορούσα, ότι και τώρα οι παρόντες ιδιοκτήτες φαίνεται ότι είχαν αυτή τη γη στην δική τους κατοχή και ότι εξάλλου είχα κάπου ακούσει ότι το πραγματικά παράνομο ήταν η κακή χρήση της περιοχής, η άρνηση πρόσβασης, και τα τοιαύτα, πράγματα που φυσικά εμείς δεν είχαμε πρόθεση να κάνουμε.

Φαινόταν ότι όσα έλεγα έκαναν κάποια εντύπωση και βάλθηκα να εξηγώ (ήμουν αρκετά εύγλωττος στα Αγγλικά, αν και δεν ξέρω πώς ακουγόμεν στη μετάφραση που γινόταν) το σκοπό που έφερε τον John κι εμένα αρχικά στις Κυκλάδες. Εξήγησα ότι η αναφορά στο έγγραφο με Πρωτόκολλο 1771, στην πώληση της γης από τους Βουτσίνους σε μας και στην κατηγορία ότι ένας πολύ σημαντικός αρχαιολογικός τόπος θα καταστρεφόταν, βασιζόνταν προφανώς σε παρεξήγηση των προθέσεων που είχαμε ο γιος μου κι εγώ. Αντίθετα από το να καταστρέψουμε τον αρχαιολογικό τόπο, θα κάναμε ό,τι ήταν δυνατό για να βοηθήσουμε στην διατήρησή του. Επιπλέον θα κάναμε κάποια προσωπική ή οικονομική συνεισφορά με σκοπό την καταγραφή των επιγραφών, εφόσον η Ελληνική Κυβέρνηση το επιθυμούσε. Τελικά, τον παρακάλεσα να σημειώσει ότι θα ήμασταν χαρούμενοι να γίνει ένας κατάλληλος αποκλεισμός του σημείου όπου βρίσκονται οι επιγραφές προς όφελος της Κυβέρνησης, αρκεί να μη μας στερηθεί το δικαίωμα να αγοράσουμε το συνολικό κομμάτι γης που θέλαμε.

Είχα φέρει μαζί μου κάποια πειστήρια τα οποία τώρα παρέθετα μπροστά του. Το ένα ήταν ένα αντίγραφο του χάρτη που είχαμε για την έρευνά μας στα «Γράμματα», στο οποίο τράβηξα μία γραμμή γύρω από τη μικρή περιοχή που θυμόμουν από την εξερεύνησή μας με το «Άννα» ότι βρίσκονταν οι επιγραφές. Το άλλο ήταν ένα μεγεθυμένο έγχρωμο αντίγραφο από μια φωτογραφία που είχε τραβήξει ο Peter κοντά στην πηγή του Σύριγγα. Στο μπροστινό πλάνο φαινόταν ένας ακανόνιστος φράχτης με πασσάλους όπου στεκόταν ο μεγαλούτσικος γιος

μου με ένα μπερέ στο κεφάλι του και ένα σακίδιο στην πλάτη του και κοιτώντας πέραν αυτού έβλεπε κανείς το ακρωτήριο Γράμματα και όλη τη γύρω περιοχή που απλωνόταν όμορφα κάτω στο βάθος.

Επιπλέον, οποιοσδήποτε αρχαιολόγος μπορούσε να δει από αυτή τη φωτογραφία ότι ο βράχος Γράμματα δεν προσφέρεται για άλλη πιθανή ανασκαφή όπως η Χαλανδριανή. Πολλά Εθνικά Αρχαιολογικά Μουσεία είχαν κάποια αγαλματίδια και ευρήματα από τη Σύρο, που χρονολογούνταν από την Κυκλαδική περίοδο και μάλλον είχαν προέλθει από τη Χαλανδριανή. (Θα έπρεπε να είχα προσθέσει, αν το ήξερα τότε, ότι ο Χρήστος Τσουντας, που έκανε ανασκαφές σε έναν αριθμό νησιών προς το τέλος του περασμένου αιώνα, βρήκε περίπου 5.000 τάφους εκεί. Ήταν το σπουδαιότερο σημείο και το πιο πλούσιο σε ευρήματα). Αθελά μου – επειδή η έρευνά μας στις γλιστερές επιφάνειες μαρμάρου στην περιοχή δεν ήταν λεπτομερής – περιέγραψα ότι η περιοχή που καλύπτεται με τις επιγραφές στα Γράμματα ήταν πολύ μικρότερη από ό,τι αργότερα βρήκαμε ότι ήταν.

Πιστεύω ότι ήταν η έγχρωμη εκτύπωση που έγειρε την πλάστιγγα προς το μέρος μας. Τελικά ο κ. Κόντης είπε ότι θα γινόταν μια σύσκεψη του Αρχαιολογικού Συμβουλίου της Ελλάδας την επόμενη μέρα στην οποία θα μπορούσαν να συζητήσουν το θέμα και θα μπορούσαν να πάρουν μια απόφαση με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, για αυτό καλό θα ήταν να υποβάλω γραπτώς όσα είπα και να του επιτρέψω να δανειστεί τη φωτογραφία. Ο Έφορος Αρχαιοτήτων των Κυκλάδων θα ερχόταν από τη Μύκονο και θα ήταν παρών μαζί με άλλους. Θα ήταν το πρόσωπο που, εάν αποδέχονταν την πρότασή μου, θα ερχόταν στη Σύρο να κάνει μία επιτόπια έρευνα για να προσδιορίσει πόση γη θα έπρεπε να αποκλειστεί.

«Μου φαίνεται εκπληκτικό», παρατήρησε ο Gustavo καθώς λέγαμε αντίο ο ένας στον άλλο στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας, ακριβώς απ' έξω, «ότι κάποιος θα μπορούσε να κάνει τόσα πολλά για μια τόσο απομακρυσμένη και βραχώδη γη». «Πράγματι», παραδέχτηκε όταν του είπα ότι κάποιος με τις δικές του ευαισθησίες πρέπει σίγουρα να καταλαβαίνει τον ενθουσιασμό να βρω ένα μέρος που να είναι πολύ όμορφο και

να το κάνω ακόμη πιο όμορφο φυτεύοντας δένδρα, «πράγματι, εκτιμώ τα πεύκα και τους ευκαλύπτους. Και ίσως – δεν είμαι σίγουρος – θα εκτιμούσα ακόμη και τη συκιά καθώς και το δέντρο της ελιάς πάρα πολύ».

«Θα έπρεπε να γνώριζες», συμπέρανε ο άντρας τον οποίο ο Ernest Hemingway κάποτε αποκάλεσε στρατιωτική ιδιοφυΐα, «τον φίλο μου που ήταν στρατηγός στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο. Η Ισπανία είναι επίσης ένα μέρος με πολλά είδη πράσινης βλάστησης. Αλλά σύμφωνα με το φίλο μου κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του υπήρχαν μόνο δύο είδη: σιτάρια και δένδρα. Αν έφταναν μέχρι ενός ύψους ήταν σιτάρι. Αν ήταν ψηλότερα ήταν δένδρα. Ο φίλος μου ενδιαφερόταν στη πραγματικότητα για την ομορφιά των πόλεων. Πιστεύω ότι ίσως είχε δίκιο».

Έτσι το απόγευμα ανέβαλα την πτήση της επιστροφής για μία ημέρα και έγραψα ένα μεγαλούτσικο γράμμα στον κ. Κόντη. Τότε ξόδεψα κάμποσο χρόνο να βρω ένα δακτυλογράφο καθώς επίσης κι ένα μαγαζί που δεν είχε ξεμείνει από χαρτί γραφομηχανής, όπως διάφορα κοντινά καρτοπωλεία (ομοίως είχε ξεμείνει και η δακτυλογράφος μου).

Νωρίς το επόμενο πρωί, όπως είχε συμφωνηθεί, έστειλα το γράμμα μου με διάφορα ενισχυτικά συνημμένα στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, τονίζοντας ιδιαίτερα στη γραμματέα, την οποία δεν είχα δει την προηγούμενη ημέρα, να εξετάσει με προσοχή την τελική παράγραφο στην οποία περιεχόταν αίτημα για άμεση ενέργεια. («Καθώς πρέπει να επιστρέψω στη Νέα Υόρκη την Τετάρτη το πρωί αντιλαμβάνομαι ότι θα ήταν μάλλον επειγόντως απαραίτητο να επιβεβαιωθεί από τους μελλοντικούς μου πωλητές της γης, όπως επίσης και από τον αντιπρόσωπό μου στη Σύρο ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν αντιτίθεται στην συναλλαγή. Γι' αυτό θα ήμουν ευγνώμων εάν εξετάζατε το θέμα το συντομότερο δυνατόν»). Με κάποια δυσκολία κατάφερα να την πείσω να ενεργήσει και να πάρει οδηγίες ώστε να τηλεφωνήσω το μεσημέρι να δω πώς πήγαιναν τότε τα πράγματα.

Όταν τηλεφώνησα από τα γραφεία του Don Motz και του Νικόλα Τριανταφυλλίδη στην Πρεσβεία, έμαθα ότι η σύσκεψη του Αρχαιολογικού Συμβουλίου είχε οριστεί στις δύο, αλλά

δυστυχώς προσπαθούσα να επικοινωνήσω με κάποια που με τίποτα δεν μπορούσε να βάλει στο κεφάλι της ότι εγώ ήθελα να μάθω το αποτέλεσμα της σύσκεψης πριν επιστρέψω στη Νέα Υόρκη. Στην πραγματικότητα, έβρισκε ότι κάθε μέθοδος που πρότεινα για να αποκτήσω αυτήν τη πληροφορία ήταν αδύνατη. Μπήκα στον πειρασμό να τη ρωτήσω αν θα την ενοχλούσε να μάθαινα την απάντηση μετά από χρόνια διαβάζοντάς την από τα αρχεία. Ήταν μια μαύρη στιγμή.

Τελικά υποχώρησε και συμφώνησε ότι θα μπορούσα να μπω στις 2.00 (εκείνη θα έφευγε στις 2.05) και ότι θα μπορούσα να καθίσω εκεί μέχρι τις 4.30 αν ήταν απαραίτητο. Δεν μπορούσε να το εγγυηθεί, ωστόσο είπε ότι ο κ. Κόντης και τα μέλη το Συμβουλίου δεν θα έφευγαν από μια πλαϊνή πόρτα, έτσι απλά, χωρίς να μου μιλήσουν, μόλις η συνεδρίασή τους τελείωνε.

Ο Νικόλας ήθελε να εξηγήσω το δύσκολο ζήτημά μου μπροστά στο θετό γιο του, έναν αρχαιολόγο που περίμενε να παρουσιαστεί σύντομα στη Μύκονο. Έτσι επισκεφθήκαμε το νοσοκομείο όπου ο θετός γιος του βρισκόταν για να εγχειριστεί μερικές ώρες αργότερα («δε θα με αφήσουν να πιω τον καφέ μου τώρα» είπε με κάποια αγανάκτηση) και εξήγησα την όλη υπόθεση άλλη μια φορά σε εκείνον. Είχε μία μάλλον αυστηρή άποψη για τα σχέδιά μου – κάτω από αυτές τις συνθήκες βέβαια σκέφτηκα ότι ήταν πολύ καλό εκ μέρους του το ότι μπήκε έστω στον κόπο να μου μιλήσει – αλλά αργότερα έγινε λιγότερο αυστηρός και συμφώνησε ότι το γράμμα μου στον Κόντη θα απομάκρυνε τις αντιρρήσεις. Κατέληξε λέγοντας ότι δεν υπήρχε προκαθορισμένος κανόνας. Το Συμβούλιο απλώς αποφάσιζε ξεχωριστά για τα δεδομένα κάθε περίπτωσης.

Διαπίσνωσα ότι είχα ακόμη χρόνο για ένα φλιτζάνι καφέ και ένα σάντουιτς πριν επιστρέψω στο σημείο όπου θα αποφαιζόταν η μοίρα του έργου μου. Φτάνοντας εκεί περίπου δύο λεπτά πριν την κανονισμένη ώρα, ένιωσα τυχερός που διεκπεραιώναν την υπόθεσή μου με μεγαλύτερη συμπάθεια. Σε λίγο με σύστησαν στον σοφέρ του κ. Κόντη που μου υποσχέθηκε ότι θα με ειδοποιήσει πριν εκείνος μπει στο αυτοκίνητο να φύγουν. Λίγο αργότερα μου έδωσαν μία καρτέκλα και καθώς ήθελα να χρησιμοποιήσω το χρόνο μου να γράψω

μία αναφορά στον John, μου έδωσαν κι ένα τραπέζι. Μόλις είχα αρχίσει να γράφω, όταν ένα από τα μέλη του Συμβουλίου βγήκε έξω από το χώρο όπου συνεδρίαζαν και μου είπε ότι δεν θα είχαν αντίρρηση να αποκτήσω τη γη, εφόσον επέτρεπα την ελεύθερη πρόσβαση, δεν έχιζα στη γη και τα λοιπά.

«Μπορώ να το έχω γραπτώς;» ρώτησα.

Απάντησε ότι θα εξέδιδαν ένα έγγραφο που θα αντικαθιστούσε το προηγούμενο, σε περίπου μια εβδομάδα όπως το υπολόγισε. Έτσι, πήγε πίσω στο χώρο της συνεδρίασης. Λίγα λεπτά αργότερα κατάφερα με χειρονομίες και καθαρή τηλεπάθεια να πείσω κατά κάποιο τρόπο έναν φύλακα ότι ήθελα εκείνη τη φωτογραφία πίσω, και λίγο αργότερα εκείνος πήγε στην αίθουσα και μου την έφερε.

«Μετά τη φυσιολογική αναλογία χαρούμενων και λυπημένων στιγμών» το γράμμα που τελικά έγραψα στον John από το ξενοδοχείο μου έλεγε αρχίζοντας, «αυτό το ταξίδι κατέστη μία σίγουρη επιτυχία γύρω στις 2.30 το απόγευμα». Κοντά στο τέλος του γράμματος έγραψα: «Προσπάθησα να τηλεφωνήσω στη Φρίντα Βιτάλη στην Ερμούπολη όταν ξεκίνησα να γράφω και τελικά το τηλεφώνημά επετεύχθη μόλις λίγα λεπτά πριν. Της ζήτησα να πει τα νέα στον Μπαρουτάκη και να προσπαθήσει να βρει ένα σπίτι στην πόλη για τη Sherleigh και μένα και εσένα, από τα μέσα του Ιουλίου».

6. Η μακριά ψυχρολουσία: Φάση Δεύτερη

Το σπίτι στην οδό Δημοσθένους μας περίμενε μέχρι τις αρχές του Αυγούστου. Αυτό όμως δεν είχε ιδιαίτερη σημασία. Αυτό που είχε σημασία ήταν ότι μέχρι να φτάσουμε εκεί, είχαμε να αντιμετωπίσουμε επιπλέον εμπόδια που έκαναν το σκοπό μας να φαίνεται πιο μακρινός από ποτέ.

Το πρόγραμμα για την ετήσια καλοκαιρινή σύνοδο στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο στη Γενεύη, είχε σχεδιαστεί τόσο στενά σαν μια γραμμή συναρμολόγησης αυτοκινήτων, αλλά υπήρχε μία σημαντική διαφοροποίηση. Κάθε αντιπροσωπεία, αν και όποτε το επιθυμήσει, μπορούσε να αναστατώσει όλο το πρόγραμμα. Έτσι κι έγινε όταν κάποιος αποφάσισε να ενεργήσει με αυτόν τον τρόπο αυτή τη χρονιά.

«Η Γαλλική μετάφραση στάλθηκε αργά και έφτασε μόλις πριν τρεις μέρες. Δεν μπορούμε να συζητήσουμε το θέμα τώρα».

Αυτή η παρατήρηση δεν ήταν πρωτότυπη – εγώ την είχα ακούσει προηγουμένως πολλές φορές – ούτε ήταν ακριβής, αν και για λόγους συμβατικής ευγένειας, δεν την αμφισβητούσε κανείς. Για αρκετές εβδομάδες όμως ο βαθμός της επακόλουθης καθυστέρησης στο μέρος του προγράμματος στο οποίο επικεντρώνονταν οι δικές μου ευθύνες, παρέμενε εντελώς απρόβλεπτος, όπως υποχρεώθηκα να αναφέρω με επιστολή και τηλεγραφικά στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα που δεν ήταν παρόντα.

Στη διάρκεια του Μαΐου και του Ιουνίου και τώρα στα μέσα του Ιουλίου η πίεση είχε σταδιακά αυξηθεί στο πλαίσιο των εξωσχολικών δραστηριοτήτων μου, όπου περίμενα καλά νέα για μία αρχαιολογική αναθεώρηση και μία εδαφολογική έρευνα. Τελικά στα μέσα Ιουλίου, ο Don Motz μου έστειλε από την Αθήνα αυτό που χαρμόσυνα θεώρησα ότι ήταν η πολυαναμενόμενη αρχαιολογική άδεια. Έριξα μια γρήγορη ματιά στην Αγγλική μετάφραση (η οποία από ό,τι ήξερα πρέπει να έγινε από τον Τριανταφυλλίδη και άρα ήταν ποιοτική αυτή τη φορά) και παρατήρησα στο νέο προοίμιο, πρωτίστως μια αναφορά στην απόφαση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, που είχε ληφθεί αμέσως μετά την επείγουσα επίσκεψή μου στην Αθήνα, και δευτερευόντως το ουσιαστικό συμπέρασμα ότι:

«Εγκρίνουμε από αρχαιολογικής απόψεως την πώληση γης που βρίσκεται κοντά στο λιμάνι Γράμματα της νήσου Σύρου, τα δικαιώματα της οποίας κατέχουν οι: α) Ιωάννης και Αντώνιος Βουτσίνος και β) Γεώργιος Ζάννε Δαλέζιος, κάτοικοι της Άνω Σύρου.....»

Το έγγραφο είχε ημερομηνία 3 Ιουλίου 1965 και από ό,τι ανέγραφε είχε εκδοθεί από το Υπουργείο παρά τω Πρωθυπουργώ. Δε διάβασα άλλο, το έβαλα μέσα το φάκελο, αυτόν τον έβαλα στην τσέπη μου και πήγα να παρουσιαστώ χαρούμενος σε μια συνάντηση.

Δυστυχώς αργότερα την ίδια ημέρα ανακάλυψα, κατόπιν προσεκτικότερης μελέτης του τροποποιητικού εγγράφου του με αρ. Πρωτοκόλλου 1771, ότι η χαρά μου ήταν πρόωγη, αφού η Αρχαιολογική Υπηρεσία ανέφερε πιο κάτω στον Έφορο Αρχαιοτήτων Μυκόνου ότι η πώληση εγκρινόταν «με εξαίρεση την περιοχή του ακρωτηρίου όπου βρίσκονται αρχαίες επιγραφές, μέχρι την εσοχή όπου είναι το λιμάνι των «Γραμμάτων», της οποίας περιοχής η οριοθέτηση θα γίνει από εσάς, με τον όρο ότι θα συσταθούν νόμιμα εργασίες με συμβολαιογραφική πράξη υπέρ του Κράτους για την προσέγγιση του αρχαιολογικού χώρου διαμέσου της περιοχής που πρόκειται να πουληθεί, της οποίας η μεταβίβαση έχει εγκριθεί και στην οποία η ανέγερση κτιρίων υπόκειται στον έλεγχο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας».

Οτιδήποτε κι αν σήμαινε αυτό σίγουρα δήλωνε ότι μας απέκλειαν από ολόκληρη την περιοχή των Γραμμάτων. Με άλλα λόγια το έγγραφο Αρ. 2 της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το οποίο εκδόθηκε με τόσο κόπο για να αντικαταστήσει το έγγραφο Αρ. 1 ήταν ακόμη μη ικανοποιητικό. Πρέπει να βόγκηξα δυνατά όταν το συνειδητοποίησα.

Παρ' όλα αυτά, ήμασταν τυχεροί καθώς οποιοδήποτε επίσημο έγγραφο που είχε σχέση με το έργο μας εκδόθηκε εκείνη τη στιγμή. Στις δεκαπέντε του μηνός ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος απάλλαξε από τα καθήκοντά του τον Πρωθυπουργό, Γεώργιο Παπανδρέου, δημιουργώντας μια Συνταγματική κρίση. Σύντομα μεγάλα πλήθη διαδήλωναν υπέρ του Παπανδρέου στους δρόμους της Αθήνας και σε άλλες πόλεις και διαμάχονταν με την Αστυνομία.

Ο John μπόρεσε να καθυστερήσει την άδειά του μόνο για μια εβδομάδα καθώς η δική μου «σκάλωσε» κι έτσι έφτασε στην Αθήνα πριν την Sherleigh κι εμένα, αντί να φτάσει μετά από εμάς. Τελικά κατάφερε να κλείσει ραντεβού με τον άνθρωπο στον οποίο είχαμε ήδη εξηγήσει λεπτομερειακά το αίτημά μας να γίνει εδαφολογική έρευνα. Πολύ πρόσφατα είχα ζητήσει από τον Don Motz να προσπαθήσει να κανονίσει αυτήν την έρευνα (όπως επίσης και την επίσκεψη του Έφορου) για τις αρχές Αυγούστου. Το γράμμα του Don σε εμένα, την ημέρα που παύτηκε ο Παπανδρέου, έλεγε ότι πρώτα θα ήθελε να γνωρίζει αν τα σχέδια για το ταξίδι μου ήταν ξεκάθαρα. Ο Don ήταν υπερβολικά συνετός ώστε να αναφέρει ότι η προσφορά του Κατακουζηνού είχε ήδη γίνει πριν έναν χρόνο ή ότι τα πράγματα θα ήταν πιο εύκολα αν δεν είχε προκύψει το αρχαιολογικό πρόβλημα, που καθυστέρουσε την έγκριση για τη μεταβίβαση της γης μέχρι τη στιγμή μιας Κυβερνητικής κρίσης.

Τώρα ο κ. Αθανασάτος, μιλώντας τέλεια αγγλικά, υποδέχτηκε τον John στο γραφείο του με μεγάλη εγκαρδιότητα και εξέφρασε την αμφιβολία του για το ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι. Το πρόβλημα ήταν πώς θα μπορούσε το Υπουργείο να επιτρέψει μία έρευνα για λογαριασμό ιδιώτη. Ο John είπε ότι τα «Γράμματα» θα μπορούσαν να θεωρηθούν ένα έργο προς μίμηση και θα ήταν καλό για τις Ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Ο Αθανασάτος τηλεφώνησε στην Αμερικανική Πρεσβεία και ζήτησε τον Τριανταφυλλίδη.

Νικόλας Τ.: Επενδύουν χρήματα για να βελτιώσουν την Ελλάδα, οπότε είναι απόλυτα φυσικό για το Υπουργείο να δείξει ενδιαφέρον. Ο εδαφολόγος θα απαντήσει στο Υπουργείο το οποίο θα τους αποστείλει ένα αντίγραφο.

Αθανασάτος: Υπάρχουν άλλες περιοχές που υποθέτω ότι χρειάζονται περισσότερο μια έρευνα απ' ό,τι τα Γράμματα στη Σύρο.

Νικόλας: Αλλά κανείς δεν έχει προσφερθεί να βελτιώσει εκείνες τις άλλες περιοχές.

Ο Αθανασάτος ζήτησε συγγνώμη για να πάει στο γραφείο του Υπουργού. Επιστρέφοντας, εξήγησε στον John ότι ο Υπουργός δεν ήθελε να ενεργήσει πριν ξεκαθαρίσει η κατάσταση με την Κυβέρνηση, ζήτημα τριών ή τεσσάρων ημερών. Ήταν τότε

Παρασκευή, και πρότεινε στον John να του τηλεφωνήσει την Τρίτη.

Συζητήσαμε το θέμα προσεκτικά εκείνο το βράδυ μετά την άφιξή μου με τη Sherleigh από τη Γενεύη. Το σχέδιό μας ήταν κυρίως επικεντρωμένο στην εδαφολογική έρευνα – δυσκολευόμαστε να φανταστούμε το να προχωρούμε χωρίς αυτήν – αλλά από την άλλη έμοιαζε καλύτερο να μη μείνουμε στην Αθήνα περιμένοντας να επιλυθεί η κρίση, αφού αυτό μπορεί να έπαιρνε πολύ καιρό. Τη Δευτέρα, τη δεύτερη μέρα του Αυγούστου πήραμε το πλοίο για Ερμούπολη. Όπως κατέληξαν τα πράγματα φάνηκε ότι κάναμε το καλύτερο. Πράγματι, στις πέντε του μηνός, μετά από μέρες προσπαθειών και διαδηλώσεων, η Βουλή απέρριψε την Κυβέρνηση Αθανασιάδη-Νόβα και τέσσερις μέρες μετά από αυτό απέρριψε μια διερευνητική εντολή που δόθηκε από το Βασιλιά στο Στεφανόπουλο.

* * *

Το μικρό σπίτι που μας βρήκε η Φρίντα βρισκόταν στη μέση του Ορθόδοξου λόφου. Στην κορυφή, υψηλότερα από αυτό βρισκόταν η εκκλησία της Ανάστασης. Πιο χαμηλά η μεγαλοπρεπής εκκλησία του Αγίου Νικολάου στεκόταν ανάμεσα σε έναν όμορφο μικρό κήπο, όπου βρισκόταν το μνημείο του Άθραφτου Αγωνιστή του 1821 (η έμπνευση για τον Άγνωστο Στρατιώτη κάθε χώρας) και ενός βράχου που κατέληγε απότομα στη θάλασσα – ένα μέρος πολυσύχναστο από κολυμβητές τις καλοκαιρινές μέρες και κορεσμένο με μουσική από μπουζούκια τις θερινές νύχτες. Από το λιμάνι πήγαινες στον μικρό αυτό κήπο, μέσα σε δέκα λεπτά κανονικού περπατήματος. Μπορούσες να πας εκεί διασχίζοντας την όμορφη μικρή πλατεία που βρισκόταν μπροστά από το κτίριο της Νομαρχίας και μετά συνέχιζες ανεβαίνοντας, προσπερνώντας το σπίτι του Ανάργυρου ή διαφορετικά διέσχιζες την πλατεία Μιαούλη και συνέχιζες πάνω (αποφεύγοντας κάνα-δυο θορυβώδη μοτοποδήλατα) προσπερνώντας το κατεστραμμένο Θέατρο. Μετά από άλλα πέντε λεπτά στριφογυριστών δρόμων, με μάλλον περισσότερα περιττώματα γαϊδάρου και με γάτες λίγο περισσότερο νευρικές

(με εξαίρεση ίσως τις μαύρες, οι οποίες ήταν εξαιρετικά τυχερές και ήταν αποδέκτες λίγο περισσότερης προσοχής από τις άλλες), έφτανες στην οδό Δημοσθένους και στο σπίτι μας, βαμμένο στο χρώμα της άμμου με τουρκουάζ πατζούρια σε μια γωνιά του.

Μας πήρε λίγο καιρό να προσαρμοστούμε με το χώρο, δηλαδή σε ποιο μέρος να βρισκόμαστε μια δεδομένη στιγμή και πώς να μετακινούμαστε τριγύρω με τη λιγότερη αμοιβαία ενόχληση. Ένας σημαντικότερος παράγοντας που έπρεπε να λάβουμε υπ' όψιν ήταν ότι το μακρύ μπάνιο είχε πόρτες και από τα δύο άκρα του, αλλά μόνο μία πόρτα που έβγαине στην αυλή μπορούσε να κλειδώνεται ή έστω να κλείνεται. Αυτή που οδηγούσε σε μια σκοτεινή αποθήκη και μετά στην κουζίνα και τελικά στο μπροστινό καθιστικό δωμάτιο με το ψυγείο πάγου μέσα σε αυτό, ήταν απλώς ένα πέρασμα για την Μαρία (που μας ήρθε μαζί με το σπίτι) όποτε μετέφερε ρούχα ή πιάτα για να τα πλύνει. Το υπέρβαρο μικρότερο παιδί της με τα φωτεινά μάτια – Τοτό τον φώναζε – το χρησιμοποιούσε κυρίως όταν ήθελε να κάνει μπάνιο. Άλλος παράγοντας ήταν ότι η ντουλάπα βρισκόταν στο ακατοίκητο δωμάτιο – ακατοίκητο χωρίς να ευθύνεται το σπίτι ή ο ιδιοκτήτης του – διότι η πηγή της βρόμας προερχόταν από μια αποχέτευση κάπου έξω, κάτω από δρόμο. Ακόμη, άλλο ένα θέμα που μας απασχολούσε ήταν ότι το δωμάτιο όπου κοιμόταν ο John ήταν πέρασμα για το δωμάτιο που δειπνούσαμε και για την αυλή, εκτός κι αν ήθελες να βγεις χρησιμοποιώντας το πέρασμα κουζίνα αποθήκη και μπάνιο.

Επίσης, το επάνω μέρος της αυλής, με τις στέρνες νερού και τον ψηλόλιγνο θάμνο γιασεμιού ήταν το κεντρικό αρχηγείο για όλες τις γάτες της γειτονιάς. Συνεπώς, εκτός κι αν κλειδώναμε την στρατηγικά τοποθετημένη εξωτερική πόρτα του μπάνιου, ήταν αδύνατο να εμποδίσουμε τους κλέφτες αυτούς από το να κατέβουν την απότομη σκάλα (κρυφά παρ' ότι ήταν σε κοινή θέα), να περάσουν κρυφά από το απαίσιο παλαιό σφουγγάρι που κάποιος είχε κρεμάσει επιδεικτικά στον σοβαντισμένο τοίχο, να εισέλθουν πάνω από το καλάκι του μπάνιου και να κάνουν επιδρομή στις αφύλακτες προμήθειες της κουζίνας. Τελικά, αποφασίσαμε να βάλουμε γενικότερα κλειδαριές στο σπίτι. Από συνήθεια και ίσως αναγκαιότητα ήταν υποχρεωτικό να μην αφήνουμε τίποτα, ούτε καν τα παντζούρια,

ανοικτά. Η εξώπορτα, η πόρτα του μπάνιου και της τραπεζαρίας που έβλεπαν στην αυλή, όλες είχαν τις δικές τους μεγάλες κλειδαριές και παμπάλαια κλειδιά, και θα έπρεπε να είχες τη σοφία της φυλής του Σολομώντα για να μην κλειδώνεσαι περιστασιακά μέσα ή έξω από μέρος ή από το σύνολο αυτού του σπιτιού.

Αλλά το πραγματικό πρόβλημα ήταν η γλώσσα επικοινωνίας του νοικοκυριού. Με λεξικό και βιβλίο με ελληνικές εκφράσεις στο χέρι και τον John όχι πάντα διαθέσιμο να της παρέχει τεχνική βοήθεια, η Sherleigh έδινε έναν αγώνα ώστε με διάφορους ήχους και χειρονομίες προς την Μαρία να καταφέρει ώστε να μην μένουμε νηστικοί. Αξίζει να παρατηρηθεί ότι η Sherleigh παρά του ότι ήταν ξακουσμένη γευσιγνώστης, αρνούσαν επίμονα να παραδεχτεί την ξεχωριστή ποιότητα της ελληνικής κουζίνας. Εν μέρει από σεβασμό προς την κρίση της και εν μέρει λόγω του Τοτού και άλλων κοντρών ελληνόπουλων, καθώς και της Μαρίας της οποίας το φόρεμα, μετρημένο όπως κρεμόταν στο σκοινί, ήταν 82 ίντσες περίπου γύρω από τη μέση, επέτρεψα στον εαυτό μου να παίρνει ορισμένες γαστρονομικές προφυλάξεις. Στα εστιατόρια ζητούσα λίγο ή καθόλου λάδι.

Η Μαρία είχε απαλά καφέ μάτια που γέμιζαν με δάκρυα λύπης ή χαράς σε ξαφνικές στιγμές. Έδειχνε επίσης τεράστιο ενδιαφέρον, όπως και ο Τοτός, σε οτιδήποτε κάναμε εμείς οι υπόλοιποι και εις ένδειξη ανταπόδοσης ανέβαζε τη φούστα ξαφνικά για να σου δείξει (στη Sherleigh δηλαδή) την ουλή της. Μετά έδινε ένα φιλί στη Sherleigh και εκείνη κι ο Τοτός φώναζαν ο ένας στον άλλο για να εκτονωθούν. Ή σε άλλες περιπτώσεις φώναζε στον Τοτό λέγοντάς του να μη μας ξυπνάει με τη φασαρία του. Ο Τοτός έκανε πολλά χρήσιμα πράγματα, όπως να μας φέρνει κομμάτια πάγου από το μαγαζί. Ήταν πολύ κοντά μας με κάθε τρόπο. Όταν ήταν μέσα στο σπίτι, ο τρόπος του για να μένει σε απόσταση ήταν να παρατηρεί το πρόσωπό μου μέσα από το ανάποδο άκρο των κιαλιών μου από μια απόσταση δύο ποδών.

Ο Νίκος, ο άντρας της Μαρίας, ήταν κουρέας και όπως ανακάλυψα, πολύ καλός. Η Μαρία έλεγε ότι του άρεσε να πηγαίνει ψάρεμα όταν είχε ελεύθερο χρόνο και θα μας έφερνε

λίγα ψάρια. Αυτή η προοπτική μας ευχαρίστησε όλους, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, τουλάχιστον όσο μας αφορούσε. Αργότερα ο Νίκος είχε την ιδέα να του φέρει ο John κάποια ηλεκτρικά ψαλίδια από την Αμερική, ή ακόμη καλύτερα να πάει τον Τοτό σε σχολή ναυπηγικής στην Αγγλία. Ήταν μια υπέροχη οικογένεια.

Οποιοσδήποτε πασχίζει να μάθει μια ξένη γλώσσα σε άλλους γνωρίζει ότι είναι αρκετά εκνευριστικό να σου ζητούν συνεχώς να μεταφράζεις τις προτάσεις οι οποίες δεν ήταν αυτές που ήσυχια προετοιμάζεις να βγάλεις προς τα έξω ο ίδιος. Αυτός ήταν ο μπελάς που η Sherleigh κι εγώ φορτώναμε στον John και τον ανεχόταν, αλλά ήταν περιχαρής που το δειλινό τον απελευθέρωνε ώστε να αυτοσχεδιάζει ευχάριστα μόνος του, κάτω από τις ακακίες και τους φοίνικες στο καφενείο Πάνθεον, στην πλατεία.

Εδώ στον κύκλο των φίλων μας – του οποίου οι οικογένειες Μπαρουτάκη και Παπαδόπουλου γενικά αποτελούσαν τον πυρήνα, με πιθανότητα κάποιος Κρυστάλλης ή κάποιος άλλος να ενωθεί στην παρέα μας – ο John με τα ελληνικά ανέκδοτα και τραγούδια του και την έφεση που είχε για τα θεατρικά, ήταν η ψυχή της παρέας. Ένα ούζο ή δύο, τα ορεκτικά που δίνονταν δωρεάν από το κατάστημα και ίσως μια χούφτα ξηρών καρπών που καταμετρούνταν προσεκτικά (επειδή άξιζαν σχεδόν το βάρος τους σε χρυσάφι) από τον πωλητή που περιέφερε τον μπρούτζινο δίσκο του ανάμεσα στα τραπέζια. Αυτή ήταν η καλή, ήρεμη ζωή. Τα Κυριακάτικα βράδια ωστόσο, η μπάνια έτερπε τους περαστικούς και εμάς που καθόμασταν στην πλατεία, με αξιοσημείωτη μουσική (διάφορες μελωδίες που παίζονταν ταυτόχρονα από ό,τι φαινόταν) από την μαρμάρινη εξέδρα που ήταν διακοσμημένη με ανάγλυφες φιγούρες των εννέα μουσών. Οποιαδήποτε μέρα της εβδομάδας μπορούσες να περάσεις την ώρα σου τεσπάροντας την όρασή σου προσπαθώντας να μετρήσεις τα κουμπιά από την στολή στο άγαλμα του ίδιου του Ναυάρχου Μιαούλη. Κανένας δεν διανοείτο να πάει σπίτι για να δειπνήσει – στην περίπτωση μας – εναλλακτικά βρίσκαμε τραπέζι σε ένα εστιατόριο, πιθανόν στο λιμάνι όπου έρχονταν τα πλοία, μέχρι τουλάχιστον τις εννιά ή δέκα.

Ο Μπάμπης ήταν τώρα στο Ναυτικό και είχε σταθμεύσει στην Κρήτη, πράγμα το οποίο έδωσε μια νέα διάσταση στο πρόβλημα διερμηνείας που αντιμετωπίζαμε. Ο υποψήφιος για να αντικαταστήσει τον Μπάμπη ήταν ο Σταμ, γιος ενός διαφορετικού μπαρμπέρη, αλλά ο Ανάργυρος χρειάστηκε λιγότερο από 24 ώρες για να ανακαλύψει ότι ο Σταμ μιλούσε πάρα πολύ και έτσι δεν καταλήξαμε σε συμφωνία. Λάβαμε γενναϊόδωρη βοήθεια από τον Αντώνη Κρυστάλλη, τον μικρότερο γιο (που πήγαινε ακόμη σχολείο) του βασικού κατασκευαστή υφασμάτων και αργότερα από τον μεγαλύτερο αδελφό του τον Παναγιώτη, που εργαζόταν στην επιχείρησή τους. Αλλά κατά το μεγαλύτερο μέρος αγωνιζόμασταν να τα βγάλουμε πέρα μόνοι μας, με τον John να υπομένει το μεγαλύτερο βάρος, βοηθούμενο από τον Ανάργυρο.

Όταν μάθαμε να λέμε «καλημέρα σας» και «χαίρεται», το παράκανα χαιρετώντας ξένους που συναντούσα στο δρόμο. Θα έπρεπε να είχα καταλάβει ότι στη Σύρο, η οποία δεν είναι σαν κάποια άλλα νησιά, αυτό δεν γινόταν. Σε κάθε περίπτωση, ήταν ωραίο που με χαιρετούσαν πίσω σε απάντηση του χαιρετισμού μου.

Στην πραγματικότητα, υπάρχουν φορές όπου τέτοιοι περιοριστικοί κανόνες πρέπει να αγνοούνται, όπως στην περίπτωση του ανθρώπου που είχε ένα μικρό μαγαζί που πουλούσε ζαχαρώδη στην μία μεριά του δρόμου και ένα μικρό καφενείο στην άλλη. Θυμόταν το πρόσωπό μου από πέρσι και εγώ το δικό του, αλλά κατά κάποιο τρόπο, δεν ξέρω γιατί, δε μιλούσαμε. Αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε και έγινε τόσο αμήχανη που έφτασε στο σημείο να παρακολουθεί για να δει από ποιο πεζοδρόμιο ερχόμουν και αν χρειαζόταν να περάσει στο απέναντι, το έκανε γρήγορα και κοιτούσε μακριά, απλά για να αποφύγει να με κοιτάξει. Τελικά, μια μέρα, αφού δεν μπορούσα να το αντέξω άλλο πια, πήγα στο μαγαζί του και αγόρασα μια μικρή σακούλα με ζαχαρωτά για τρεις δρχ. Αυτό έλυσε το πρόβλημα. Μετά από αυτό σταμάτησε να διασχίζει το δρόμο χωρίς να είναι απαραίτητο και πάντα έλεγε «καλημέρα» ή «χαίρεται» κι έτσι κι οι δυο μας νιώθαμε πολύ καλύτερα.

Αυτό το καλοκαίρι μου φαινόταν ότι ήμουν αιχμάλωτος της τηλεφωνικής γραμμής για την Αθήνα. Παρ' όλα αυτά κατάφερα

να κάνω αρκετά ταξίδια στα Γράμματα. Όταν πηγαίναμε με σκάφος, ερχόταν ο Ανάργυρος, καμιά φορά δε και η Sherleigh. Η περιπέτεια ξεκινούσε από το προηγούμενο βράδυ, καθώς ο Ανάργυρος προσπαθούσε κάθε φορά να αποσπάσει μια οριστική δέσμευση από το Γιάννη του «Αννα» ή ίσως από το Βαγγέλη, τον άνθρωπο που είχε πρόσωπο που έμοιαζε με ζωγραφιά του Λεονάρντο, τον καπετάνιο του λίγο μικρότερου «Άγιος Νικόλαος».

«Στις επτά αύριο το πρωί μπροστά από το ξενοδοχείο. Στις επτά ακριβώς. Θα είσαι εκεί στις επτά –ναι ή όχι;»

Τα χάπια *marzine* που είχα ανακαλύψει σε ένα φαρμακείο στην Αθήνα ήταν η προσωπική μου σωτηρία. Ακόμη και τις σχετικά ήρεμες μέρες είχα αποκτήσει τη συνήθεια να παίρνω ένα σαν προφύλαξη πριν ξεκινήσουμε, με αποτέλεσμα να είμαι λίγο φοβισμένος όταν είχε άσχημο καιρό, αλλά ποτέ δε ζαλιζόμουν. Ο John αφού ήταν νεότερος, ήταν φυσικό να έχει περισσότερη περηφάνια. Θυμώμουν ότι είχε πρασινίσει κάπως στον «Κανάρη», ερχόμενος από τον Πειραιά, του πρόσφερα ένα χάπι, αλλά εκείνος αρνήθηκε. Δεν είχαμε ακόμη φτάσει στο βορειοδυτικό άκρο όταν εκείνος έσκυψε πάνω από το πλάι με τη γνωστή στάση. Στο ταξίδι της επιστροφής πήρε ένα χάπι και ένιωσε εντάξει. Κάναμε το τελευταίο μέρος της διαδρομής τρέχοντας μπροστά από τα απειλητικά κύματα. Ο Βαγγέλης γέρνοντας μακριά προς τα πίσω στην πρύμνη με το ένα πόδι πιασμένο πάνω στο οιακοσιρόφιο και τον άνεμο να διαπερνά ανακατεύοντας τα κίτρινα μαλλιά του, τραγουδούσε σαν τρελός όσο πιο δυνατά μπορούσε. Την επόμενη ημέρα ο John δανείστηκε και πάλι ένα χάπι από εμένα, ενώ ένας ντόπιος που είχαμε γνωρίσει σε νάιτ-κλάμπ και ήταν τύπου ξενύχτης, είπε «όχι ευχαριστώ, δεν ζαλιζομαι ποτέ». Λίγο αργότερα έσκυψε πάνω από τα πλάγια.

Εάν ο ψίθυρος του ανέμου ήταν τέτοιος που μπορούσες να τον ακούσεις καθαρά στο χάραμα, αυτό σήμαινε ότι το μελτέμι δυνάμωνε και θα μπορούσε να συνεχίζει να δυναμώνει μέχρι το μεσημέρι και τότε (όπως συνέβαινε συνήθως) θα υποχωρούσε σιγά-σιγά μέχρι το ηλιοβασίλεμα. Εκτός κι αν καταφέρναμε να ξεκινήσουμε νωρίς από την Ερμούπολη και να περάσουμε όλη

τη μέρα στα Γράμματα πριν επιστρέψουμε κατά το σούρουπο, αυτό σήμαινε ότι ήταν η ώρα για περπάτημα.

Ο John κι εγώ πηγαίναμε στα Γράμματα με δύο τρόπους. Αρχικά παίρναμε ταξί μέχρι το μακρινότερο σημείο που επιτρεπόταν και στη συνέχεια περπατώντας. Αυτό φυσικά μας βοηθούσε να είμαστε αρκετά αδύνατοι όμως η ημιονική οδός γύρω από το βουνό, που προσπερνούσε τα σπίτια των αγροτών ήταν μεγάλη σε απόσταση, κάνοντάς μας έτσι να νιώθουμε άβολα, αφού η συμφωνία ανάμεσα σε εκείνους κι εμάς δεν είχε ακόμα οριστικοποιηθεί. Η απόκριση πλαγιά κάτω από τη πηγή του Σύριγγα (προς την οποία ο δρόμος είχε επισφαλώς επεκταθεί κατά τη διάρκεια του χειμώνα) μας άφηνε ακόμη με τέσσερα δύσβατα ακρωτήρια που έπρεπε να περάσουμε από κατοικόδρομους πριν φτάσουμε στο «δικό μας σύνορο» και μετά άλλα δύο επιπλέον για να φτάσουμε ακριβώς στο σημείο που ήταν τα «Γράμματα». Πίσω από έναν από τους μικρούς κόλπους, προς την πλευρά της «γης μας», υπήρχε λίγο φρέσκο νερό του οποίου η ποιότητα ήταν τόσο αμφίβολη, που πήραμε πολύ λίγο μαζί μας. Τα μεγάλα τσαμπιά σταφύλι από το χωράφι που βρισκόταν στο τέλος της μεγάλης κατάβασης, ανήκαν στον ιδιοκτήτη της πηγής στην κορφή, αλλά αυτό ήταν ένα άλλο θέμα. Πήραμε μόνοι μας κάνα-δυο τσαμπιά όταν επιστρέψαμε, έχοντας μέχρι τότε αδειάσει το δισάκι μας, και το να τρώμε κάποια από αυτά τα σταφύλια που και που έκανε την ανάβαση των εκατό ποδών προς την πηγή λιγότερο εξαντλητική μέσα στην καυτή ζέση.

Η κατάβαση εκείνου του μονοπατιού ήταν λίγο επικίνδυνη λόγω του ότι οι πέτρες δεν ήταν σταθερές έτσι κατηφορίζοντας εκείνο το πρωί σκέφτηκα ότι το να γυρίσουμε πίσω θα ήταν ευκολότερο, αλλά ανεβαίνοντας το απόγευμα αναθεώρησα την άποψή μου. Όμως, η θεά από την κορφή – όπως και η Sherleigh συμφώνησε μαζί μας την ημέρα που πήγαμε εκεί για μεσημεριανό *πικ νικ* – ήταν το μόνο που μας έμεινε στο μυαλό.

Περιμένοντας την επίσκεψη του Έφορου από τη Μύκονο, ο John κι εγώ προσπαθήσαμε να επιβεβαιώσουμε αυτά που έγραψε ο Bent (στο βιβλίο που δεν είχαμε αντίγραφο μέχρι τώρα) σχετικά με τις αρχαίες επιγραφές. Εκτός από το να χαρακτηρίσει τη Σύρα ως το πιο θλιβερό νησί των Κυκλάδων –

με τους πιο επιχειρηματικούς κατοίκους – αυτός ο διάσημος ταξιδιώτης είχε πολλά να πει σχετικά με τα «Γράμματα»:

«Από μακράν η πιο ενδιαφέρουσα περιήγηση που κάναμε στα απομακρυσμένα μέρη της Σύρου ήταν μια βόλτα με μουλάρι σε ένα μακρύ επικίνδυνο μονοπάτι στα βουνά που οδηγούσε σε μια βορειοδυτική γωνιά, όπου ίσως είναι εκείνο ακριβώς το μέρος όπου ο Ηρακλής αναφέρθηκε ότι είχε κατακτήσει το βόρειο άνεμο. [Από ό,τι φαίνεται δεν έμεινε κατακτημένος]. Ο σκοπός της περιήγησής μας ήταν ένα μέρος που το ονόμαζαν «Γράμματα» γιατί ήταν καλυμμένο με επιγραφές.... Ήταν η πιο άγρια, πιο μαύρη διαδρομή που έκανα ποτέ ακόμη και στις Κυκλάδες.... Αν και η Σύρος είναι καφετιά και άνυδρη (σωστό), με λωρίδες κόκκινου που έβλεπες πού και πού λόγω της φύσης του εδάφους, με τα μπλε νησιά που φαινόταν θολά γύρω μας, τη γυαλιστερή θάλασσα και την καθαρότητα του αέρα, διαλύθηκαν όλα τα αισθήματα θλίψης και μας έκαναν να συνειδητοποιήσουμε ότι σ' εκείνες τις μέρες που η Σύρος ήταν «γεμάτη γονιμότητα» πρέπει να υπήρξε ένας παράδεισος πάνω στη γη. Δε συναντήσαμε πουθενά βλάστηση εκτός αρωματικών θάμνων στη πλαγιά του λόφου και άκομψους θάμνους με βολβούς μ' ονομασία *squilla marina* που τον συναντήσαμε αρκετά συχνά. Ήταν η 1η Δεκεμβρίου και ο ήλιος ήταν πολύ ζεστός. Πώς πρέπει να ήταν αυτό το ανήλιαγο μέρος τις μέρες του καύσωνα;»

Αφού αναφέρθηκε στη φημισμένη μακροζωία των κατοίκων της Σύρας (ένας αγωγιάτης είπε ότι μια γριά πέθανε εκατόν τριάντα χρονών μόλις πριν λίγο καιρό και ότι τα παλαιότερα χρόνια οι άνθρωποι ζούσαν τόσο πολύ που οι ηλικιωμένοι έπρεπε να πεταχτούν από την πλαγιά του βουνού) έθιξε επίσης και άλλα θέματα, όπως ο ρυθμός και ο ήχος των κουδουνιών που είχαν οι κατσίκες, μια σπηλιά «όπου δύο χιλιάδες πρόβατα και κατσίκες φυλάσσονταν τη νύχτα», κάποιες αρχαίες λέξεις και την προφορά που παρέμενε ακόμη στους βοσκούς που προσφέρθηκαν να τον οδηγήσουν όταν οι αγωγιάτες του έχασαν το δρόμο τους και ο Bent συνεχίζει ως εξής:

«Υστερα από μια διαδρομή 4 ωρών φτάσαμε στον προορισμό μας, μία μακριά λωρίδα μαρμάρου που φτάνει μέχρι τη θάλασσα σαν το ράμφος ενός πουλιού, και

προφυλάσσει ένα μικρό κόλπο από τη μανία του βοριά.... Αυτή η μαρμάρινη γλώσσα σε τρία σημεία καλύπτεται από πολύ καλοχαραγμένες επιγραφές τοποθετημένες σε επίπεδα μέρη του μαρμάρου όπου η πλαγιά κατηφορίζει μέχρι το νερό. Μερικές είναι πολύ παλιές, αλλά οι περισσότερες χρονολογούνται από τις Ρωμαϊκές και Βυζαντινές περιόδους....»

Από αυτό το σημείο και μετά (όπως ανακαλύψαμε αργότερα) το κείμενο του Bent βασιζόταν υπερβολικά στο κείμενο «Επιγραφές στη Σύρο» που είχε εκδοθεί 10 χρόνια νωρίτερα από ένα νεαρό γιατρό και ανθρωπολόγο, τον Κλέωνα Στέφανο. Ο Bent συνεχίζει:

«Εξετάζοντας αρχικά τις παγανιστικές, βρήκαμε ότι οι περισσότερες απ' αυτές ήταν απλώς ονόματα. Ο Μίθρας από τις Σάρδεις ήταν ο μόνος που μας θύμιζε κάτι. ... Έχουμε επίσης ονόματα που χρησιμοποίησαν αυτή τη γη σαν σημείο παρατήρησης ....και πολλά άλλα.... Επίσης υπάρχουν επιγραφές στη μνήμη φίλων, ίσως εκείνων που κάθησαν στη θάλασσα, προσευχές για καλά ταξίδια για εκείνους που τις έγραψαν και τους φίλους τους, ευχαριστίες για προστασία από ναυάγιο, κυρίως στον Ασκληπιό. Για παράδειγμα «Εμείς στο πλοίο των Μιλήσιων, ευχαριστούμε τον Ασκληπιό» και τέλος βρήκαμε κάποιες που ήταν αποχαιρετιστήριες σε φίλους.

Πολλές από εκείνες τις επιγραφές αναφέρονται στο ναό του Σέραπη, που πρέπει να είχε υπάρξει στο σημείο αυτό, αλλά όλα τα ίχνη του είχαν εξαλειφθεί. Χωρίς αμφιβολία πολλές θυσίες είχαν προσφερθεί σε αυτό το θεό, που θα μπορούσε να στείλει ένα ευνοϊκό άνεμο. Οι βοσκοί μας είπαν ότι κάποιες ποσότητες νομισμάτων έχουν ξεθαφτεί εδώ και αμέσως ξεκίνησαν να σκάβουν. Σε λίγα λεπτά βρήκαν κάποια μικρά νομίσματα από ξεθωριασμένο χαλκό, που δεν είχαν καμία αξία και μας τα έδωσαν. Στη συνέχεια αρχίσαμε να εξετάζουμε τις Χριστιανικές επιγραφές, οι οποίες ήταν πιο λεπτομερείς στις πληροφορίες που έδιναν σχετικά με τους άντρες και τα πλοία και είχαν γραφτεί με απλοποιημένους Ρωμαϊκούς χαρακτήρες σαν αυτούς που χρησιμοποιούσαν στο Βυζαντινό σχολείο και σαν αυτούς που βλέπουμε γραμμένους στο εξωτερικό Βυζαντινών εκκλησιών. Οι περισσότερες απ' αυτές ξεκινούν με το «Κύριε βοήθησον ημίν. Κύριε σώσον ημάς» και τα λοιπά και μετά

αναφέρουν το όνομα του ικέτη, το όνομα του πατέρα του, τη χώρα του, μερικές φορές του πλοίου του και κάποιες φορές, αρκετά σπάνια αναφέρουν το μήνα και το έτος. Υπάρχουν περίπου εκατό από αυτές, που παρέχουν μια παράξενη συλλογή από ονόματα, επαγγέλματα και χώρες... δείχνοντας πόσο δημοφιλές μέρος ήταν κάποτε ο κόλπος των Γραμμάτων, τώρα χαμένος για τον κόσμο καθόσον κανένας σχεδόν δεν έχει ακούσει για αυτόν στη Σύρο.... Μετά από ένα βιαστικό γεύμα ανάμεσα στις επιγραφές, ξεκινήσαμε τον επικίνδυνο δρόμο μας ανάμεσα στα βουνά, επιστρέφοντας, όπως οι βοσκοί μας επιβεβαίωναν από έναν κάπως πιο σύντομο δρόμο κοντά σε μια εκκλησία ονομαζόμενη Σύριγγα, όπου βρίσκεται μια πηγή νερού που γιατρεύει και το οποίο εμφανίζεται και στέλνεται στο εξωτερικό».

Πολλά από αυτά γέμισαν τον John κι εμένα με απορία αφού είχαμε εξερευνήσει το μαρμάρινο άκρο – όπου υπήρχαν πράγματι τρεις τέτοιες περιοχές, όπως τις περιέγραφε ο Bent, όχι πολύ μακριά η μία από την άλλη – εκεί όπου βρισκόντουσαν οι επιγραφές. Πάνω από όλα, αναρωτηθήκαμε πώς τα περισσότερα από αυτά που θα μπορούσαν να είναι ορατά, στις ημέρες του Bent, είχαν από ό,τι φαινονταν εξαφανιστεί από τότε. Παρ' ότι διατηρήθηκαν για χιλιετίες, πώς είναι δυνατόν τόσες πολλές από εκείνες τις επιγραφές να εξαφανίστηκαν σε λιγότερο από ένα αιώνα; Αν η διαβρωτική διαδικασία, τόσο εμφανής σήμερα, σε αυτές τις γλιστερές μαρμάρινες επιφάνειες είχε πρόσφατα κλιμακωθεί, ποια ήταν η εξήγηση για αυτό, με δεδομένη την μεγάλη απόσταση από τα κέντρα ρύπανσης του ατμοσφαιρικού αέρα; Ή μήπως τα μάτια μας – και η ανεπαρκής γνώση – μας εξαπατούσαν; Ορκιστήκαμε ότι την κατάλληλη στιγμή, αν ποτέ η γη γινόταν δική μας, θα φέρναμε έναν αρχαιολόγο στον ελεύθερο χρόνο του να κάνει μια νέα προσεκτική μελέτη.

Όταν ο κ. Ζαφειρόπουλος, ο Έφορος, έφτασε από τη Μύκονο με τη νεαρή βοηθό του, πήγαμε στα «Γράμματα» με το σκάφος. Αφού φτάσαμε εκεί, πήρε τα μάτια του από τη βοηθό του και κοίταξε γύρω του με έντονο ενδιαφέρον. Οι δυο τους αντάλλαξαν σχόλια σχετικά με κάτι θαμπές επιγραφές που εκείνος της έδειξε ή εκείνη σε αυτόν και ύστερα από αυτό

άρχισε να δουλεύει συστηματικά με μια κορδέλα μετρώντας όλη την περιοχή σαν σύνολο. Ο John κι εγώ τον βοηθήσαμε με αυτό και παρατηρήσαμε ότι η περιοχή ήταν περίπου τριακόσιες γυάρδες μήκος, ανεξάρτητα αν την μετρούσαμε από το εσωτερικό μέχρι την αμμώδη παραλία ή κατά μήκος του χείλους των βράχων που αργά ανεβαίνουν προς την εξωτερική πλευρά και απότομα ανυψώνονται ώστε να σχηματίσουν έναν πραγματικά εκπληκτικό γκρεμό. Συμπέρανα ότι η όλη περιοχή, η οποία βρίσκεται μέσα στα όρια που είχαμε οριοθετήσει, πρέπει να ήταν γύρω στα έξι εκτάρια – θα έλεγα είκοσι πέντε στρέμματα χοντρικά. Έχοντας ορίσει τα οροθέσια, σύμφωνα με τις οδηγίες του εγγράφου, ο Ζαφειρόπουλος έκανε ένας είδος επίσημης δήλωσης στον Ανάργυρο, του οποίου τα Αγγλικά ήταν αρκετά καλά για να ενημερώσει τον John κι εμένα ότι η αρχαιολογική υπηρεσία θα μας επέτρεπε να αποκτήσουμε όλο το μέρος, εκτός από αυτό το κομμάτι.

Η απόφαση του Εφόρου δεν μου προκάλεσε έκπληξη, αλλά ξαφνικά συνειδητοποίησα με δυσαρέσκεια ότι δεν υπήρχε κανένας παρών του οποίου οι γλωσσικές ικανότητες να είναι ικανές για να μεταφέρουν τις σχετικές αντιρρήσεις μου στα ελληνικά.

Σκεφτόμουν, όταν η Ελληνική κυβέρνηση θα έπαιρνε τον έλεγχο όλου του ακρωτηρίου, ότι το μόνο σίγουρο ήταν, ότι κάποια μέρα η αρχαιολογική υπηρεσία, ο οργανισμός τουρισμού και το υπουργείο συγκοινωνιών θα ενώνονταν οδηγώντας τις ορδές επισκεπτών στην περιοχή προς ένα πρόσφατα κατασκευασμένο μπουζουξιδικό και σε καντίνες με χοι-νιογκ στην περιοχή των Γραμμάτων. Σε αυτό δεν θα υπήρχε καμία επίσημη αντίρρηση (αυτό το συνειδητοποίησα ακόμα περισσότερο και αργότερα όταν έμαθα ότι ο Μάρκος Βαμβακάρης «ο πατέρας» αυτού του βαρύ μουσικού είδους, γεννήθηκε στη Σύρο). Παρ' όλα αυτά ο John κι εγώ δεν θέλαμε να ανακατευτούμε εκεί σ' ένα πολύ διαφορετικό είδους έργου όταν θα βλέπαμε ότι αυτό άρχιζε να συμβαίνει. Από την άλλη πλευρά, αν η ελληνική κυβέρνηση κρατούσε μόνο την περιοχή που ήταν οι επιγραφές – η οποία αντιστοιχούσε ίσως στο 1/5 του συνόλου – αυτό θα ήταν ένα άλλο θέμα. Κανένα μπουζουξιδικό δε θα χτιζόταν εκεί εκτός κι αν είχε γυάλινο

πάτωμα για να αφήνει στους επισκέπτες να βλέπουν τι έλεγαν οι επιγραφές.

Είχα σχεδόν απελπιστεί στο να κατανοήσω – τι ακριβώς θέλαμε, πόσο μάλλον τους λόγους για αυτό – όταν ξαφνικά η νεαρή βοηθός είπε κάτι που με έκανε να συνειδητοποιήσω ότι οι δυνατότητές της στα αγγλικά ήταν καλύτερες από αυτό που είχα φαντασθεί.

«Η Κυβέρνηση δεν θέλει να κάνει κάτι τέτοιο».

«Όχι», είπα, «αλλά κάποια μελλοντική κυβέρνηση ίσως» και άρχισα με διπλάσια ενέργεια να της εξηγώ ξανά και ξανά ότι είχαμε την ίδια επιθυμία όπως και η αρχαιολογική υπηρεσία, δηλαδή να κρατήσουμε απείραχτη όλη την περιοχή. Θέλαμε όμως να αγοράσουμε όλη την περιοχή εκτός από εκείνο το μέρος που πραγματικά ήταν καλυμμένο με αξιόλογες ιστορικά επιγραφές. Αυτό χρειάστηκε να το επαναλάβω πολλές φορές αλλά τελικά κατάλαβε τι εννοούσα και είδα το πρόσωπό της να χάνει τη μπερδεμένη του όψη και να φωτίζεται. Το πρόσωπο του Ζαφειρόπουλου δεν ήταν τόσο εκφραστικό όσο το δικό της, αλλά όταν εκείνη κατάφερε να του εξηγήσει τις προθέσεις μας και τις επιθυμίες μας, φάνηκε να δείχνει κι αυτός κάποιο βαθμό αλλαγής.

Ξαναβγάλαμε την κορδέλα και μετρήσαμε προσεκτικά τη μικρότερη περιοχή μέσα στην οποία ήταν συγκεντρωμένες όλες εκτός από ελάχιστες επιγραφές. Τότε επιβιβαστήκαμε στο «Άννα» και γυρίσαμε πίσω στην Ερμούπολη όπου κάτω από κακό φωτισμό δακτυλογράφησα ένα γράμμα στο Ζαφειρόπουλο που έλεγε:

«Γράφω για να επιβεβαιώσω την αμοιβαία κατανόησή μας ..... Όπως γνωρίζετε, ο σκοπός μου να αγοράσω την περιοχή στα «Γράμματα» μαζί με το κομμάτι με τις επιγραφές, ταυτίζεται με το σκοπό της αρχαιολογικής υπηρεσίας, δηλαδή στο να κρατήσω την περιοχή με τις αρχαίες επιγραφές χωρίς να την αλλάξω ή να προκαλέσω ζημιές. Σύμφωνα με τα παραπάνω συμφωνώ και αναλαμβάνω σχετικά με τη αγορά αυτής της γης :

α) Να μην την αλλάξω με κανένα τρόπο (χτίζοντας, σκάβοντας, φυτεύοντας ή με άλλον τρόπο) την όλη περιοχή του ακρωτηρίου ως σύνολο, η οποία περιλαμβάνεται από την άκρη του ακρωτηρίου μέχρι διακόσια εβδομήντα μέτρα εσωτερικά και

από την κορυφή του ακρωτηρίου μέχρι το τέλος του πετρώδους εδάφους που εκτείνεται κατά μήκος της ακτής και μέχρι την αρχή της πιο κάθετης εσοχής του κόλπου.

β) Να αναγνωρίσω την απόλυτη ιδιοκτησία του κράτους στην περιοχή των ογδόντα πέντε μέτρων επί εξήντα μέτρων, που βρίσκεται στο εσωτερικό μέρος του ακρωτηρίου, την οποία θεωρείτε ότι αποτελεί αρχαιολογική περιοχή με την τυπική έννοια.

Υποθέτοντας ότι συμφωνείτε με τις προηγούμενες δηλώσεις, θα εκτιμούσα πάρα πολύ αν προχωρούσατε άμεσα στην απαραίτητη επίσημη έγκριση από την Αρχαιολογική Υπηρεσία για τη μεταβίβαση της εν λόγω γης».

Ήλπιζα ότι ο Ζαφειρόπουλος θα μου επιβεβαίωνε αυτούς τους όρους αμέσως εκ μέρους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αλλά από ό,τι φάνηκε δεν είχε την απαραίτητη δύναμη και έτσι ο John κι εγώ παραμέναμε ακόμη αβέβαιοι σχετικά με το τελικό αποτέλεσμα, όταν έφευγε για την Αθήνα.

* * *

Τώρα, είχε φτάσει ο καιρός για να αντιμετωπίσουμε το ευαίσθητο πρόβλημα των συνόρων γενικώς. Το πρόβλημα με την έρευνα του προηγούμενου έτους ήταν ότι είχε αφήσει ανοιχτές περισσότερες από μία εναλλακτικές προς τη βορειότερη πλευρά και είχε εκτιμήσει τις συμπεριλαμβανόμενες περιοχές τόσο γενικά και στο περίπου, ώστε το τελικό ποσό που θα έπρεπε να πληρώσουμε στους αγρότες, στη συμφωνημένη τιμή ανά στρέμμα, να ήταν εντελώς ακαθόριστο. Έτσι ο Ανάργυρος ξεκίνησε δουλειά προσπαθώντας να πείσει το Γέρο και τον Μεγαλοχέρη να με αφήσουν να πληρώσω για να γίνει μια προσεκτική νέα έρευνα για να παρακάμψουμε τις αβεβαιότητες. Ήταν καχύποπτοι στην αρχή, αλλά τελικά είπαν ότι καταλαβαίνουν το λόγο και θα συμφωνούσαν να ακολουθήσουν τα νέα, πιο ακριβή ευρήματα. Τότε οι τοπογράφοι μας έδωσαν κάποιες τιμές για να κάνουν έρευνες και χάρτες με διαφορετικά είδη ακρίβειας.

«Σε κάθε περίπτωση, συνειδητοποιείτε», είπαν, σύμφωνα με την προσπάθεια του Ανάργυρου να μεταφράσει «θα κοστίσει

αναγκαστικά περισσότερο γιατί βρίσκεται πολύ μακριά από την πόλη».

Κάπως σκανδαλισμένος από τις χρεώσεις τους για μια πλήρη εργασία με υψομετρικές γραμμές, συμβιβάστηκα με κάτι λιγότερο μεγαλειώδες που ωστόσο θα μπορούσε να μας διαβεβαιώσει, από όσο κατάλαβα, για τα ακριβή σύνορα και για τα πόσα ακριβώς στρέμματα περιλαμβάνονταν.

Το μικρό ανοικτό σκάφος που ναυλώσαμε στο Κίνι για αυτό το σκοπό ξεκίνησε σιγά το δρόμο του αγκομαχώντας κατά μήκος των ακτών. Ευτυχώς ο καιρός ήταν ήρεμος γιατί με μισή ντουζίνα μέλη από την ομάδα του τοπογράφου, συν τον Ανάργυρο και τον John κι εμένα, συν τον Πατέρα Δημήτριο, είχαμε χώρο μόνο να σταθούμε και πολύ λίγη απόσταση από την ίσαλο γραμμή.

Συνολικά μας πήρε δύο ημέρες για να ολοκληρώσουμε το έργο του να σημαδέψουμε τα βράχια και να μετρήσουμε τις γραμμές που εκτεινόταν για αρκετά μίλια. Είχαμε κάνει αυτή τη δουλειά και τον περασμένο χρόνο για αυτό και η κόκκινη μπογιά στους βράχους είχε διάφορες αποχρώσεις εκεί όπου ήταν στα ίδια σημεία. Τα υπόλοιπα σημεία – αυτή τη φορά τα αριθμήσαμε όλα κατ' ακολουθία από τη μια άκρη στην άλλη – τοποθετήθηκαν σε διαφορετικές θέσεις. Πολλοί από τους βαμμένους βράχους ήταν αρκετά μικροί. Σήκωσα έναν για να δείξω στον Ανάργυρο πόσο εύκολα το σύνορό μας θα μπορούσε να μετακινηθεί πενήντα γυάρδες ανατολικά ή δυτικά, αλλά είπε ότι στη Σύρο αυτό το πράγμα δεν συνέβαινε. Μια κατσίκια έβγαλε ένα βέλασμα προς εμάς και μετά εξαφανίστηκε προς την κορυφή ενός λόφου.

Ο John κι εγώ είχαμε αποφασίσει ότι οπωσδήποτε θέλαμε κάποια γη που να εκτείνεται και βόρεια, ώστε να έχουμε διαφορετικές συνθήκες για να μπορούμε να εφαρμόσουμε τις προσπάθειες αναγέννησης του εδάφους. Για αυτό το λόγο ξοδέψαμε αρκετό χρόνο στο να μετρήσουμε τη γη στο πίσω μέρος, πέρα από την κορυφογραμμή. Ενώ βρισκόμασταν όλοι από πίσω ακούσαμε ένα εξασθενημένο κτύπο, στον οποίον ο John κι εγώ δεν δώσαμε σημασία εκείνη τη στιγμή. Αργότερα μάθαμε ότι ένας άντρας που ψάρευε με δυναμίτη στα Γράμματα ήταν πολύ άτυχος και ανατινάχτηκε κάνοντας τον εαυτό του

κομμάτια. Κάποια από αυτή τη γη ο Μπάρμπα-Γιώργης ήταν ξεκάθαρο ότι ήθελε να μας την πουλήσει. Κάποια που μας άρεσε περισσότερο, ήθελε να μας την πουλήσει ο Βουτσίνος, για να κρατήσει το λόγο του, αλλά αργότερα ανακαλύψαμε ότι υπήρχαν πολλά μακρινά ξαδέλφια είτε συνιδιοκτήτες, είτε διεκδικητές της, που τα νομικά προβλήματα για τη μεταβίβασή της φάνταζαν ανυπέβλητα.

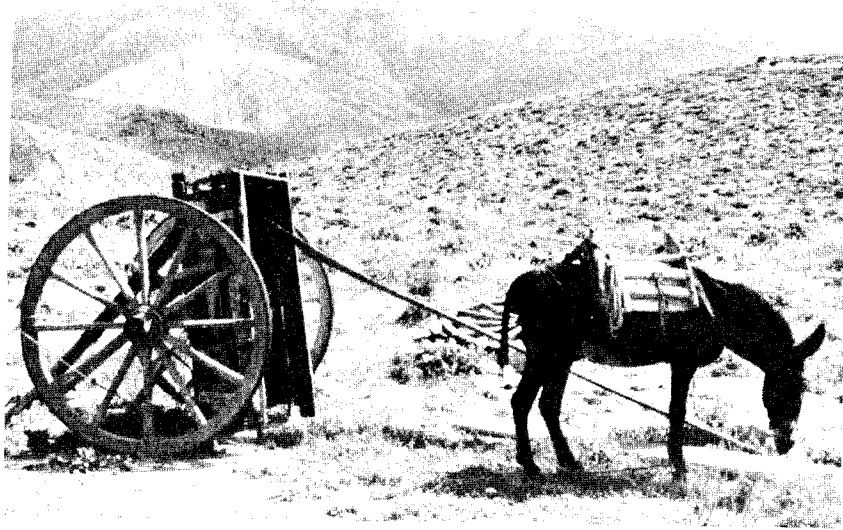
Για να ξεφύγουμε από τη ζέστη της δουλειάς, κάποιοι από εμάς κολυπήσαμε στα υπέροχα καθαρά νερά δίπλα στο ακρωτήρι των Γραμμάτων. Ο Πατέρας Δημήτριος ήταν ο πρώτος που βούτηξε, βγάζοντας τα καφέ ράσα του πάνω από το μαγιά του σε μια στιγμή. Επίσης μάζεψε αχινούς κατά μήκος των βράχων δείχνοντας στον John πώς να τους ανοίγει και να τους τρώει. Προϊστατο της αποστολής που πήγε με βάρκα μέχρι τη βάση του Σύριγγα και επέστρεψε με απίστευτα πολλά (κατά τη γνώμη μου) τσαμπιά σταφύλια που απλώς τα πήραν έτσι.

Αργά το δεύτερο απόγευμα, κάθισα σε μια εξοχή επί της κορυφογραμμής, πάνω από το υποθετικό ανατολικότερο σύνορό μας και κοίταξα τους τρεις μικρούς ορμίσκους των Γραμμάτων και σκέφτηκα ότι θα ήταν ωραία, όπως είπε και ο John, αν στα χίλια στρέμματά μας προσθέταμε το ακρωτήρι πέρα από την τρίτη παραλία, την αριστερή δαγκάνα του καβουριού που σχημάτιζε η ακτογραμμή όταν την έβλεπες από ψηλά. Ο Βαγγέλης, ο συγκαταβατικός θετός γιος του Γέρου και υποθετικός κληρονόμος, είπε στον Ανάργυρο ότι αυτό το κομμάτι θα μπορούσε να προστεθεί αν θέλαμε. Αργότερα, ο Γέρος είπε ότι αυτό δε θα ήταν εφικτό. Έτσι κι αλλιώς δεν είχε απομείνει χρόνος για να το μετρήσουμε κι εκείνο.

Σε συνέχεια του πολύ ευχάριστου κοινού αυτού μόχθου, ο τοπογράφος και ένας από τους σχεδιαστές του, λίγες μέρες αργότερα παρουσίασαν στο γραφείο τους σε ένα μεγάλο φύλλο χαρτί τον εκπληκτικό δεύτερο χάρτη μας. Αυτός έδειχνε έξι περιοχές συνολικά. Την νούμερο 1 και 2, τη γη του Δαλέζιου και νούμερο 3 (συμπεριλαμβανομένου του ακρωτηρίου) τη γη του Βουτσίνου, οι οποίες όλων βρισκόντουσαν εντός των ορίων που είχαν οριστικά συμφωνηθεί με τον John το προηγούμενο έτος και όλες μαζί αποτελούσαν μόνο εξακόσια σαράντα πέντε στρέμματα, από τα οποία σχεδόν τα 2/3 τα κατείχε ο Δαλέζιος.

9. Χαριό στα βόρεια του νησιού

10. Εξαρτήματα κατασκευών

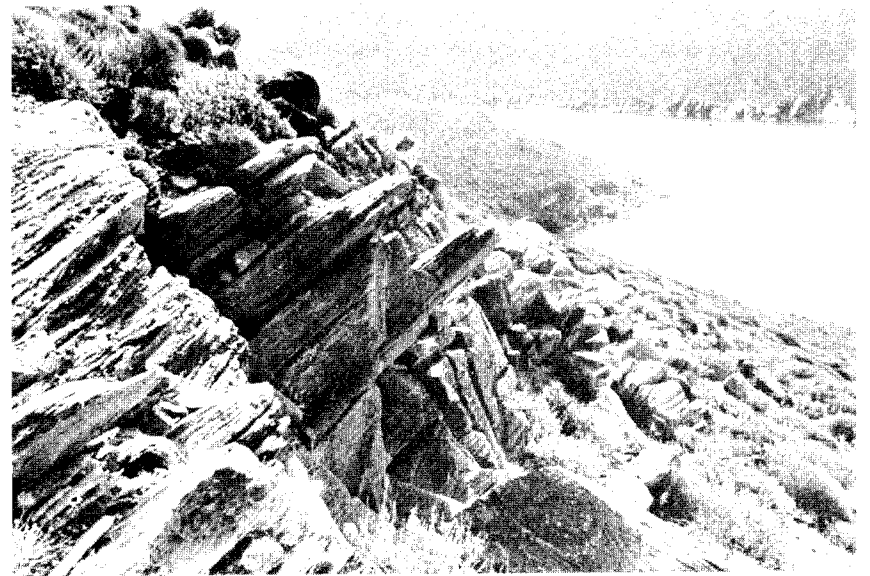
11. Η άγρια ομορφιά του νησιού

12. Μέσα διαβίωσης

13. Στη γη μας

14. Μόνο οι ήχοι των μελισσών ακούγονται εδώ

Την νύμερο 4, το κομμάτι που ο Δαλέζιος ήθελε να μας πουλήσει ακριβώς πίσω από την κύρια κορυφογραμμή και είχε καταμετρηθεί ως εκατόν ένα στρέμματα. Οι δυο περιοχές που απέμεναν, ορισμένες ως MI-1 (το μπερδεμένο τμήμα του Βουτσίνου) και MI-2 (πάλι Δαλέζιος) βρισκονταν επίσης πίσω από την κορυφογραμμή, αλλά κατέβαιναν κάτω προς την δυτική ακτή, και αυτές ανέρχονταν σε σαράντα επτά και εξήντα στρέμματα αντίστοιχα. Ανακάλυψα ότι «MI» σήμαινε «μάλλον, ίσως». Ο John του οποίου τελείωνε η άδεια, ήταν ήδη στο δρόμο για την Αμερική. Ο τοπογράφος μου πρότεινε ότι ίσως να ήταν καλή ιδέα να βάλουμε κάποια σιδερένια οροθέσια με τοιμέντο, και μου σχεδίασε κάποιες απεικονίσεις τους.

Εκ των υτέρων φαίνεται ότι σε αυτή την επίσκεψή μας στη Σύρο, περάσαμε το χρόνο μας προσπαθώντας να τηλεφωνήσουμε σε Κυβερνητικά Γραφεία ή περιστασιακά περιμένοντας να λάβουμε μια απαντητική κλήση. Αυτό ξεκίνησε την Τρίτη οπότε ο κ. Αθανασάτος επισκέφτηκε τον John στην Αθήνα, για να συναντηθούν εκ νέου – ήταν η επόμενη μέρα αφότου φτάσαμε στο νησί – και συνέχισε σχεδόν χωρίς καμία διακοπή για δύο εβδομάδες ή σχεδόν για όσο διήρκεσε η παραμονή μου. Ήταν ανιαρό, και παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις μας περί του αντιθέτου, μια αρκετά αποθαρρυντική εργασία. Για αυτό φυσικά δεν ευθυνόταν καθόλου η τηλεφωνική υπηρεσία ή το σύστημα. Η υπηρεσία ήταν κατάλληλη και άμεση τις περισσότερες φορές και οι συνδέσεις ήταν γενικά καλές.

Ανεβαίναμε τις σκάλες για το γραφείο του Θεόδωρου Παπαδόπουλου, ας πούμε ο Ανάργυρος κι εγώ σαν ελάχιστη ομάδα εργασίας, εάν θα τα καταφέρναμε χωρίς τον John, και πιάναμε δουλειά. Έχω ανέβει εδώ κι εκεί αρκετές σειρές σκαλιών, που έμοιαζαν ότι θα κατέρρεαν προς τα πίσω, αλλά καμία δεν ήταν σαν κι αυτήν εδώ τη σκάλα. Αφού τελικά κατάφερα να ανέβω, να σφίξω τα χέρια θερμά με τον έντονα χαμογελαστό και εμπνέοντα συμπάθεια δικηγόρο, και να πάρω θέση στη βαθιά δερμάτινη πολυθρόνα, αναρωτιόμουν αν σήμερα το αγόρι από το καφενείο που θα εμφανιζόταν σύντομα κρατώντας τον δίσκο του καφέ και το νερό θα κατάφερνε να ανέβει κι εκείνος πάνω. Πάντοτε ανέβαινε φυσικά και κάναμε

χώρο ανάμεσα στις στοίβες πάνω στο γραφείο για να βάλει τα ποτήρια και τα μικρά φλιτζάνια.

Ο Ανάργυρος κι εγώ μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε περιορισμένα, ειδικά στα Αγγλικά, αλλά ο Παπαδόπουλος κι εγώ πραγματικά σε καμία γλώσσα. Το σχέδιο ήταν ότι ο Παπαδόπουλος θα τηλεφωνούσε και μετά θα ξεκινούσε μια μακριά συζήτηση με τον Ανάργυρο, από την οποία εγώ δεν καταλάβαινα τίποτα. Αυτό όντας αρκετά βαρετό, θα πήγαινα έξω στο μικρό μπαλκόνι για να παρακολουθήσω τη θέα κάτω. Όταν όμως ερχόταν κάποιο τηλεφώνημα, ο Παπαδόπουλος θα ρωτούσε αν ο συνομιλητής ή κάποιος άλλος εκεί κοντά μιλούσε Αγγλικά ή Γαλλικά και σε αυτή την περίπτωση θα μου έδινε το τηλέφωνο για να συνεχίσω εγώ. Διαφορετικά αυτός ή μερικές φορές ο Ανάργυρος θα συνέχιζαν την προσπάθεια.

Υπήρξαν βεβαίως αλλαγές σε αυτή τη διαδικασία. Αν κάποια στιγμή για κάποιο λόγο ήταν αναγκαίο για τον καθένα μας να γνωρίζει τι έλεγαν οι υπόλοιποι, η ίδια η εκπληκτική ξανθιά ανιψιά του Παπαδόπουλου η Αντζέλικα ερχόταν ως διερμηνέας. Κάποιες φορές ήταν πιο βολικό επειδή είχε κάποιες άλλες δουλειές που έπρεπε να κάνει για μας, να τηλεφωνεί από το γραφείο της Φρίντα. Η Φρίντα ίσως τότε να έπινε καφέ ή να έκανε μάθημα αγγλικών ή να μάθαινε στη νεαρή βοηθό πώς να φτιάχνει δαντέλα ή να πουλά σουβενίρ στους τουρίστες ή να κάνει λογαριασμούς για τον ξενώνα νεότητας ή ίσως να έκανε διάφορα από αυτά τα πράγματα ταυτόχρονα και εκτός απ' αυτά ίσως παράλληλα να πουλούσε εισιτήρια για μια συναυλία που θα έκαναν κάποιοι από την Αθήνα, ή μόλις να έχει επιστρέψει από μια συνομιλία με τον Δικαστή σχετικά με την υπόθεση ενός νεαρού Γάλλου τουρίστα που είχε κλέψει τα λεφτά του συνοδού του. Αλλά πάντα με την μεγαλύτερη φαιδρότητα θα έκανε τηλεφωνήματα για εμάς και μετά από πέντε λεπτά θα ξανατηλεφωνούσε για να ρωτήσει την τηλεφωνήτρια πως πάνε τα πράγματα.

Η ουσία όσων μάθαμε από όλα αυτά τα τηλεφωνήματα ήταν ότι ο κ. Αθανασάτος ή ήταν άρρωστος ή έλλειπε από το γραφείο του και θα έπρεπε να του ξανατηλεφωνήσουμε αργότερα ή ήταν εκτός Αθηνών αλλά τον περιμέναμε να γυρίσει την Παρασκευή και θα έπρεπε να ξανατηλεφωνήσουμε ή ότι ο ομιλητής δεν

γνώριζε ποιοι ήμασταν και δεν τον είχαν ενημερώσει (ο δε προηγούμενος δεν του είχε δώσει κάποιο μήνυμα παρ' ότι μας είχε πει να ξανατηλεφωνήσουμε). Αφού ο Ζαφειρόπουλος έφυγε και αρχίσαμε να προσπαθούμε να επικοινωνήσουμε με τον Κόντη για να μάθουμε αν η συμφωνία που έγινε με τον Ζαφειρόπουλο και είχα περιγράψει στην επιστολή μου, είχε λάβει την έγκριση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αυτό που μάθαμε από όλα αυτά τα τηλεφωνήματα είναι ότι ίσως ο άνθρωπος που γνώριζε τα πάντα για το θέμα ήταν ο βοηθός του κ. Κόντη, ο κ. Ντούμας, αλλά αυτός έλειπε, ή ότι ο κ. Ντούμας υποστήριζε τις απόψεις μας αλλά το αρχαιολογικό Συμβούλιο δεν είχε ακόμη συνεδριάσει και κανείς δεν μπορούσε να πει σίγουρα πότε θα μπορούσε να συνεδριάσει.

Πρέπει να πω ότι, όταν ο John τελικά μίλησε στο τηλέφωνο με τον ίδιο τον Αθανασάτο και με σύστησε σε αυτόν, ο Γενικός Διευθυντής δε θα μπορούσε να είναι περισσότερο ευγενικός. Με το που άκουσα για πρώτη φορά τη φωνή του σχημάτισα καλή γνώμη γι' αυτόν. Η δυσκολία που αντιμετώπιζε ήταν ότι πίστευε ότι η απόφαση για την εδαφολογική έρευνα θα έπρεπε να έχει την υπογραφή του ίδιου του Υπουργού Γεωργίας και επειδή μέχρι στιγμής δεν υπήρχε ακόμη ούτε Κυβέρνηση, δεν υπήρχε ούτε Υπουργός. Πράγματι, ο Αθανασάτος πήρε τόσο πολύ το μέρος μας που είπε ότι δεν είχε καμία αμφιβολία πως μόλις σχηματιστεί η κυβέρνηση θα μπορούσε να έχει την υπογραφή του νέου Υπουργού και να στείλει την ερευνητική ομάδα στη Σύρο μέσα σε τέσσερις μέρες.

Στις 18 Αυγούστου υπήρχαν φήμες ότι είχε σχηματιστεί πράγματι μια κυβέρνηση. Δεν υπήρχε τρόπος να γνωρίζω ότι ο Τσιριμώκος, η νέα επιλογή του Βασιλέως, θα απορρίπτονταν με την κυβέρνηση του από τη Βουλή και θεωρητικά θα έπρεπε ίσως να περιμένω να διαπιστώσω εν η ερευνητική ομάδα θα έφτανε την Κυριακή στις 22. Αντί αυτού αποφάσισα να επιστρέψω με την Sherleigh στην Αθήνα την επόμενη μέρα με την ελπίδα να τακτοποιηθούν με περισσότερη επιτυχία τα προβλήματά μας από κοντά.

Επίσης αποφάσισα ότι είχε φτάσει η ώρα να κάνω μια επένδυση κεφαλαίου, σαν χειρονομία της πίστης μου στην τελική επιτυχία ενάντια σε όλες τις δυσκολίες μας. Το μέγεθος

αυτής της επένδυσης –πλήρως ογδόντα πέντε δρχ. για τη βαλίτσα (περίπου τριάντα δρχ. ανά δολάριο) συν τρεις για την κλειδαριά– δεν αντικατόπτριζε απαραίτητα πλήρως το μέγεθος της πίστης μου. Μέσα σε αυτή τη τσάντα έβαλα τα εξής:

Για την κυρία Π.: Ένα μπλε τζιν πουκάμισο, μία μπλε φόρμα εργασίας, μία μπλε μπλούζα, μία κόκκινη ζακέτα, μια μπλε και άσπρη με ρίγες φούστα, μία μπλούζα, ένα ζευγάρι παπούτσια, δύο ζευγάρια αθλητικά παπούτσια, ένα μαγιό, άσπρες κάλτσες κλπ. μία μπαντάνα, νυκτικιά, εσώρουχα, ρόλεϋ, δίχτυ, λακ μαλλιών και καρφίτσες, κρέμα προσώπου και ασετόν, κρέμες προσώπου, νήμα, χαρτί γραφομηχανής, πέντε βιβλία τσέπης.

Για τον John: ένα κακί παντελόνι, ένα μπλουζάκι με κόκκινες και μαύρες ρίγες, ένα μαγιό σορτσάκι, μία μάσκα, ένα ζευγάρι παπούτσια (με μπουκαλάκι ιωδίου μέσα τους), δύο 2 φουσκωτά στρώματα.

Για μένα: ένα παντελόνι (ναυτικό μπλε, λεκιασμένο), ένα μπλε εργατικό πουκάμισο, ένα ζευγάρι παπούτσια, ένα 1 καπέλο (της Πάρου), ένα μαγιό σορτσάκι, ένα σκούφο μπάνιου, ένα σακίδιο μάρκας L.L. Bean.

Ο Ανάργυρος μου είπε να αφήσω όλα αυτά τα τιμαλφή στη φύλαξή του. Όταν σήκωσα την τσάντα ξεκόλλησε η λαβή της, αλλά τη δέσαμε με ένα γερό κορδόνι και εκείνος τη φύλαξε στη σοφίτα του.

* * *

Το χρονοδιάγραμμα δεν ήταν ευνοϊκό. Πρόσφατες διαμάχες στους δρόμους της Αθήνας τη νύχτα προμήνυαν την επιστροφή των αναταραχών στη Βουλή. Επιπλέον, χάρη στην επιμονή μου, φαίνεται ότι ήταν γεγονός ότι πρέπει να με είχαν γράψει στην επίσημη Ελληνική λίστα παρασίτων που πρέπει να αποφεύγονται με οποιοδήποτε κόστος. Με διασκέδαζε ακόμη περισσότερο να εικάζω ότι ίσως να είχε δημιουργηθεί μια ειδική κατηγορία για σούπερ-παρασίτα που θα είχε μόνο εμένα και το γιο μου. Παρ' όλες αυτές τις σκέψεις, η Αθήνα απέβη περισσότερο απογοητευτική από ποτέ άλλοτε.

Πρώτα πήγα να δω το νεαρό κ. Ντούμα, όπως είχε οριστεί τηλεφωνικά από τη Σύρο, και ο Ζάρρας πήγε εκεί μαζί μου. Αλλά τότε το προγραμματισμένο συνέδριο του Αρχαιολογικού Συμβουλίου ακυρώθηκε λόγω έλλειψης απαρτίας, ο δε Ντούμας αρρώστησε και ο Κόντης που δούλευε στο γραφείο του με σπασμένο χέρι (ή ώμο: η μετάφραση δεν ήταν ακριβής), ήταν πάντα πολύ απασχολημένος για να με δεχτεί. Ωστόσο ευτυχώς συνάντησα τον Ηλία που επρόκειτο να φύγει για τη Σύρο για να επισκεφθεί τις θείες του και διατύπωσε το τηλεγράφημά μου προς τον Κόντη, ζητώντας ένα τρίλεπτο ραντεβού με ιδιωτικά ελληνικά, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Έτσι οι τελευταίες κουβέντες μου για αυτό το θέμα ήταν με άλλη μια γραμματέα, τη δεσποινίδα Παναγιωτίδου που υποσχέθηκε να κρατήσει την Αμερικανική Πρεσβεία και έναν εργαζόμενο της ίδια της Υπηρεσίας, το θετό γιο του Τριανταφυλλίδη, ενήμερους αν συνέβαινε οτιδήποτε.

Στο μεταξύ ο Αθανασάτος δεν ήταν στην Αθήνα, αλλά φαινομενικά τον περίμεναν να επιστρέψει από μέρα σε μέρα. Έτσι, μετά από τέσσερις μέρες από αυτό (και διαβάζοντας τις επικεφαλίδες των εφημερίδων για διαμάχη ανάμεσα στην Ινδία και το Πακιστάν) του έγραψα ακόμη άλλο ένα γράμμα και το πήγα εγώ ο ίδιος στο γραφείο του. Αυτό ξεκινούσε έτσι:

«Λαμβανομένου υπ' όψιν του μεγάλου χρονικού διαστήματος που έχει περάσει από τότε που η εδαφολογική έρευνα για την περιοχή «Γράμματα» της Σύρου είχε αρχικά προταθεί, θα ήθελα να σας παραθέσω μια λίστα με σχετικά θέματα για να τα λάβετε υπόψη σας».

Τέτοια πρόσθετη ανακεφαλαίωση για την ακρίβεια μου φαινόταν περιττή πλέον. Ωστόσο, ένα από τα θέματα που περιέλαβα στη λίστα ήταν ότι τώρα ήμουν έτοιμος είτε να αγοράσω τη γη αμέσως, είτε να πω στους ιδιοκτήτες ότι δεν ενδιαφερόμουν για την αγορά της, ανάλογα με το τι θα έδειχνε η εδαφολογική έρευνα. Άλλο ένα θέμα ήταν ότι η έρευνα θα βοηθούσε πολύ τον John κι εμένα να καθορίσουμε τις προτεραιότητές μας. Ακόμη άλλο ένα ήταν ότι, αν και ήμουν υποχρεωμένος να επιστρέψω στην Αμερική (χωρίς δυστυχώς να τον έχω συναντήσει) ο αντιπρόσωπός μου στη Σύρο (έγραψα το

όνομα και τη διεύθυνσή του) ήταν έτοιμος να καθοδηγήσει την ερευνητική ομάδα και να κάνει όλες τις σχετικές διευθετήσεις.

Τελικά συνειδητοποίησα ότι ο Αθανασάτος, ακόμη κι αν είχε στα χέρια του την υπογραφή του δικού του Υπουργού, θα καθυστερούσε δικαιολογημένα καθόσον ο Υπουργός του Κόντη καθυστερούσε να υπογράψει μια ικανοποιητική αρχαιολογική έγκριση. Το καλύτερο που μπορούσα να κάνω για αυτό ήταν να κανονίσω με τον Don Motz να ζητήσει από τον Αθανασάτο να μην περιμένει το άλλο Υπουργείο, αλλά να προχωρήσει υποθέτοντας ότι η αρχαιολογική άδεια είχε ήδη κανονιστεί. Διότι εάν συνέβαινε το οποιοδήποτε απρόοπτο σχετικά με αυτό, θα βεβαίωνε για λογαριασμό μου ότι ήμουν έτοιμος να αποζημιώσω το Υπουργείο Γεωργίας για το κόστος της έρευνας.

Ήμουν στο σπίτι εδώ και έξι εβδομάδες όταν ο Don Motz μου έγραψε ότι είχε ακούσει από το γραφείο του Πρωθυπουργού ότι η αρχαιολογική άδεια είχε εγκριθεί. Η επιστολή του μου παραδόθηκε καθώς ο Γάλλος αντιπρόσωπος διαμαρτυρόταν για έκτη φορά εντός της νεοκαθιερωθείσας ειδικής επιτροπής ότι η Γαλλική έκδοση της έκθεσης της Γραμματείας ήταν ανεπαρκής. Ωστόσο, δεν υπήρχε κανένα επίσημο χαρτί που να αποδείκνυε αυτό που είπε ο Don, και αυτό με ανησυχούσε αρκετά και θα συνέχιζε να με ανησυχεί για ακόμη ένα μήνα.

Τότε, μια μέρα στα μέσα Νοεμβρίου, ενώ ήμουν κάπως κουρασμένος έχοντας επιστρέψει από μια συνάντηση με διαμάχη για το αν θα έπρεπε να ανησυχούμε σχετικά με την παγκόσμια αύξηση πληθυσμού, έλαβα από τον Ανάργυρο μία χειρόγραφη μετάφραση ενός νέου πρωτοκόλλου εγγράφου, το υπ' αρ. 14686. Αυτό το πρωτόκολλο είχε εκδοθεί στις 28 Σεπτεμβρίου, αμέσως μόλις ο Στεφανόπουλος είχε κερδίσει, σε μια νέα προσπάθεια, την έγκριση της πλειοψηφίας για ένα νέο υπουργικό συμβούλιο και η κυβερνητική κρίση είχε τελειώσει. Παρατίθετο ακόμη το γράμμα μου στο Ζαφειρόπουλο, η αναφορά που ο ίδιος είχε γράψει και μία απόφαση του Συμβουλίου που πάρθηκε λίγο αργότερα και ανέφερε προς την Αρχαιολογική Υπηρεσία της Μυκόνου, φέροντας και την υπογραφή του Υπουργού:

«Σας ενημερώνουμε ότι επιτρέπουμε από πλευράς Αρχαιολογικού Νόμου και μόνο, την αγορά από τον κ. John Pierson της γης όπου κείτονται οι βράχοι με τις αρχαίες επιγραφές, που βρίσκεται κατά μήκος 90 μ. και κατά πλάτος 60μ. γύρω από αυτές, με τη προϋπόθεση, που θα εμπεριέχεται στο συμβόλαιο, ότι στην παραπάνω αναφερόμενη περιοχή (sic) δεν θα εκτελεστεί καμία εργασία η οποία ενδέχεται να αλλάξει το φυσικό περιβάλλον, π.χ. η ανέγερση οποιασδήποτε κατασκευής, το φύτεμα δένδρων, χωρίς την έγκριση της Αρχαιολογικής μας Υπηρεσίας».

Αν και δεν μπορούσα ακριβώς να καταλάβω γιατί εκείνη τη στιγμή στο έγγραφο Νούμερο 3, η Αρχαιολογική Υπηρεσία φαινόταν να με περιορίζει ακόμη περισσότερο από ό,τι αρχικά, είχα συμφωνήσει ότι ήταν αρκετά λογικό και δεν είχα πραγματικά την παραμικρή επιθυμία να ζητήσω οποιαδήποτε άλλη τροποποίηση.

Αντίθετα, είχα την επαναλαμβανόμενη αίσθηση ότι το σχέδιό μας φαινόταν να είναι σαν μια σκηνή μέσα στον δυνατό άνεμο, όταν μόλις αγκιστρώσεις κάτω τη μια γωνιά της, αμέσως πετάει στον αέρα η άλλη. Ή μου θύμιζε το γραφείο μου, παλιά στην Μπανγκόκ, όπου κάθε φορά που φυσούσε δυνατός άνεμος, αμέσως πριν την απογευματινή βροχή, δεν υπήρχαν ποτέ αρκετά μικρά βάρη να συγκρατούν τα χαρτιά στα οποία εργαζόμουν και μερικά από αυτά άρχιζαν να τινάζονται και να σκορπίζονται στο δωμάτιο. Τούτο διότι στην επιστολή του Ανάργυρου με την οποία μου απέστειλε το 3ο έγγραφο υπήρχαν αυτά τα ανατριχιαστικά λόγια:

«Ένας από τους ιδιοκτήτες, ο Γιώργος Δαλέζιος (ο «Γέρος»), λόγω της επακριβούς καταμέτρησης της γης του, που βρέθηκε να είναι λιγότερο από 800-10000 στρέμματα, από ότι αρχικά του είχαμε πει ότι η γη του μπορεί να είναι, έχει αμφιβολίες σχετικά με το αν θα πουλήσει και επιμένει ότι θέλει το ποσό των ..... δραχμών (την αξία χιλίων στρεμμάτων) για τα μέρη 1 και 2 του χάρτη. Λέει ότι του είπαμε ότι θα πάρει .... δραχμές και συμφώνησε να πουλήσει τη γη μόνο για αυτό το ποσό, ενώ σήμερα με τη νέα καταμέτρηση θα λάβει λιγότερα. Εντεύθεν, πρέπει να έχεις υπ' όψιν σου ότι σε αυτό το σημείο θα έχουμε πρόβλημα με τον προαναφερθέντα ιδιοκτήτη, γιατί μου λέει

ιώρα ότι διαφορετικά δεν θα πουλήσει. Πιστεύω ότι θα πρέπει να επιταχύνουμε τις ενέργειές μας γιατί οι αγρότες αλλάζουν γνώμη από τη μια μέρα στην άλλη. Για να πείσω το «γέρο» ότι η θέση μας ήταν ..... δρχ. ανά στρέμμα και ότι θα μπορούσε να πληρωθεί σύμφωνα με τον αριθμό στρεμμάτων που κατείχε, ήρθα σ' επαφή μαζί του πολλές φορές, αλλά δυστυχώς δεν αλλάζει γνώμη ....»

Εν συντομία, αντί για μια τιμή X ανά στρέμμα και σύνολο 1.000 X για τους δύο γαιοκτήμονες αν (και μόνο αν) πραγματικά μας πουλούσαν χίλια στρέμματα, ο Γέρος είχε τροποποιήσει εντελώς τη βάση της συμφωνίας και τώρα έλεγε ότι δήθεν η συμφωνία μας μαζί του ήταν 1.000 X για ένα μέρος του συνόλου το οποίο ήταν πολύ λιγότερο από 1.000 στρέμματα -στην πραγματικότητα ήταν τετρακόσια δέκα οκτώ στρέμματα, για να είμαι ακριβής, σύμφωνα με το χάρτη. Το ότι οι αγρότες ήταν ανήσυχτοι για την νέα καθυστέρηση, μου το είχε πει ο Ανάργυρος σε ένα προηγούμενο γράμμα, αλλά ήταν βέβαιο ότι ήταν μια στρατηγική που είχε επινοηθεί από το Γέρο, ή μάλλον από τη Μαριγούλα, γνωρίζοντας χωρίς αμφιβολία το πόσο βιαζόμουν και για ποιο λόγο συνέβαινε αυτό.

Τι έπρεπε να γίνει τώρα; Έκανα άλλη μια υπεραστική συζήτηση με τον John και μετά από αυτήν έγραψα στον Ανάργυρο και έστειλα ένα τηλεγράφημα στον Don Motz. Στο τηλεγράφημα έλεγα:

«Αγρότες Σύρου τώρα ανεβάζουν τιμή. Δύσκολο να διαπραγματευτώ χωρίς εδαφολογικές πληροφορίες. Ευγνώμων συμβουλή σου σχετικά με εδαφολογική έρευνα».

Στην επιστολή μου έγραψα ότι οπωσδήποτε θέλαμε οι αγρότες να πάρουν 1.000 X για το σύνολο, αλλά επίσης θέλαμε να πάρουμε χίλια στρέμματα. Έτσι, ζήτησα από τον Ανάργυρο να προσφέρει 1.000 X για τις 6 περιοχές (μαζί με τις «πιθανόν» περιοχές) που φαίνονται στο χάρτη, συν ένα κομμάτι γης στο ακρωτήριο ανατολικά της τρίτης παραλίας για να συμπληρώσουμε το επιθυμητό μας σύνολο. Επίσης του είπα ότι θα μπορούσε να υποχωρήσει ως προς το τελευταίο σημείο αν έπρεπε να το κάνει και να αντιπροτείνει 1.000 X για τα οχτακόσια πενήντα τρία στρέμματα που συμπεριλαμβάνουν οι έξι περιοχές που έχουν μετρηθεί, αλλά δεν θα υποχωρούσε

παρακάτω όσον αφορούσε τη γη χωρίς να κατεβάσει το προσφερόμενο συνολικό ποσό. Το αν θα μας ωφελούσε αυτό ή θα μας έβλαπτε, να προσφέρουμε δηλαδή τώρα στους αγρότες τις αρχικά συμφωνημένες πληρωμές ήταν ένα μυστήριο το οποίο θα γινόταν ευκολότερο να λύσουμε μόλις προγραμματιζόταν η εδαφολογική έρευνα που είχαμε στο μυαλό μας. Έτσι καθυστέρησα το γράμμα για λίγες μέρες, ελπίζοντας να προσθέσω ένα υστερόγραφο μόλις λάμβανα απαντητικό τηλεγράφημα από τον Don. Αργότερα θα έπρεπε να το στείλω έτσι κι αλλιώς και να ζητήσω από τον Ανάργυρο να χρησιμοποιήσει τη δική του τακτική κατά την κρίση του.

Ο Don δεν κατάφερε να απαντήσει γιατί είχε πάει στην Ουάσινγκτον για διαβουλεύσεις. Στα μέσα Δεκεμβρίου, ωστόσο, καθώς εργαζόμουν πυρετωδώς πάνω στο σχέδιο της ημερήσιας διάταξης για την επόμενη συνάντηση των ειδικών συμβούλων που θα έρχονταν στη Νέα Υόρκη από τις τέσσερις γωνίες της γης, άκουσα από το Νικόλα τα εξής:

«Παρά το ότι ο κ. Α. είναι πρόθυμος να βοηθήσει, ο Υπουργός Γεωργίας δεν πιστεύει ότι αυτή τη στιγμή μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί από ανθρώπους του Υπουργείου. Ο κύριος Α. πρότεινε ότι καλύτερα θα ήταν να περιμένουμε για κάποιο χρονικό διάστημα. Λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με το χρόνο που απαιτεί μια τέτοια έρευνα, θα ήθελα να προτείνω να επιλεγούν χημικοί εδάφους που δεν εργάζονται για την Κυβέρνηση και οι οποίοι μπορούν να μας δώσουν ισάξιες εκθέσεις».

Μια εβδομάδα πριν τα Χριστούγεννα, μετά από αρκετές άγρυπνες νύχτες, στοιχειωμένες από οράματα ότι ήμουν κάτοχος μιας μεγάλης έκτασης γης που η διάβρωση είχε καταστρέψει χωρίς επιστροφή, τηλεγράφησα στον Ανάργυρο:

«Έχω αποφασίσει να προχωρήσω χωρίς εδαφολογική έρευνα. Πρόσφερε στους ιδιοκτήτες πλήρη πληρωμή μέχρι τέλη Ιανουαρίου, σύμφωνα με τους όρους που βρίσκονται στο γράμμα μου, της 25ης Νοεμβρίου».

Αμέσως μετά από αυτό η εργασία μου με πήγε στη Ρώμη και στην Αθήνα από όπου κόλλησα κάποια μικρόβια, και από εκεί στην Αντίς Αμπέμπα και μετά στην Μπανγκόκ. Τα σθεναρά μικρόβια εξ Αθηνών με ταλαιπώρησαν για πολύ καιρό.

7. Αυτό που περιήλθε στην κατοχή μας

Όταν έφτασε το τρίτο καλοκαίρι στη σειρά, και πιστεύαμε ότι κτύπησε η καμπάνα για αυτό που ο John, η Sherleigh κι εγώ πιστεύαμε ότι θα ήταν ο τελευταίος γύρος της μάχης μας για τη γη στα «Γράμματα», αποφασίσαμε να αφήσουμε τα σπίτια και να έχουμε ως βάση μας το ξενοδοχείο «Ερμής». Έφτασα εκεί πρώτος. Η μεσημεριανή ζέστη ήταν έντονη επάνω στο Αιγαίο και αποπνικτική, αλλά το κέφι μου έφτιαξε όταν είδα από μακριά αυτό το ναυαγισμένο ξερονήσι. Σύντομα, παρατηρούσα την αρμονία των σκούρων και ανοιχτόχρωμων βράχων από κοντά και τότε, το γρήγορο και νεοτοποθετημένο σε αυτή τη γραμμή «Απόλλων», ήχησε την δυνατή του κόρνα και διένυσε ταχέως το τελευταίο μίλι μέχρι το λιμάνι.

Εκείνο το βράδυ ο Μπάμπης ήταν σε θέση να με ενημερώσει για τις εξελίξεις, πριν γυρίσει πίσω στην ναυτική του βάση στην Κρήτη, αλλά όπως ανακάλυψα και ο Ανάργυρος είχε λύσει το όλο πρόβλημα της μετάφρασης μια και καλή. Για σύντομες και μεσαιού μήκους συζητήσεις υπήρχε μια νεαρή Συριανή, εμφανίσιμη, με σκούρα μάτια που την έλεγαν Δώρα και είχε γυρίσει σπίτι της από τις σπουδές Αγγλικών και στενογραφίας στην Αθήνα. Η Δώρα ήταν διαθέσιμη κάθε φορά που τη ζητούσαμε, πάντα χαμογελώντας και έτοιμη να μας βοηθήσει και μερικές φορές μου έφερνε μπουκετάκια γιασεμί. (Αργότερα απένειμε επίσης τα χαμόγελά της και τα γιασεμιά της και στη Sherleigh και ειδικά, για κάποιο λόγο, και στον όμορφο John). Για πιο πολύπλοκες και πιο τεχνικές συζητήσεις, ο Ανάργυρος μας σύστησε τον καθηγητή Κυριάκη – ο άνθρωπος που γνώριζα ότι ήταν υπεύθυνος για τα γράμματα που έστελνε ο Ανάργυρος σε μένα στα Αγγλικά όταν έλειπε ο Μπάμπης. Ο καθηγητής Κυριάκης ήταν αυθεντία. Το μόνο πρόβλημα που αντιμετώπιζε στο να είναι διερμηνέας, είναι ότι ο ίδιος έδειχνε, από όσο φαινόταν, τόσο ενδιαφέρον σε ό,τι έλεγα που μόνο κουνούσε το κεφάλι του σκεπτόμενος και έλεγε «ναι», ξεχνώντας να μεταφέρει όσα άκουγε στα ελληνικά προς αυτούς με τους οποίους υποτίθεται ότι συζητούσα ή διαπραγματευόμουν.

Ωστόσο, από τη στιγμή που πάτησα το πόδι μου στη στεριά, το μόνο που ήξερα ήταν ότι είχε περάσει μισό έτος με απόπειρες

να επικοινωνήσουμε και να διαπραγματευτούμε από απόσταση και ότι αυτές οι προσπάθειες θα οδηγούσαν ίσως σε επιτυχία. Ο Ανάργυρος μου είχε κρατήσει ανεβασμένη την πίεση στέλνοντάς μου την αδύνατη αντιπροσφορά του Γέρου – ο οποίος τη δικαιολογούσε λέγοντας ότι η έκταση της ιδιοκτησίας του ήταν πραγματικά μεγαλύτερη από όσο ο τοπογράφος την είχε μετρήσει – και τότε ο ίδιος (ο Ανάργυρος) μου έλεγε «νομίζω ότι οι καθυστερήσεις είχαν σαν αποτέλεσμα να έρθουν στην επιφάνεια διάφορα θέματα τα οποία θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί αν είχαν καθοριστεί από την αρχή. Πρέπει επίσης να έχεις υπ' όψιν σου ότι οι πωλητές περιμένουν μια απάντηση, όπως επίσης και το κλείσιμο της συναλλαγής». Εγώ τότε απάντησα διατυπώνοντας την τελική μου προσφορά «πέρα από αυτά, δεν ενδιαφέρομαι πια για το σχέδιό μου στη Σύρο» αλλά ζητώντας από τον Ανάργυρο να επιτύχει καλύτερους όρους από αυτούς αν μπορούσε (και το πέτυχε). Επίσης του ζήτησα να πάρει υπογραφές από τους αγρότες ότι τελικά θα πουλούσαν με τους όρους που συμφώνησαν προφορικά. «Κι εγώ, επίσης» του είπα, «έχω κουραστεί πολύ από όλες αυτές τις καθυστερήσεις που όπως ξέρεις, δεν προκλήθηκαν με κανένα τρόπο από εμένα καθ' όλη τη μακροσκελή διαδικασία και θέλω να γνωρίζω ξεκάθαρα, ναι ή όχι».

Πέρασαν έξι εβδομάδες. «Εξαιτίας της σοβαρότητας των εντολών σου» έγραψε ο Ανάργυρος, «θεώρησα χρήσιμο να καλέσω το γιο μου το Χαράλαμπο από την Κρήτη, ο οποίος αφού πήρε άδεια ήλθε εδώ και του έδειξα την επιστολή σου». Δεν έλεγε πολλά ακόμη σε αυτό το μήνυμα, αλλά στο τέλος έγραφε: «πραγματικά πιστεύω ότι σύντομα θα είμαι στην ευχάριστη θέση να σε πληροφορήσω για την ξεκάθαρη θέση των πωλητών όπως επίσης και για τους ικανοποιητικούς όρους σύμφωνα με την επιστολή σου».

Ύστερα από αυτό, η σιωπή από τη Σύρο διήρκεσε περισσότερο από τρεις μήνες. Τα γράμματά μου έμεναν αναπάντητα. Όσο με αφορούσε, ο Ανάργυρος θα μπορούσε επίσης να ήταν ένας αστροναύτης που περπατά μόνος του στο διάστημα πάνω σε ένα κομμένο σχοινί. Αφού κουράστηκα να βρίσκομαι στο σκοτάδι, ζήτησα από τον Ηλία να ρωτήσει ένα άλλον θείο του που βρισκόταν τότε στο νησί και ο τελευταίος να

ζητούσε από τον Ανάργυρο να με ενημερώσει αμέσως σχετικά με το στάδιο της συμφωνίας, εφόσον εγώ σχεδίαζα να φύγω για τη Νορβηγία μέσα σε δύο εβδομάδες. Ο Ανάργυρος απάντησε με τηλεγράφημα: «Έλαβα τηλεγράφημα Ηλία και περιμένω άφιξή σου για διακανονισμό». Κάπως ενοχλημένος απάντησα: «Ελπίζω φτάσω Αθήνα Ιούλιος 15, Σύρος γύρω στις 19 αν συμβόλαιο συμφωνημένο αλλά πρέπει να έχω οριστική πληροφόρηση πριν φύγω Νέα Υόρκη Ιούλιος 2. Παρακαλώ τηλεγράφησε λεπτομέρειες». Μου είχαν μείνει μόνο τρεις μέρες για να φύγω όταν έλαβα το τελικό τηλεγράφημα του Ανάργυρου:

«Ιδιοκτήτες συμφωνούν για το συμβόλαιο, όλα έτοιμα μέχρι τώρα, περιμένω άφιξή σου για περαιτέρω ενέργειες, προετοιμάσου για κλείσιμο συναλλαγής».

Ο Μπάμπης τώρα μου γέμισε τα κενά της ιστορίας, καθώς μιλούσαμε χαμηλόφωνα σε ένα τραπέζι στο σαλόνι του «Ερμή», προσπαθώντας να μη μας ακούσουν οι ξένοι που κάθονταν κοντά μας, οι οποίοι από την μεριά τους προσπαθούσαν να κρυφακούσουν τι λέγαμε. Τώρα κατάλαβα περισσότερα για τις καθυστερήσεις. Όταν έψαξαν τους τίτλους ιδιοκτησίας βρήκαν ότι κάποιος που λεγόταν Περρής είχε ένα μικρό κομμάτι γης στη μέση της περιοχής Αρ. 4, την πρόσθετη γη που ο Γέρος είχε συμφωνήσει να μας πουλήσει πέραν της κορυφογραμμής. Και μόλις ο Περρής πείστηκε να πουλήσει, αποκαλύφθηκε ότι πέντε κληρονόμοι κάποιου που λεγόταν Μπαζεβανάκης ήταν ιδιοκτήτες ενός πιο σημαντικού τμήματος του ακρωτηρίου των Γραμμάτων, κοντά στις επιγραφές.

Είτε εξέπληξε αυτό, είτε όχι, τόσο τους αδελφούς Βουτσίνου, όσο και τον δικηγόρο μου και τον συμβολαιογράφο μου, σε κάθε περίπτωση οδήγησε σε μια αναζήτηση πέντε επιπλέον συναινέσεων και υπογραφών. Ευτυχώς οι δύο από τους κληρονόμους που ζούσαν στην Αθήνα υπέγραψαν σχετικά γρήγορα. Οι δύο στο Λονδίνο υπέγραψαν αμέσως μετά. Ο πέμπτος όμως αποδείχτηκε ότι ήταν ναύτης και βρισκόταν σε κρεβάτι νοσοκομείου λόγω ενός εργατικού ατυχήματος εν πλω και ήταν ανίκανος να υπογράψει το σιδήποτε για ένα μεγάλο διάστημα. Στο μεταξύ επειδή στο γράμμα μου είχα ζητήσει υπογραφές από τους Δαλέζιο και Βουτσίνους, ο Ανάργυρος είχε ξεκινήσει πάλι να διαπραγματεύεται τα πολλάκις

καθυστερημένα προσύμφωνα, τα οποία όμως είχαν, λόγω υπερβολικής αισιοδοξίας, συνταχθεί με προθεσμία δύο μηνών και είχαν πλέον χάσει την ισχύ τους πριν μπορέσουν να ενεργοποιηθούν.

Σύντομα ύστερα από αυτό, όταν ήμουν ήδη στην Αθήνα, ο Γέρος απεβίωσε. Αυτά ήταν δυσάρεστα νέα. Είχε την αξιοπρέπεια των χρόνων και του επαγγέλματός του και ο John κι εγώ είχαμε φτάσει να τον σκεφτόμαστε με εξοργισμένη στοργή.

Ο Ανάργυρος παρεμβλήθηκε για να επιτρέψει στον Μπάμπη να μου δώσει τα τελευταία νέα. Οι κληρονόμοι του Μπαρμπα-Γιώργη, η Μαριγούλα και ο Ευάγγελος, ευτυχώς ήθελαν να συνεχίσουν τη συμφωνία. Ωστόσο, με ενημέρωσαν εκείνο το πρωί ότι προτιμούσαν να περιμένουν για έξι μήνες ώστε να μπορέσουν να πληρώσουν το φόρο κληρονομιάς πριν πάρουν τα χρήματα από εμένα! Σε αυτό το αποκορύφωμα της διάσκεψής μας, αναβάλαμε τη συνέχειά της. Έξω μπορούσε να ακουστεί η σφυρίχιτρα που ανήγγειλε την αναχώρηση του πλοίου με το οποίο έφευγε ο Μπάμπης.

Ο Παπαδόπουλος και ο Προβελέγγιος ήταν εκείνη τη στιγμή σε σύσκεψη στο συμβολαιογραφείο.

«Είναι ενάντια στο νόμο», είπε ο Παπαδόπουλος (φυσικά στα ελληνικά).

«Τέλος πάντων» (μιλά ο Προβελέγγιος) «ακόμη και οι Αμερικάνοι – ακόμη και αυτοί εδώ οι Αμερικάνοι – δε θα το έκαναν ποτέ αυτό».

Χάρηκα που αργότερα έμαθα ότι το ίδιο βράδυ είχαν γράψει μια επιστολή στον Βαγγέλη στην οποία του έλεγαν ότι αυτή η τακτική της καθυστέρησης, εκτός του ότι δεν θα βοηθούσε τον ίδιο και τη μητέρα του να γλυτώσουν χρήματα, θα είχε τα αντίθετα αποτελέσματα, δηλαδή να πληρώσουν αναδρομικά επιπλέον φόρο κληρονομιάς καθώς και πρόστιμο. Χάρηκα ακόμα περισσότερο όταν λάβαμε τρεις ημέρες αργότερα την προφορική συμφωνία του Βαγγέλη να πουλήσει άμεσα. Εκτός από κάποια ανατροπή πριν ή κατά την υπογραφή, η γη φαινόταν ότι ήταν τώρα δική μας.

Προφανώς η νομική προειδοποίηση ήταν πειστική. Ή/και, όπως επίσης ανακάλυψα ένα βράδυ καθώς ο Πατέρας

Δημήτριος με οδηγούσε προς το Κίνι το καινούριο Fiat αυτοκίνητό του (για να πιούμε εκεί ούζο και να δειπνήσουμε πίσω στην Ερμούπολη, κέρασμά μου), αυτό που πραγματικά έπεισε το Βαγγέλη ήταν η συμβουλή του Πατέρα.

«Σιγά ! e molto pericoloso !» διαμαρτυρήθηκα, καθώς κατεβαίναμε με τρελή ταχύτητα τις απότομες στροφές του βουνού.

Ο Πατέρας Δημήτριος γέλασε. «Μπορώ να οδηγήσω σ' αυτό το δρόμο τη νύχτα ακόμη και χωρίς τα φώτα μου» είπε μεταπηδώντας στη λιγότερη κείριστη γλώσσα επικοινωνίας μας, τα Γαλλικά.

Καθώς η όλη διαδικασία με τα πολύπλοκα συμβόλαια πώλησης ήταν αναμενόμενο να κρατήσει πέντε ή έξι μέρες, στην πραγματικότητα διήρκεσε πολύ περισσότερο, είχα χρόνο για ένα ταξίδι με σκάφος στα «Γράμματα» και για κάποιες άλλες σχετικές δραστηριότητες. Το ταξίδι με σκάφος, έγινε πάλι με το Άννα, που το κυβερνούσε αυτή τη φορά κάποιος που ήταν βετεράνος ναύτης, που τον έλεγαν Κυριάκο και για μένα ήταν ακριβώς η προσωποποίηση του πανούργου και τρομερού Οδυσσέα. Ακόμη και η γαμψή μύτη του έδειχνε ότι ήταν ο τύπος ανθρώπου που θα μπορούσε να σε σώσει με θαυματουργό τρόπο από τον κίνδυνο, εάν αυτό χρειαζόταν. Με νοήματα – δείχνοντας με το χέρι του τους γυμνούς λόφους των «Γραμμάτων» – με ρώτησε αν ήταν δικά μου.

«Μάλιστα», του απάντησα, «μέχρι εκεί», του έδειξα.

«Ωραία», είπε ο Οδυσσέας, «ήταν ό,τι καλύτερο για ψάρεμα, ό,τι καλύτερο για όλα». Ήταν όπως του το εξήγησε ο John, κάποια άλλη στιγμή, όταν του έδειξε πάλι την περιοχή ο Κυριάκος.

Το άλλο μέλος αυτής της συγκεκριμένης αποστολής ήταν ένας συνταξιούχος καρτογράφος με μεγάλη πείρα που τον έλεγαν Γιάννη Ρούσο, που ανέβαινε τους λόφους σαν κατσίκια παρά τα εβδομήντα του χρόνια. Κάποια στιγμή αργότερα, δείχνοντας απλά φιλική διάθεση, έφτιαξε στον John κι εμένα έναν όμορφο χάρτη των συνόρων.

Επέστρεψα στην Αθήνα για αρκετές ημέρες, κυρίως για να ρυθμίσω οριστικά τη διεξαγωγή μιας προκαταρκτικής έρευνας για νερό, που είχα ασχοληθεί στον ερχομό μου. Από τη Νέα

Υόρκη είχα γράψει πάλι στον Bramao στον FAO στη Ρώμη κι εκείνος είχε απαντήσει ότι ο Δρ. David Burdon, διευθυντής στο Τμήμα του Ειδικού Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τις υδρολογικές εργασίες στην Ελλάδα, με συμβούλευε να επικοινωνήσω με τους ανθρώπους του Ινστιτούτου Γεωλογίας και Ερευνών Υπεδάφους, που ήταν τμήμα του Υπουργείου Βιομηχανίας στην Αθήνα. Ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Βιομηχανίας Πολιτοπούλης είπε ναί σε αυτό που ζήτησα και ήταν επίσημα καθορισμένο, σύμφωνα με τους Δρ. Ζάχο και Δρ. Παπάκη, ότι σύντομα ένας υδρολόγος του Ινστιτούτου θα ερχόταν στη Σύρο στις 9 Αυγούστου, αμέσως μετά την άφιξη του John, για να κάνει μία τριήμερη προκαταρκτική μελέτη με έξοδά μου. Τούτο θα μπορούσε να συνεχιστεί με μια πιο λεπτομερή έρευνα, μαζί με δοκιμαστικές γεωτρήσεις, σε περίπτωση που χρειαζόταν κάτι τέτοιο.

Οι ειδικοί που συνάντησα στην Αθήνα, σε αυτήν αλλά και σε άλλες επισκέψεις δεν ήταν γενικά πολύ αισιόδοξοι για το αν ενδεχομένως θα μπορούσε να βρεθεί οποιοδήποτε νερό στο υπέδαφος. Εγώ ο ίδιος, έχοντας συζητήσει εκτενέστερα στην Ερμούπολη με το Δήμαρχο Βαφία και έχοντας δανειστεί από αυτόν για προσεκτικότερη μελέτη την έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την αφαλάτωση ύδατος, που αρχικά εγώ του είχα στείλει, φαινόταν (το να βρεθεί νερό) λιγότερο πιθανό από οποιαδήποτε άλλη στιγμή στο παρελθόν. Σύμφωνα με αυτή την έκθεση, υπήρχαν περίπου 2.500 πηγάδια στο νησί (όλα σχεδόν στη νοτιότερη πλευρά) αλλά τα νερά γινόντουσαν υφάλμυρα και μόνο το ένα τρίτο από αυτά χρησιμοποιούνταν. Για το αυξανόμενο υφάλμυρο δημοτικό νερό που κυκλοφορούσε στο δίκτυο η χρέωση ήταν είκοσι δρχ. ανά κυβικό μέτρο. Η πλειοψηφία χρησιμοποιούσε το πολύ ακριβό νερό που το μετέφεραν από πηγές ή πηγάδια με φορτηγό ή άλογο ή γαϊδούρι σε μπιτόνια και κόστιζε 75, 150, 300 ή ακόμα και 500 δρχ. Το 1/5 των σπιτιών στην Ερμούπολη είχαν στις στέγες δεξαμενές βρόχινου νερού. Έξω από την πόλη υπήρχαν λίγες μεγάλες δεξαμενές νερού, και γίνονταν συζητήσεις να δημιουργηθούν φράγματα σε μία ή δύο κοιλάδες, όμως τα αναμενόμενα μεγάλα ποσοστά απώλειας νερού από την εξάτμιση και τη διήθηση ήταν ο κύριος αποτρεπτικός

παράγοντας. Έπειτα υπήρχε και το νερό που μεταφερόταν από τον Πόρο σε μεγάλες πλαστικές σακούλες οι οποίες ρυμουλκούνταν μέσα στη θάλασσα. Κάπως εκπληκτικά, τα πλοία στο λιμάνι μπορούσαν να το αγοράσουν στην ίδια τιμή όπως και το νερό του δήμου, δηλαδή προς είκοσι δρχ.

Τώρα δε υπήρχε ο αγώνας του δημάρχου για να δημιουργηθεί ένα εργοστάσιο αφαλάτωσης. Όπως μου είπε, ήλπιζε ότι εμείς θα λύναμε το πρόβλημά μας από τα πηγάδια, αλλά παραδέχτηκε ότι πρόσφατες προσπάθειες σε διάφορα σημεία του νησιού είχαν εντελώς αποτύχει.

Στην Αθήνα αυτό το καλοκαίρι μπόρεσα να θαυμάσω την αναδάσωση του Σωματείου των Φίλων του Δάσους στο βουνό Υμηττός, για το οποίο είχα ακούσει τόσα πολλά. Αλλά δεν μπόρεσα αυτή τη φορά να συναντήσω την εμπνευσμένη Πρόεδρο αυτού του Σωματείου, την κα. Καίτη Αργυροπούλου.

Στο γραφείο του Γεωργικού ακόλουθου της Πρεσβείας μείζον θέμα συζήτησης ήταν τα μοσχάρια Holstein που έρχονταν στην Ελλάδα υπό τη σκέπη του προγράμματος Αμερικανικής βοήθειας. Επίσης υπήρχε ενδιαφέρον για ένα νέο εργοστάσιο παστερίωσης γάλακτος που λεγόταν ότι είχε αρχίσει να δραστηριοποιείται στη Σύρο. Υποσχέθηκα να βρω κάποιες πληροφορίες σχετικά με αυτό.

Και πήγα ξανά, όπως η πειταλουδίτσα της νύχτας πτάει πάνω στο φως, να κάνω άλλη μία μεγάλη και μάταιη προσπάθεια να μιλήσω με τον κ. Αθανασάτο, σχετικά με την πιθανότητα να κανονιστεί μία εδαφολογική έρευνα στα «Γράμματα» επί κάποιας βάσης. Τελικά μια μέρα μουρμούρισα κάτι σε μία από τις γραμματείες του Γενικού Διευθυντή από το τηλέφωνο, σχετικά με το ότι θα το θεωρούσα έλλειψη ευγένειας εάν εκείνος ερχόταν στη Νέα Υόρκη επί δύο συνεχόμενα έτη, εν τω μεταξύ μου έγραφε ένα σωρό γράμματα κι εγώ παρ' όλα αυτά αποτύγχανα να κανονίσω να τον συναντήσω, εάν αυτό ήταν το αίτημά του. Τότε, νιράπηκα διότι μου είχε γίνει κάποια νύξη για το πόσο πολυάσχολος άνθρωπος ήταν, υπηρετώντας ως επικεφαλής ειδικός της Ελλάδος στις συζητήσεις για την Κοινή Αγροτική Πολιτική, πέραν των άλλων καθηκόντων του.

Όταν γύρισα πίσω στη Σύρο έμαθα ότι τώρα ο Βαγγέλης έκανε μια νέα προσπάθεια. Ενώ συμφωνούσε προσωρινά να

πουλήσει αμέσως παρά να περιμένει, θεωρούσε ότι ήταν παραπάνω από δίκαιο να πληρώσω εγώ το φόρο κληρονομιάς του.

«Λοιπόν, θα είμαι θεός πιθήκου» είπα στα ελληνικά αντιδρώντας σε αυτό, προς έκπληξη του Ανάργυρου, του Παπαδόπουλου και της Δώρας. Φαίνεται ότι η επίπονη μελέτη μου της Ελληνικής είχε αρχίσει να αποφέρει καρπούς – κάποιου είδους τουλάχιστον.

Η ομάδα μου πολύ γρήγορα απέκρουσε αυτή τη νέα ιδέα του Βαγγέλη κι η κουραστική διαδικασία της σύνταξης των συμβολαίων άρχισε να προχωρά πολύ αργά. Μου φαινόταν ότι, κάθε μέρα που περνούσε, η στιγμή που θα ολοκληρώναμε τη συναλλαγή στην πραγματικότητα απομακρυνόταν περισσότερο. Δεν τολμούσα να πάω οπουδήποτε κοντά στα «Γράμματα» από φόβο μη μεταβληθεί η εύθραυστη ισορροπία που με κόπο κατάφερα να επιτύχω. Αλλά σκέφτηκα να πάω να βρω εκείνο το νεαρό Άγγλο γεωλόγο που μελετούσε τους ασυνήθιστους μεταμορφωτικούς βράχους στην περιοχή μεταξύ της γης μας και του «Σύριγγα». Ή καλύτερο, σκέφτηκα, θα ήταν να περπατήσω σε άλλα μέρη του νησιού όπως για παράδειγμα στη σπηλιά του Φερεκύδη, του δασκάλου του Πυθαγόρα. Ο Φερεκύδης έχει αναγνωριστεί από τον Κικέρωνα ως ο πρώτος που είχε την ιδέα για την αθανασία της ψυχής και που υποτίθεται ότι απεβίωσε φαγωμένος από ψείρες. Ρώτησα τον Χρήστο Μπινόπουλο, έναν αγροτικό μηχανικό, αν υπήρχε κάποιος νεαρός φυσιοδίφης κάπου τριγύρω που θα μπορούσε να περπατήσει μαζί μου και να μου πει τα ονόματα των διαφόρων φυτών.

Σε αυτό απάντησε αρνητικά χωρίς να διστάσει στιγμή. «Οι άνθρωποι της Σύρου», μου είπε με έμφαση (στα Γαλλικά), «δεν ενδιαφέρονται για τη γη. Ενδιαφέρονται για τη θάλασσα».

Σαν γενικό συμπέρασμα, αυτό ήταν χωρίς αμφιβολία αλήθεια. Ένας υπολογίσιμος αριθμός γεωργών πάλευαν για ένα μεροκάματο από το έδαφος. Πιθανόν αυτοί που φύτευαν και πουλούσαν αγγούρια και ντομάτες να τα κατάφερναν καλύτερα. Αλλά η συντριπτική πλειοψηφία είχε τα προς το ζην από τη θάλασσα, ζώντας περισσότερο στα πλοία του εμπορικού ναυτικού παρά στα σπίτια τους. Ακόμη, κάποιοι άλλοι ήταν

παράδες που έβγαιναν με τις βάρκες τους το βράδυ, ή δούλευαν στο ναυπηγείο ή στην πλωτή δεξαμενή, ή υπηρετούσαν στο ναυτικό.

Υπήρχαν επίσης κάποιες λίγες αστικές βιομηχανίες που έδιναν δουλειά, μικρές υφαντουργίες, ένας μύλος σφυρίδας που επεξεργαζόταν το υλικό αυτό από τη Νάξο, ένας αλευρόμυλος, ένα μικρό εργοστάσιο επεξεργασίας ψαριού και ένα εργοστάσιο ηλεκτρικής ενέργειας. Το λιανικό εμπόριο και οι υπηρεσίες ήταν φυσικά πανταχού παρούσες, αλλά και οι βιοτεχνίες μικρής παραγωγικής κλίμακας. Σε κάποια σκοτεινά μαγαζιά, ολόγυρα στην πόλη κατασκεύαζαν διάφορα αντικείμενα, από έπιπλα μέχρι λουκούμια. Ένας καμπούρης γέρος μηχανικός, σε μια μικρή τρύπα, στοιβαγμένος με παλαιά τσιγαρόκουτα που περιείχαν ένα συνονθύλευμα από παλαιές βίδες, καρφιά και παξιμάδια μπορούσε να σου επισκευάσει τη γραφομηχανή. Ο αδελφός της Φρίντας, με τον οποίο και διέμενε, κατασκεύαζε ψεύτικα δόντια.

Πάντως, ανακάλυψα ότι δεν είχα πολύ χρόνο για μεγάλες πεζοπορίες, διότι έπρεπε να περάσω κάποιες μέρες ώστε να εκτελωνίσω τις κενές επιταγές και τα χάπια της Sherleigh. Οι κενές επιταγές έφτασαν σε μεγαλύτερο αριθμό από αυτόν που περιμέναμε. Πριν μπορέσουμε να τις περάσουμε από το Τελωνείο, όπου ο καθένας μέχρι τον ανώτερο καθόταν πίσω από το μεγάλο γραφείο του κάτω από τα μεγάλα πορτρέτα του Βασιλιά και της Βασιλισσας κοιτώντας κάτι τεράστιους τόμους προσπαθώντας να αποφασίσουν σε ποια κατηγορία ανήκαν και πόσο φόρο θα έπρεπε να πληρώσω, εγώ και ένας υπάλληλος του ταχυδρομείου είχαμε σπαταλήσει μισή μέρα.

Αμέσως μετά από αυτό ειδοποιήθηκα ότι έφτασαν τα χάπια. Η γυναίκα μου τα είχε παραγγείλει από ένα γιατρό στο Connecticut μέσω τηλεγραφήματος, στο οποίο περιέγραφε το σκοπό τους καθώς δεν θυμόταν το όνομά τους. Εδώ το πρόβλημα ήταν διαφορετικό, το Ταχυδρομείο δεν μου τα έδινε χωρίς έγκριση από τοπικό γιατρό και από το Υπουργείο Υγείας. Μου έδειξαν πράγματι το πακέτο, επί του οποίου είδα το όνομα των χαπιών, κάτι που έδωσε τη δυνατότητα στη γυναίκα μου να αγοράσει κάποια από αυτά αμέσως από ένα φαρμακείο λίγο πιο

κάτω, αλλά πέρασα άλλη μιάμιση μέρα προσπαθώντας να πάρω τις απαραίτητες ιατρικές άδειες για αυτά που είχαν εισαχθεί.

Τελικά πήρα τη Sherleigh σε μια ημερήσια εκδρομή για να της δείξω τη Νάξο, όπως εκείνη μου είχε δείξει τη Μύκονο ένα χρόνο πριν. Ο Μπαρουτάκης ήταν πολύ νευρικός με αυτό. «Οι αγρότες δε θα περιμένουν», μου θύμισε. «Θα είσαι πίσω αύριο βράδυ, ναι ή όχι;» Πράγματι, σχεδόν δεν καταφέραμε να γυρίσουμε στην ώρα μας, για να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις, όπως τώρα διαμορφώνονταν. Αυτό συνέβη διότι άνευ προειδοποίησης η ακτοπλοϊκή εταιρεία αποφάσισε την επόμενη μέρα να δεξαμενιστεί το «Απόλλων» για καθαρισμό της γάστρας από τις πεταλίδες. Ευτυχώς το «Ελλη» ερχόταν από την Αμοργό και γυρίσαμε με αυτό στη Σύρο με μερικές ώρες μόνο καθυστέρηση.

* * *

Η διαδικασία της υπογραφής των συμβολαίων ήταν τώρα πια κοντά στο τέλος της. Ο καθηγητής Κυριακής δανείστηκε το συμβόλαιο για την αγοραπωλησία σχετικά με τον Δαλέζιο και πέρασε μια ολόκληρη ώρα – υπήρχαν δεκαοχτώ πυκνογραμμένες σελίδες σε αυτό – δίνοντάς μου μια προφορική μετάφραση του τι έλεγε. Μου φάνηκε ότι ήταν μία επιθυμητή προφύλαξη για να καταλάβω τι επρόκειτο σύντομα να υπογράψω. Διαπίστωσα ότι αυτό το *magnus opus* δια χείρας του Προβελέγγιου είχε κάποιες εκπληκτικές αντιφάσεις αλλά εγώ (ο «Ιωάννης του Κάρολου») οπωσδήποτε συμφωνούσα με το γενικό συμπέρασμα. Έτσι τώρα, είχε σχεδόν φτάσει η ώρα να φέρω τα χρήματα, ενόσω τα συμβόλαια των Βουτσίνων, Μπαζεβανάκη και Περρή κόντευαν να ολοκληρωθούν.

Η προετοιμασία για να κάνω τις πληρωμές είχε αρχίσει από τη Νέα Υόρκη πολύ πριν ο Ανάργυρος μου τηλεγραφήσει να έλθω και να «προετοιμαστώ για το κλείσιμο της συναλλαγής». Συγκέντρωσα στον τραπεζικό λογαριασμό μου τα ποσά που νόμιζα ότι θα χρειαζόμουν και δανείστηκα κάποια επιπλέον χρήματα για να είμαι ασφαλής. Μετά πήγα να συζητήσω με τον τραπεζίτη μου τις λεπτομέρειες. Δεν θα είχε προφανώς νόημα να βάλω μεγάλα ποσά στο λογαριασμό μου στη Ερμούπολη εκ των

προτέρων και να μην μπορώ να τα πάρω ξανά πίσω εάν το ήθελα. Από την άλλη μεριά, ήξερα ότι αν και όταν χρειαζόμουν τις δραχμές θα έπρεπε να τις έχω στη διάθεσή μου γρήγορα.

Μου είπε ότι θα μπορούσαμε να κανονίσουμε ένα μήνυμα με τη μορφή ειδικού τηλεγραφήματος από το υποκατάστημα Ερμούπολης της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος. Προετοιμάσαμε το μήνυμα προσεκτικά και τις ενέργειες που θα έπρεπε να γίνουν μόλις θα λαμβάνονταν. Όλα ήταν καταγεγραμμένα και τοποθετημένα σε ειδικό αρχείο, ώστε να είμαι διασφαλισμένος σε περίπτωση απώλειας μνήμης, ή απουσίας του ή αδειάς τους. «Πόσον καιρό θα μου πάρει να έχω τις δραχμές αμέσως μόλις σταλεί το τηλεγράφημα», ρώτησα «θα μπορούσε να είναι περίπου δύο μέρες;» «Λιγότερο από αυτό», μου είπε. «Όταν παίρνουμε μια τηλεγραφική εντολή απαντάμε την ίδια μέρα, όχι την επομένη».

Ακόμη, δεν είχα καταλάβει πλήρως τους μηχανισμούς πληρωμής και υπέθεσα αφελώς ότι θα μπορούσα να υπογράψω επιταγές πληρωτέες από το λογαριασμό μου στην Ερμούπολη, μόλις οι αγρότες υπογράψουν, μεταχρονολογώντας τις επιταγές αυτές όμως λίγο, μέχρι να σταλεί το τηλεγράφημα και να μπορέσει να γίνει ανάληψη των μετρητών την ημέρα κλεισίματος της συναλλαγής. Ο Παπαδόπουλος μου ξεκαθάρισε τα πράγματα. «Αυτό είναι παράνομο. Η πληρωμή πρέπει να είναι σε μετρητά τη στιγμή της υπογραφής». Τότε, βλέποντας την αγωνία μου, – φαίνεται ότι επηρεάστηκα από την ανησυχία του Ανάργυρου ότι οι αγρότες θα άλλαζαν γνώμη την τελευταία στιγμή – πήγε στην Τράπεζά μου και επέστρεψε με μία διαβεβαίωση προς εμένα, και μου διάβασε σε μετάφραση:

«Σε απάντηση της προφορικής αίτησής σας, επιβεβαιώνουμε ότι σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους σήμερα και επειδή είστε μόνιμος κάτοικος εξωτερικού, είναι δυνατό να ακυρώσετε έμβασμα από το εξωτερικό στο όνομά σας και να επιστραφούν τα χρήματα στον αποστολέα τους».

Έτσι ήταν όλα έτοιμα. Στις 9:30 το πρωί της Πέμπτης στις 4 Αυγούστου, αφού η Sherleigh κι εγώ γυρίσαμε από τη Νάξο, το προκαθορισμένο μήνυμα στάλθηκε ως επείγον τηλεγράφημα από την Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Υποκατάστημα Σύρου, απευθυνόμενο στην Τράπεζά μου στη Νέα Υόρκη.

Ζητήθηκε από τους αγρότες να είναι έτοιμοι για υπογραφές το πρωί του Σαββάτου, την ώρα που υπό συνθήκες συνθήκες θα έρχονταν στην πόλη σε κάθε περίπτωση. Εγώ περίμενα για να λάβω κάποια απόδειξη μιας μικρής αλλά χρήσιμης διαπίστωσης του πόσο γρήγορα ολοκληρώνονται οι συναλλαγές σε μια αποτελεσματική, ανεπτυγμένη χώρα, ακόμη και αν αυτό ήταν κάτι που δεν μπορούσε πάντα να ειπωθεί για την Ελλάδα.

Η αγωνία που με κυριεύσε σιγά-σιγά κατά τη διάρκεια των επόμενων πεντέμισι ημερών ήταν απερίγραπτη. Δεν είχαν έρθει καθόλου χρήματα. Την Παρασκευή ο Ανάργυρος έλεγε ακόμη σοβαρά όπως πάντα «καλημέρα» και περπατούσε με σιγουριά, όταν τον πλησίαζαν στον δρόμο και τον σταματούσαν για να τον ρωτήσουν σχετικά με τις υποθέσεις μας. Το πρωί της Δευτέρας παρέμενε στο σπίτι όσο το δυνατόν περισσότερο και όταν αργότερα συναντηθήκαμε, σκέφτηκα ότι μπορούσα να διαβάσω ακόμα και στο δικό του καταβεβλημένο πρόσωπο το ίδιο βλέμμα δυσπιστίας που είχα αναγνωρίσει στα πρόσωπα του τραπεζίτη, του συμβολαιογράφου και του δικηγόρου κάποια στιγμή νωρίτερα. «Είναι δυνατόν», έλεγε αυτό το βλέμμα ή έτσι φαντάστηκα, «να μην υπάρχουν καθόλου χρήματα και εμείς, που δεν γεννηθήκαμε χτες, να έχουμε εδώ και δύο ολόκληρα χρόνια πέσει όλο και περισσότερο θύματα ενός παράξενου Αμερικάνικου αστείου σε βάρος μας;»

Φυσικά έστειλα πολλά αγωνιώδη τηλεγραφήματα, το ένα μετά το άλλο και όλοι εμείς δεν επιτρέψαμε καθόλου στο τηλεγραφικό γραφείο, στα κεντρικά της Τράπεζας στην Αθήνα ή ακόμα και στο ταχυδρομείο, να έχουν έστω μια στιγμή ηρεμίας. Σκεφτόμουν τον μικροκαμωμένο υπάλληλο της Western Union να ξεκινά με το ποδήλατό του από κάποιο μέρος όπως τα White Plains για να μεταφέρει το μήνυμά μου κάτω στη Νέα Υόρκη, αλλά αυτό δεν ακουγόταν σωστό. «Απλά δεν μπορώ να το καταλάβω» έλεγα στη Sherleigh για εκατοστή φορά, καθώς έτρωγε αποφεύγοντας το λάδι από το πιάτο με τις φακές που είχε μπροστά της, ενώ προσπαθούσαμε να καταλάβουμε τι μπορεί να έχει πάει στραβά.

Την Τρίτη το πρωί ετοιμάσαμε για την Τράπεζα αυτό το μήνυμα τέλεξ:

«Δεν μπορούμε να καταλάβουμε την αποτυχία στο να λάβουμε τη ζητούμενη χρηματοδότηση με το τηλεγράφημα Comerzbank της 4ης Αυγούστου από τη Σύρο ή την απάντηση στα δύο τηλεγραφήματά μου της 6ης Αυγούστου. Η αργοπορία καταστρέφει όλα μου τα σχέδια. Καμία εξήγηση στη Σύρο ή την Αθήνα. Ποιες ακριβώς ενέργειες κάνετε και πότε; Απαντήστε στη Σύρο».

Ωστόσο, νωρίς εκείνο το απόγευμα, πριν μεταδοθεί αυτό, τηλεφώνησαν από τα κεντρικά της Τράπεζας στην Αθήνα να πουν ότι τα χρήματα μόλις είχαν έρθει από τη Νέα Υόρκη. Έτσι, ο Ανάργυρος βγήκε από τη χειμέρια νάρκη του, και άρχισε την πολύπλοκη, κουραστική και μακρόχρονη διαδικασία με την οποία θα μπορούσαμε ακόμη οριακά να κανονίσουμε να ολοκληρωθεί η συναλλαγή με τους αγρότες το επόμενο πρωί με όλους παρόντες.

Ποτέ δεν πείστηκα ότι η έρευνα που έκανε η τράπεζά μου στη Νέα Υόρκη αργότερα, για να ανακαλύψει ποια ήταν η αιτία που προκάλεσε αυτό το φιάσκο ήταν εκατό τοις εκατό επιτυχημένη. Η βασική αιτία μεγάλου μέρους αυτής της καθυστέρησης, ήταν χωρίς αμφιβολία το γεγονός ότι το μήνυμα που πραγματικά πήγε στο υποκατάστημα της πόλης μου αυτής της σπουδαιάς τράπεζας που έχει τα κεντρικά της στη Wall Street, έλεγε να σταλούν τα χρήματα στην Εμπορική Τράπεζα του Ιράκ.

Μια από τις συνέπειες αυτής της εκρηκτικής καθυστέρησης ήταν ότι, όταν ο ικανός νεαρός ειδικός από το Ινστιτούτο Γεωλογίας και Μελετών Υπεδάφους, με το αιφνίδιο χαμόγελο, έφτασε από την Αθήνα το πρωί της Δευτέρας, όπως είχα ζητήσει, δεν ήταν δυνατόν να εκτελέσει δεόντως την έρευνα για το νερό. Αλλά εκείνος και ο John – που είχε μόλις φτάσει – πήγαν μολαταύτα με το Άννα την Τρίτη και κοίταξαν τη γη μας από τα παράλια, λαμβάνοντας απλώς την προφύλαξη να μην πατήσουν το πόδι τους πάνω της.

Τελικά αυτό δεν ήταν τόσο σπατάλη χρόνου όπως αρχικά είχα φανταστεί ότι θα είναι. Όπως ο Αθανάσιος Ντούνας εξήγησε σε πολύ καλά αγγλικά στον John και επανέλαβε για να το ακούσουν και οι υπόλοιποι από εμάς, συμπεριλαμβανομένης της όμορφης γυναίκας του, καθώς δειπνούσαμε τρώγοντας

σουβλάκια στην Πλατεία εκείνο το βράδυ, ότι αυτό που ήλπιζε να βρει ήταν κάποιες περιοχές με λωρίδες μαρμάρου που θα εκτεινονταν κατά πλάτος των πλαγιών μεταξύ των λόφων μας. Το νερό διαπερνά το μάρμαρο, αλλά δεν μπορεί να περάσει μέσα από το πέτρωμα που επικρατεί στην περιοχή, ένας είδος σχιστόλιθου, εκτός κι αν υπάρχουν απροσδόκητες ρωγμές. Συνεπώς, στο κάτω μέρος λωρίδας μαρμάρου που διαπερνά κοιλάδα, το μεγαλύτερο μέρος από το βρόχινο νερό που έχει βυθιστεί στο χώμα σταματάει πριν καταλήξει στη θάλασσα. Και από το σκάφος μπόρεσε να δει τρεις τέτοιες περιοχές με μάρμαρο και συμπέρανε ότι μπορούσε να υποδείξει ήδη περιοχές στην τρίτη κοιλάδα μας για να ανοίξουμε πηγάδια στα οποία θα βρισκαμε μεγάλο μέρος από αυτά τα επιφανειακά νερά που διέθετε η γη μας.

Αυτά ήταν τα καλά νέα. Μου άρεσε η συγκρατημένη αισιοδοξία του. Το επόμενο πρωί, συμφώνησε ο Ανάργυρος, θα μπορούσε ο John να πάει τον Ντούνα στη γη μας, ενόσω οι ιδιοκτήτες δεσμευόντουσαν να μεταβιβάσουν τη γη τους σε εμάς κατά τη διάρκεια της τελετής των υπογραφών.

* * *

Η μεγάλη μέρα ξημέρωσε. Στις εννιάμισι βρισκόμουν στο γραφείο του συμβολαιογράφου μας περιμένοντας, μαζί με τον Ανάργυρο και τη Sherleigh. Πρώτη ήρθε η Μαριγούλα, ντυμένη όλη στα μαύρα με ένα μαντήλι πάνω στα λευκά της μαλλιά, θρηνώντας και συνοδευόμενη στην αίθουσα από τον Βαγγέλη. Ένας-ένας έφτασαν και οι άλλοι, ο Παπαδόπουλος, κάποιος Μπαξεβανάκης, ο Περρής, ο Πατέρας Δημήτριος, ο καθηγητής Κυριακής, άλλος ένας Μπαξεβανάκης και ούτω καθεξής. Κάθε φορά που ερχόταν κάποιος, όσοι βρισκόμαστε ήδη εκεί, σηκωνόμασταν, δίναμε τα χέρια και μετά ξανακαθόμασταν. Ο Προβελέγγιος έκατσε πίσω από το γραφείο του ανακατεύοντας χαρτιά. Το σύνολο των παρευρισκομένων μεγάλωσε. Ήδη στις εννέα και σαράντα πέντε ήταν εκεί όλοι όσοι μπορούσα να σκεφτώ, εκτός από τα αδέρφια Βουτσίνου. Αναρωτιόμουν τι θα συνέβαινε μετά.

Ο Προβελέγγιος αντάλλαξε μερικές κουβέντες με τον Ανάργυρο και τον Παπαδόπουλο και αμέσως όλοι εμείς βγήκαμε έξω και κινηθήκαμε σαν μια μικρή λιτανεία διαγώνια και ανηφορικά προς το γραφείο ενός άλλου συμβολαιογράφου τον οποίο δεν είχα ποτέ ξανά συναντήσει. Χαιρετώντας με, αυτός ο συμβολαιογράφος με ευχαρίστησε (σύμφωνα με τον Καθηγητή Κυριακή που ήταν δίπλα μου) για ό,τι έκανα για το νησί. Τότε προσάρμοσε τα γυαλιά του από χρυσό σκελετό, άπλωσε τα συμβόλαια πάνω στο γραφείο του και ανέμενε.

Τώρα ο Αντώνιος (Μεγαλοκέρης) Βουτσίνος και ο μεγαλύτερος αδελφός του ο Γιάννης, εμφανίστηκαν, προς δική μου ανακούφιση και ο δεύτερος συμβολαιογράφος άρχισε να διαβάζει. Ο Παπαδόπουλος βρισκόταν δίπλα του πανέτοιμος, παρακολουθώντας προσεκτικά το κείμενο καθώς διαβαζόταν. Οι υπόλοιποι από εμάς βρήκαμε από μια καρέκλα και καθίσαμε: η Μαριγούλα και ο Βαγγέλης, οι δύο Βουτσίνοι, οι δύο αντιπρόσωποι από την οικογένεια Μπαξεβανάκη, ο Περρής, κάποιος για να συνυπογράψει γι αυτόν όταν θα του έλεγε, η Sherleigh και εγώ, ο Κυριακής, ο δικηγόρος των Δαλέζιων (ο οποίος έπρεπε να βρίσκεται εκεί, με έξοδά μου, ώστε να τηρηθούν οι νομικές υποχρεώσεις), οι δύο συμβολαιογράφοι, ο Πατέρας Δημήτριος, η Φρίντα, η γραμματέας του δεύτερου συμβολαιογράφου και δύο ή τρεις άλλοι που δεν κατάλαβα ούτε μπόρεσα να μαντέψω τι σχέση είχαν με την όλη διαδικασία.

Ο συμβολαιογράφος διάβαζε καλά και δυνατά και η φωνή του συνοδευόταν από ένα χαμηλόφωνο βουητό κοντά το αυτί μου που προερχόταν από τον καθηγητή Κυριακή, καθώς μου έκανε σχεδόν ταυτόχρονη μετάφραση. Υπήρχαν διακοπές σε κατά χρονικά διαστήματα, καθώς ο συμβολαιογράφος σταματούσε – συνήθως σε απάντηση ενός «όχι» από κάποιον από τους ιδιοκτήτες – για να εισαγάγει μια μικρή διόρθωση στο περιθώριο. Διακοπές προκαλούνταν επίσης από γαϊδούρια που χτυπούσαν τα κεφάλια τους στο παράθυρο για να δουν τι γίνεται, από γυρολόγους που σταματούσαν την πορεία τους και στεκόντουσαν μαζί με τους άλλους περαστικούς για να ακούσουν λίγο το συμβολαιογράφο. Κάποια στιγμή, ένας φιλοπόλεμος άνοιξε δρόμο από την πλαϊνή πόρτα και έκανε μια έντονη προσπάθεια να πείσει το συμβολαιογράφο να ασχοληθεί

με δικό του θέμα. Παράλληλα, ο συμβολαιογράφος διέκοπτε για να λάβει μηνύματα που του έφερνε ένας αγγελιαφόρος και έγραφε σύντομες απαντήσεις. Η γραμματέας του εξακολουθούσε να χαχανίζει δυνατά με άκομπο τρόπο, μέχρι που τελικά ένας απεσταλμένος της έφερε το φαγητό της και ηρέμησε τρώοντας.

Η φωνή του συμβολαιογράφου ακουγόταν σαν συνεχής βόμβος χωρίς τέλος. Ξαφνικά και χωρίς καμία προειδοποίηση ο Γιάννης Βουτσίνος σηκώθηκε από την καρέκλα του και έκανε μια κίνηση προς την πόρτα. Πιθανόν δεν μπορούσε να αντέξει άλλο την ανάγνωση ή διαφορετικά εκείνος και ο Μεγαλοχέρης που ήταν ακριβώς δίπλα του άλλαξαν γνώμη για το παζάρι που είχαν επιτύχει. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, ο Παπαδόπουλος και ο Πατέρας Δημήτριος, είχαν τραβήξει τα μπράτσα του και τον έσπρωξαν χωρίς ίχνος ευγένειας πίσω στην καρέκλα του, όπου παρέμεινε μουρμουρίζοντας με ένα ύφος σαν να κλαψουρίζει.

Γύρω στο μεσημέρι ένα μουρμουρητό ακούστηκε από τους πάντες, καθώς ήρθε στη συγκέντρωση ένας από τους ταμίες της τράπεζας, ο Ζορμπάνος με το όνομα, κρατώντας έναν φουσκωμένο χαρτοφύλακα. Του βρήκαν αμέσως καρέκλα και εκείνος κάθισε ήσυχα με το χαρτοφύλακα ανάμεσα στα γόνατά του. Λίγο αργότερα η ανάγνωση επιτέλους σταμάτησε και άρχισαν οι υπογραφές. Από την μεριά μου, υπέγραψα τα τέσσερα συμβόλαια, τις σελίδες τους και τις παραπομπές. Συνολικά, σύμφωνα με όσα θυμάμαι και έβαλα τα δυνατά μου στο να μετρήσω σωστά, υπέγραψα το όνομά μου σε εκείνο το δωμάτιο ενενήντα οκτώ φορές.

Τώρα, αφού τελείωσαν οι υπογραφές, ο κ. Ζορμπάνος άνοιξε το χαρτοφύλακα και έβγαλε από αυτόν πακέτα και πακέτα από χαρτονομίσματα των εκατό δραχμών –για μένα και χωρίς αμφιβολία και για αρκετούς από τους άλλους παρευρισκόμενους ήταν η μεγαλύτερη και καλύτερη δημόσια έκθεση χρημάτων που είχαμε δει ποτέ από κοντά. Αφού μέτρησε ο ίδιος τα χρήματα, και ο Πατέρας Δημήτριος τα ξαναμέτρησε, τα μοίρασαν ολόγυρα σχετικά γρήγορα και οι τώως ιδιοκτήτες άρχισαν να φεύγουν από την πόρτα χωρίς επισημότητες, ωστόσο κάποιοι από αυτούς σταμάτησαν πριν φύγουν για να μου σφίξουν το χέρι.

Στον σχεδόν πια άδειο χώρο είπα «αντίο» και «ευχαριστώ» στον κ. Αθανασούλια, το δεύτερο συμβολαιογράφο. Μετά πήγα στην τράπεζα όπου περίμενα τον Παπαδόπουλο και τον Ανάργυρο να φέρουν τις φορολογικές αποδείξεις και τα άλλα απαραίτητα έγγραφα. Τότε υπέγραψα άλλες επτά φορές.

Ήταν μία και δεκαπέντε το μεσημέρι σύμφωνα με το ρολόι μου. Η Sherleigh και εγώ φάγαμε γρήγορα στο ξενοδοχείο Ερμής και μετά ο Ανάργυρος και εγώ πήραμε ένα ταξί για να πάμε στο Κίνι όπου ο Κυριάκος είχε φέρει το «Άννα» και περίμενε για να μας πάει να συναντήσουμε τον Ντουνά και τον John στη γη. Στη δική μας γη! Είπα στον John ότι αυτό ήταν πια γεγονός.

* * *

Καθώς εισέρχονταν στην πλατεία ο Ανάργυρος, για να καθίσει στο «Πάνθεον» για ένα φλιτζάνι καφέ, τον σταματούσαν και για εικοστή φορά κάποιος τον ρώτησε τι επρόκειτο να κάνουν οι Αμερικάνοι με τη γη τους τώρα που την είχαν αγοράσει.

«Ωραίος καιρός» απάντησε ο Ανάργυρος, «καλή σου μέρα».

Ο Δήμαρχος Βαφίας μας προσκάλεσε για να γράψουμε ένα άρθρο για την εφημερίδα του, το οποίο θα μιλούσε για μας και τους σκοπούς μας. Το έργο ανατέθηκε στον John, ο οποίος έγραψε μια πεζή διήγηση, χωρίς πολύ ενδιαφέρον για όσους ήθελαν να πιστεύουν ότι είχαμε βρει ένα καλό σχέδιο για να βγάλουμε πολλά λεφτά, ούτε και για εκείνους που προτιμούσαν να ακούσουν για ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης και ακμής γενικότερα. Έτσι έγραψε σε ένα χαρακτηριστικό εδάφιο τα εξής:

«Τώρα, η επιστήμη έχει αποδείξει ότι φυτεύοντας δένδρα και προσεκτικά φροντίζοντάς τα κατά τα πρώτα χρόνια, ο άνθρωπος μπορεί σταδιακά να αποκαταστήσει τη γονιμότητα του εξαντλημένου εδάφους και να δημιουργήσει νέο έδαφος εκεί που πριν δεν υπήρχε. Οι Pierson δεν ισχυρίζονται ότι είναι εδαφολογικοί επιστήμονες. Αλλά θεωρείται πως υπάρχουν ειδικές τεχνικές για να γίνει με οικονομικό τρόπο ό,τι αυτοί προτείνουν να γίνει. Αυτό που χρειάζεται τώρα λένε, είναι

κάποιος να μάθει αυτές τις τεχνικές και να τις εφαρμόσει σε ένα κομμάτι γης όπως αυτό στα «Γράμματα». Πιστεύουν ότι κάποιος πρέπει να κάνει την αρχή».

Χωρίς αμφιβολία, και ο εκδότης βρήκε το υλικό λίγο βαρετό. Όπως τελικά τυπώθηκε, η ιστορία ξεκινούσε με μια παράγραφο που έλεγε στον αναγνώστη ότι δεν είχαμε πρόθεση να ιδρύσουμε μια αποικία γυμνιστών, όπως ορισμένοι είχαν υποθέσει.

Στην πραγματικότητα, αυτό που είχαμε σκοπό να κάνουμε, εάν μπορούσαμε να βρούμε νερό και να απομακρύνουμε τις κατοίκες, θα μπορούσε να εξηγηθεί, έστω και με γενικό τρόπο. Θα φυτεύαμε λίγες ελιές και οπωροφόρα δένδρα. Θα μετατρέπαμε ένα μεγάλο κομμάτι γης σε δάσος εάν αυτό μπορούσε να γίνει. Θα μπορούσαμε να προσπαθήσουμε ίσως και το δύσκολο έργο του να φυτέψουμε αγρωσιώδη σε κάποια σημεία. Θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε μια περιοχή «όπως είναι» ώστε να έχει αρωματικούς θάμνους και μέλισσες που φτιάχνουν το θαυμαστό μέλι (από το οποίο μου έφερε μια κουβαδιά μια ημέρα ο Βαγγέλης πιθανόν επειδή οι κυψέλες του τώρα, ξαφνικά, δεν είχαν κανένα νομικό δικαίωμα να βρίσκονται στη γη μου). Και κάποια μέρα ελπίζουμε να χτίσουμε ένα μικρό σπίτι. Από την άλλη μεριά, πώς θα τα καταφέρναμε όλα αυτά, ήταν κάτι που δεν φαινόταν ξεκάθαρο.

Αφού άλλη μια σειρά προσπαθειών για να βρούμε έναν εδαφολόγο, είτε του δημοσίου είτε ιδιώτη, για να έρθει από την Αθήνα, είχε καταλήξει στο μηδέν (παρά τις ακατάπαυστες προσπάθειες του Τριανταφυλλίδη), απευθυνθήκαμε στον Μπινόπουλο. Θα ήταν πρόθυμος να κάνει μια σύντομη μελέτη άραγε και να μας συμβουλέψει για τις δυνατότητες του εδάφους; Είπε ότι θα ήταν, αλλά πρώτα θα έπρεπε να του πούμε τι πραγματικά είχαμε στο μυαλό μας: «quel est votre but?». Σε κάθε περίπτωση, μπορούσε να μας πει αμέσως ότι χωρίς νερό δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα. Του φαινόταν επίσης ξεκάθαρο, ύστερα από μία πρώτη γρήγορη επιθεώρηση της γης μας, ότι, όσο αφορούσε το φύτεμα των οπωροφόρων δένδρων, θα έπρεπε να ανοίξουμε ξεχωριστούς λάκκους με δυναμίτη και να σκάσουμε μετά το χώμα για να γεμίσουμε τις τρύπες.

Θα έπρεπε επίσης να κρατήσουμε μακριά τις κατοίκες. Χωρίς αυτό όλες οι προσπάθειες που θα κάναμε για αναδάσωση θα πήγαιναν χαμένες. Του είπα ότι οι αγρότες μου έθεσαν ως όρο για να μου πουλήσουν τη γη και με έβαλαν να υπογράψω και ένα έγγραφο σύμφωνα με το οποίο απαλλάσσονταν από οποιαδήποτε ευθύνη σε περίπτωση που οι κατοίκες τους προκαλούσαν κάποια ζημιά στην περιουσία μου, έως τη χρονική στιγμή που θα έχτιζα το φράκτη. Αλλά το να χτίσω φράκτες, είπε ο Μπινόπουλος είναι δύσκολο και ακριβό. Ίσως λοιπόν να έπρεπε να ρωτήσουμε την Δασική Υπηρεσία και να της ζητήσουμε να δηλώσει την όλη περιοχή, ως αναδασωτέα, ή αλλιώς να αποζημιώσουμε τους ιδιοκτήτες ώστε να ξεφορτωθούν τις κατοίκες τους. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο θα μπορούσαμε να λύσουμε το πρόβλημα μια για πάντα.

Οι πέτρινοι τοίχοι φαινόταν στον John και σε εμένα ως η ιδανική λύση και φυσικά ελπίζαμε ότι θα τους χτίσαμε με ντόπια εργατικά χέρια. Δεν χρειαζόμασταν να μας θυμίσει ο Πατέρας Δημήτριος ότι τώρα είχαμε κάποια υποχρέωση απέναντι στον τοπικό πληθυσμό. Όμως οι πιο πολλοί εργολάβοι στην πόλη φαίνεται ότι είχαν πειστεί ότι οι Αμερικάνοι είναι φτιαγμένοι από λεφτά (μια ψευδαισθηση που φαίνεται ότι ενισχύθηκε από την άφιξη ορισμένων φίλων με γιοι την ημέρα που υπογράψαμε τα συμβόλαια). Κατά κάποιο τρόπο δε, οποιαδήποτε προσφορά παίρναμε από αυτούς για οποιαδήποτε εργασία, κινούταν στα όρια της φαντασίας.

Ήταν λύση το να ζητήσουμε από τους αγρότες που ήταν γείτονές μας να χτίσουν τους πέτρινους τοίχους στο ελεύθερο χρόνο τους; Αυτή ήταν άλλη μια ιδέα του Πατέρα που πέταξε σε ανύποπτο χρόνο, την οποία όμως εγκατέλειψε όταν κάποιος του επέστησε την προσοχή στο πρόβλημα των αποζημιώσεων σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος κατά τη διάρκεια αυτής της εργασίας. Μήπως αυτή η impasse σήμαινε ότι θα έπρεπε να εγκαταλείψουμε την ιδέα των παραδοσιακών πέτρινων τοίχων και να απευθυνθούμε σε κατασκευαστές συρματοπλεγμάτων στην Αθήνα;

Μια μέρα ο Πατέρας Δημήτριος μας πήγε με το αυτοκίνητό του, τον John, εμένα και τον Μπαλάσο που ήταν καλεσμένος μας, στην απόμερη άκρη του Βουνού Πύργου για να κάνουμε

μερικές ερωτήσεις σε ένα νεαρό αγρότη που έμενε μόνο μια ώρα απόσταση με γρήγορο περπάτημα (για αυτόν) από τα «Γράμματα». Ο σκοπός μας ήταν να τον δοκιμάσουμε για μια μελλοντική συνεργασία σχετικά με το φύτεμα και το πότισμα δένδρων και ίσως να γινόταν κάποια στιγμή ο άνθρωπος που θα επιτηρούσε τη γη μας σε ετήσια βάση. Ο πονηρός φίλος μου ο Ανάργυρος Μπαλάτσος, γιος βοσκού στην Εύβοια που ανελίχθη και έγινε ο φύλακας του κτήματος των Noel-Baker στην Εύβοια, ήταν ακριβώς ο σωστός άνθρωπος για να προβεί σε μια τέτοια έρευνα.

Προχωρώντας μπροστά, ο Πατέρας στάθηκε μόνος σε ένα εξόγκωμα στην πλαγιά του Πύργου, από μακριά φαινόταν σαν προφήτης της Παλαιάς Διαθήκης, και φώναζε δυνατά το όνομα του άνδρα. Η φωνή του αντήχησε στον αέρα και ήρθε προς τα εμάς σαν ηχώ. Τότε σε ένα πλάτωμα με κλήματα πολλά εκατοντάδες πόδια χαμηλότερα από το σημείο που στεκόμασταν εμείς, ξεχώρισε μια φιγούρα που χαιρετούσε και απάντησε στην προσφώνηση του Πατέρα. Ξανακούστηκε η φωνή του Πατέρα που με αγέρωχο ύφος του ζητούσε να ανέβει προς εμάς.

Όταν έφτασε το πρόσωπό του είχε γίνει κόκκινο. «Τι θέλετε, Πατέρα;» Παρενέβη ο Μπαλάτσος μιλώντας του σύντομα και ρωτώντας τον για τη δουλειά και τα σχέδιά του.

Ο Μπαλάτσος τον ρώτησε γιατί έμενε σε ένα αγρόκτημα στη Σύρο, ενώ τόσοι πολλοί άλλοι νέοι πήγαν στην Αθήνα ή μετανάστευσαν ή έγιναν ναυτικοί. Η απάντηση ήταν ότι αυτή η ζωή είχε ταιριάζει στον πατέρα του, στον παππού του και ταιριαζε και σε αυτόν. Δεν του άρεσαν οι αλλαγές. Θα ήθελε να πειραματιστεί με νέες μεθόδους καλλιέργειας; Όχι, δεν ήθελε. Οι παλιοί τρόποι ήταν οι καλύτεροι.

«Καλό παιδί και καλός εργάτης», συμπέρανε ο Μπαλάτσος στην αναφορά του προς τον John κι εμένα, «αλλά δειλός στο μυαλό. Σίγουρα, δεν είναι αυτός που ψάχνετε».

Συμφώνησα. Ποιος ξέρει τι πρόκειται να αντιμετωπίσουμε ύστερα από μερικά χρόνια. Αρδευτικό νερό με μικρό κόστος από τη θάλασσα; Νέες στρώσεις χώματος που θα δημιουργηθούν ως δια μαγείας; Όλη η σημαντική αγροτική παραγωγή συγκεντρωμένη στα αστικά κέντρα, αφήνοντας την όμορφη γη για να χρησιμοποιηθεί με άλλους τρόπους;

Αφού η στιγμή της επιστροφής μας στην Αμερική είχε σχεδόν φτάσει, ο John μου θύμισε ξανά, και ήμουν καρούμενος που το έκανε, την ιδέα του να κοιμηθούμε για τουλάχιστον μια βραδιά πριν φύγουμε στα «Γράμματα». Κάναμε τις προετοιμασίες που έπρεπε και ειδοποιήσαμε τον καπετάνιο μας, τον Κυριάκο για αυτό το τελευταίο ταξίδι.

«Μελτέμι», είπαμε ο ένας στον άλλο το πρωί της ημέρας που είχαμε διαλέξει για το ταξίδι, διότι το νερό κουνιόταν ανήσυχα στο προφυλαγμένο λιμάνι. Σκεπτόμενοι το πρόγραμμα που είχαμε κανονίσει ωστόσο, δεν ανησυχήσαμε πολύ για τον αέρα. Μέχρι τις τέσσερις που είχαμε προγραμματίσει να ξεκινήσουμε, ο αέρας θα καταλάγιαζε για το βράδυ και νωρίς το επόμενο πρωί δεν θα είχε προλάβει να γίνει πολύ δυνατός μέχρι να επιστρέψουμε.

Παρ' όλα αυτά μου φάνηκε ότι υπήρχε κάτι σαν οινός εκείνο το απόγευμα σχετικά με το νερό της θάλασσας που ήταν σκουρόχρωμο και υπήρχαν άσπρα κύματα εδώ κι εκεί. Ο Κυριάκος οδήγησε το Άννα κοντά και κατά μήκος της ακτής έξυπνα εκμεταλλευόμενος πλήρως κάθε ακρωτήριο, ώστε να αποφύγουμε μερικώς τις ριπές δυνατού αέρα που έρχονταν κατά πάνω μας από τα βόρεια και βορειοδυτικά. Αλλά στο σημείο που είναι γνωστό στους ναύτες με το όνομα Καλόγερος (το σημείο εκείνο της στεριάς που εκτείνεται προς τον οριζοντα μοιάζει κατά τύχη σαν την πέτρινη φιγούρα ενός μοναχού που βρίσκεται καθισμένος σε βαθύ συλλογισμό) η ακτογραμμή γυρίζει κάπως απότομα προς τα δυτικά. Πέραν από αυτό το σημείο δε βρήκαμε καθόλου καταφύγιο από τον άνεμο ή από τα κύματα τα οποία ήταν μεγάλα και δυνατά.

Ο John κι εγώ είχαμε σταματήσει να μιλάμε και τώρα στεκόμασταν πλάι-πλάι στο κέντρο του σκάφους, μπροστά από την καταπακτή της μηχανής, κρατώντας ισορροπία από την άκρη της οροφής της καμπίνας. Τα μάτια μας ήταν καρφωμένα στα κύματα μπροστά μας, πέραν από το δεξιό τόξο του σκάφους. Κάποιες στιγμές γύρναγα και κοιτούσα τον Οδυσσέα – τον Κυριάκο – να στέκεται στην πρύμνη δίπλα στη λαγουδέρα. Πάντα έριχνε εκείνο το βλέμμα θετικής ανεμελιάς κι έκανε εκείνη την κλασική κίνηση με το χέρι του για να μου δείξει ότι όλα ήταν εντάξει. Κάποια στιγμή είχαμε ένα πολύ δυνατό

τύπημα από την άκρη ενός κύματος και αναρωτιόμουν αν το ξύλινο σκαρί του «Άννα» δεν είχε πάθει ζημιά. Ακόμα και αν εκείνος αναρωτιόταν κάτι τέτοιο, το πρόσωπό του δεν το έδειχνε. Πρέπει να ήμασταν τότε στη Σκάλα, ένα μέρος από όπου αργότερα βρήκαμε έναν τρόπο να φτάνουμε στη γη μας από πίσω και έτσι να αποφεύγουμε τελείως το ταξίδι γύρω από το βορειοδυτικό ακρωτήριο, τις μέρες που φυσούσε σφοδρός άνεμος από τα νότια ή νοτιοδυτικά και όχι από τα βόρεια.

Από τη στιγμή που περάσαμε την πιο μακρινή γωνία, πλέαμε σχεδόν συνέχεια μπροστά από τα κύματα και η ένταση υποχώρησε. Στο λιμάνι των Γραμμάτων υπήρχε ηρεμία. Ο Κυριάκος μας αποβίβασε στην παραλία με τον εξοπλισμό μας και μας επιβεβαίωσε ότι θα γυρίσει να μας πάρει μια ώρα μετά την ανατολή και κατευθύνθηκε αμέσως προς την πορεία της επιστροφής δείχνοντας όπως πάντα να μην ανησυχεί.

Μαγειρέψαμε και φάγαμε το γεύμα μας στην παραλία δίπλα στο ακρωτήριο και παρακολουθήσαμε το φως να εξαφανίζεται σταδιακά πάνω από τις ακτογραμμές τριγύρω μας, οι οποίες φαινόταν σαν μοβ και καφέ από απόσταση. Ένας ψαράς κωπηλατούσε με τη μικρή του βάρκα γύρω από το κοντινότερο ακρωτήριο. Η μυρωδιά από τα φρύγανα ήταν ακόμα αντιληπτή αν και πιο αδύναμη από άλλες στιγμές. Όταν ο ήλιος χάθηκε από τη θάλασσα, ένα όμορφο φως μοβ χρώματος φαινόταν πάνω στις ανώτερες βραχώδεις πλαγιές του βουνού Σύριγγας. Τότε τα άστρα πολλαπλασιάστηκαν στον ουρανό και φάνηκαν απίστευτα πιο φωτεινά. Υπήρχε λίγος αέρας. Ξαπλώσαμε στα φουσκωτά στρώματά μας δείχνοντας ο ένας στον άλλο τα αστέρια και τους αστερισμούς που ξέραμε το όνομά τους και αναφώνουσαμε στους διάττοντες αστέρες. Τότε εγώ χόρτασα με αυτά αλλά ο John συνέχισε να μελετά τους αστρικούς χάρτες του με τη βοήθεια του φακού του.

Εύπνησα λίγο μετά τα μεσάνυχτα έχοντας άμμο στα δόντια μου και στα μαλλιά μου, ενώ το στρώμα μου ήταν ξεφούσκωτο. Ο αέρας ήταν πάλι δυνατός με δυνατές και απότομες ριπές που φαινόταν να έρχονται προς το μέρος μας από τα υψώματα πίσω από την παραλία. Παρ' ότι προστατευθήκαμε κάπως από την υπάμενη άμμο τυλίγοντας μπλουζάκια και πουλόβερ γύρω από τα κεφάλια μας – δεν χρειαζόμασταν αυτά τα ρούχα για να

ζεσταθούμε – κοιμηθήκαμε στην καλύτερη περίπτωση με διακοπές, για το υπόλοιπο της νύχτας.

Τρώγαμε ένα κρύο πρωινό όταν ο Κυριάκος πέρασε το χαμηλό μαρμάρινο ακρωτήριο νωρίτερα από ό,τι ήταν προγραμματισμένο. Καθώς το Άννα πλησίαζε μπορούσαμε να δούμε ότι ήταν μούσκεμα μέχρι το κόκαλο και το γενναίο ναυτικό πρόσωπό του είχε μία όψη που δεν ήταν ίδια με τις άλλες φορές.

«Πολλή θάλασσα», είπε καθώς επιβιβαστήκαμε. Δεν έκανε άλλο σχόλιο εκτός από αυτό παρά μόνο κούνησε το κεφάλι του αποφασιστικά καθώς πλησιάζαμε προς τη βορειοδυτική πλευρά από την οποία εκείνος είχε φτάσει, αλλάζοντας όμως πορεία και ακολουθώντας την αντίθετη κατεύθυνση προς τα νότια. Τότε καταλάβαμε ότι είχε πρόθεση να επιστρέψει στην Ερμούπολη ακολουθώντας την μακρύτερη διαδρομή και προσπαθώντας να παραμένει όσο το δυνατόν σε υπήνεμο μέρος κοντά στο νησί.

Υπήρχε μια φοβερή δραστηριότητα στη θάλασσα εκείνη τη μέρα. Για την πρώτη μιάνιση ώρα – αφού περάσαμε το Κίνι και τα άλλα τουριστικά σημεία στη νοτιοδυτική γωνία – τα κύματα ακολουθούσαν την ίδια κατεύθυνση με εμάς αλλά είχαμε δυνατή μηχανή και έτσι δε μπαίνανε βουνά νερού πάνω από την πρύμνη του σκάφους. Όμως, μας ήρθε ξαφνικό όταν περάσαμε εκείνη τη γωνία και αντί να βρούμε το αναμενόμενο καταφύγιο, συναντήσαμε τη δύναμη των κυμάτων που έρχονταν σχεδόν κατά πάνω μας, λες και ο άνεμος τώρα ήταν περισσότερο ανατολικός παρά βόρειος. Προχωρούσαμε αργά πλέον. Για περισσότερο από μια ώρα πολεμούσαμε με αυτά τα κύματα με σκαμπανεβάσματα και χτυπήματα. Ήμασταν όλοι μούσκεμα και η αντλία λειτουργούσε συνέχεια. Ο Κυριάκος που στεκόταν στη λαγουδέρα, φαινόταν σχεδόν να εξαφανίζεται πίσω από τις ψιχάλες θαλάσσιου ύδατος που έπεφταν πάνω.

Σκέφτηκα όταν πλησιάσαμε το μικρό κόλπο της Βάρης ότι ο Κυριάκος σίγουρα θα σταματούσε εκεί για να ρίξει άγκυρα. Αντί αυτού, συνέχισε. Έτσι, γύρω από την νοτιοανατολική γωνία και με πορεία βόρεια προς την Ερμούπολη, συνεχίσαμε τον πλου μας και ο Κυριάκος με μεγάλη δεξιότητα ακολουθούσε τα κύματα ακριβώς όπως έπρεπε, βρίσκοντας πάντοτε καταφύγιο όπου μπορούσε, πίσω από όποια νησίδα ή ακρωτήρια

υπήρχαν, κάτι που αποδείχτηκε πολύτιμο. Ο John κι εγώ ήμασταν πλέον παγωμένοι και αγκιστρωμένοι πάνω στους πάγκους της μικρής καμπίνας του «Αννα». Ένα από τα τετραγώνια του παραθύρου που βρισκόταν στο μπροστινό μέρος της καμπίνας έσπασε από την πολύ θάλασσα, επιτρέποντας σε ριπές νερού να πέσουν πάνω μας, ενώ μια πόρτα ενός ερμαρίου ακριβώς από κάτω μας έπεσε από τους μντεσέδες της και χτυπούσε πάνω στο πάτωμα πάνω από ένα συνονθύλευμα εργαλείων αλιείας.

Ενώ μου φαινόταν ότι τα βάσανά μας δεν θα τελειωναν ποτέ, ξαφνικά βρεθήκαμε σε νερό που ήταν ξεκάθαρα πιο ήρεμο, και ανακάλυψα βγαίνοντας από την καμπίνα και κοιτώντας μπροστά ότι βρισκόμασταν σχεδόν απέναντι από την παραλία στο Γαϊδουρονήσι. Μόνο ένας μικρός διάυλος χιλίων γιάρδων περίπου σε μάκρος, μας χώριζε από το λιμάνι. Τα σπίτια που ξεχώριζαν στους δύο λόφους της Ερμούπολης βρισκόνταν τώρα σε καθαρή θέα.

Ένωσα – μπορεί να έκανα λάθος – ότι ο Κυριάκος δίστασε πριν εισέλθει στο τελευταίο αυτό δολοφονικό τμήμα ανοικτής θάλασσας. Από εδώ τουλάχιστον δεν χρειαζόταν να ψάχνουμε για το τί θα μπορούσε να ανακόψει τον αέρα που ερχόταν ουρλιάζοντας από την Τήνο σε απόσταση δώδεκα μιλίων, επίσης δε, δεν είχαμε άλλη επιλογή παρά να πλεύσουμε σκληρά αγωνιζόμενοι προς τον προορισμό μας, με τα κύματα να μας χτυπούν κατά μήκος όλης της πλαϊνής πλευράς. Πολλές φορές ήμουν σίγουρος ότι το επόμενο τεράστιο κύμα ή αυτό που ήταν ακριβώς πίσω του, θα μας βούλιαζε.

Δεν υπήρχαν πολλά πράγματα να πούμε καθώς σφίγγαμε το χέρι του Κυριάκου αφού φτάσαμε στην προβλήτα. «Ευχαριστώ», είπα στα ελληνικά και ήταν το καλύτερο που είχα να πω. «Καλός ναύτης», είπε στα ελληνικά ο John, κάτι που ήταν πολύ σωστό και σίγουρα ταίριαζε απόλυτα στην περίπτωση.

Επίλογος

Μία ημέρα, την επόμενη άνοιξη δύο ειδικοί σχετικά με το έδαφος και τα δένδρα ήρθαν από την υπηρεσία ανάπτυξης ορεινών περιοχών, δανείστηκαν ένα φυτάρι, πήραν ένα μικρό δείγμα (τομή) του εδάφους από μια πλαγιά στα Γράμματα, και κάθισαν για πολύ ώρα επί τόπου μελετώντας προσεκτικά το χώμα και το διαβρωμένο βράχο που βρισκόταν κάτω από αυτό. Το φυτάρι ανήκε στον Έλληνα Θεό, όπως δυο κορίτσια από την Αμερική που είχαν πρόσφατα φτάσει στη Σύρο τον είχαν ονομάσει. Ο Έλληνας Θεός και ο πρόθυμος αδελφός του, δούλευαν με δυναμίτη και σύμφωνα με την αναφορά και το χάρτη του Ντούνα, είχαν βρει νερό στο πρώτο από τα πηγάδια μας την προηγούμενη μέρα. Αυτό συνέβη, αρκετές ημέρες πριν από το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών και έκανε το δυναμίτη δυσεύρετο.

Το χώμα μας ήταν άριστης ποιότητας, έτσι μου είπε ο ένας από τους δύο που ήταν εδαφολόγος και έβαλε λίγο από αυτό στην τσέπη του για πιο λεπτομερή χημική ανάλυση αργότερα. Το χώμα ήταν αρκετά βαθύ ώστε να αποκλείσουμε την ανάγκη να ανατινάξουμε το βράχο δημιουργώντας τρύπες για κάθε δένδρο.

Ένας από τους πιο έμπιστους φίλους μου είναι ένας άνθρωπος με εμπειρία καθ' όλη τη ζωή του στις φάρμες στο Connecticut. Αυτός και η σύζυγός του ήρθαν για επίσκεψη εκείνο το καιρό και μαζί περπατήσαμε πάνω κάτω και τριγύρω από την περιοχή των «Γραμμάτων».

«Πω, πω», είπε εκείνος «αυτή είναι ενδιαφέρουσα γη. Πρέπει να πω ότι παρουσιάζει μία πρόκληση για σένα, για τον John και για τα δένδρα».

Όταν το πηγάδι είχε ολοκληρωθεί τελείως, όλοι δοκίμασαν πολύ σοβαρά το νερό. «Καλό. Μόνο λίγο αλμυρό», είπαμε.

«Υπέροχο», είπαμε όταν ήρθε η ώρα να σταθούμε δίπλα στο δεύτερο πηγάδι μας και να δώσουμε το μεταλλικό κύπελλο από τον έναν στον άλλο. Η Μαριγούλα, που ήταν τώρα γειτόνισά μας, αργότερα μου είπε ακριβώς το ίδιο πράγμα. Είχε περπατήσει πέντε δύσκολα μίλια στον πηγαιμό και στον γυρισμό για να το δοκιμάσει. Στην Αθήνα ένας κυβερνητικός

υπάλληλος, μου είπε αφού έλεγξε δύο φορές τα χημικά τεστ: «Καλύτερο από το νερό που παίρνουμε από το Μαραθώνα».

Κατά τη διάρκεια το χειρότερου χειμώνα στο νησί σύμφωνα με τη μνήμη όλων, ο Έλληνας Θεός και ο αδελφός του ζούσαν σε μια σκηνή και κατασκεύαζαν το φράχτη μας. Η τελευταία εργασία που έπρεπε να κάνουν ήταν δύσκολη και επικίνδυνη, έναν πρόσθετο φράχτη στο χείλος του γκρεμού.

Το νερό μας τραβούσε τις κατοίκες, και αυτές δεν δίσταζαν να δοκιμάσουν την τύχη τους παρακάμπτοντας το άκρο του γκρεμού περνώντας είτε από πάνω είτε από κάτω του. Από όσο γνωρίζω, μόνο μία από αυτές (που ντρόπιασε όλες τις άλλες) έπεσε και πέθανε ενώ περνούσε από εκεί. «Δηλητηριάστε τις» μας συμβούλεψαν. Ωστόσο, δοκιμάσαμε μία άλλη στρατηγική, την οποία ίσως αποκαλύψω κάποια στιγμή στο μέλλον. Προς το παρόν όμως φαίνεται να αποδίδει ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Φαίνεται επίσης ότι η γη στα «Γράμματα» πραγματικά ανήκει σε εμένα. «Μπορεί να την αγοράσετε και πληρώσατε για αυτήν», έλεγε η Δασική Υπηρεσία τώρα, «αλλά σύμφωνα με τους Ελληνικούς νόμους, αφού ποτέ δεν καλλιεργήθηκε από τους προηγούμενους ιδιοκτήτες της, πιθανόν ανήκει σε μας». Κάποια από τα ψιλά γράμματα στα συμβόλαιά μου ωστόσο άφηναν να εννοηθεί κάτι τέτοιο.

Έτσι σήμερα, ο Δημήτρης (όχι ο Πατέρας Δημήτριος, αλλά ένας από τους πνευματικούς γιους του) φυτεύει τα πρώτα δένδρα μας και τα ποτίζει. Τον βοηθάω. Τοποθετεί κάθε μικρό δένδρο στην προηγουμένως ανοιχθείσα τρύπα του και μετά προσεκτικά γεμίζει το κενό με χώμα. Κρατάω τον λεπτό πλαστικό σωλήνα που προέρχεται από τη στέρνα μας, μια συλλογή από παλαιά βαρέλια πετρελαίου στα οποία αντλείται νερό από το πηγάδι νούμερο δύο. Καθώς ο Δημήτρης δουλεύει, το οξύ και σκληροτράχηλο πρόσωπό του είναι εξίσου σοβαρό και χαρούμενο. Ο αέρας δυναμώνει και τα μικρά φυτά μας κουνιούνται μπρος-πίσω. Ακόμη και οι σκληρές μικρές ελιές μας λυγίζουν και σείονται.

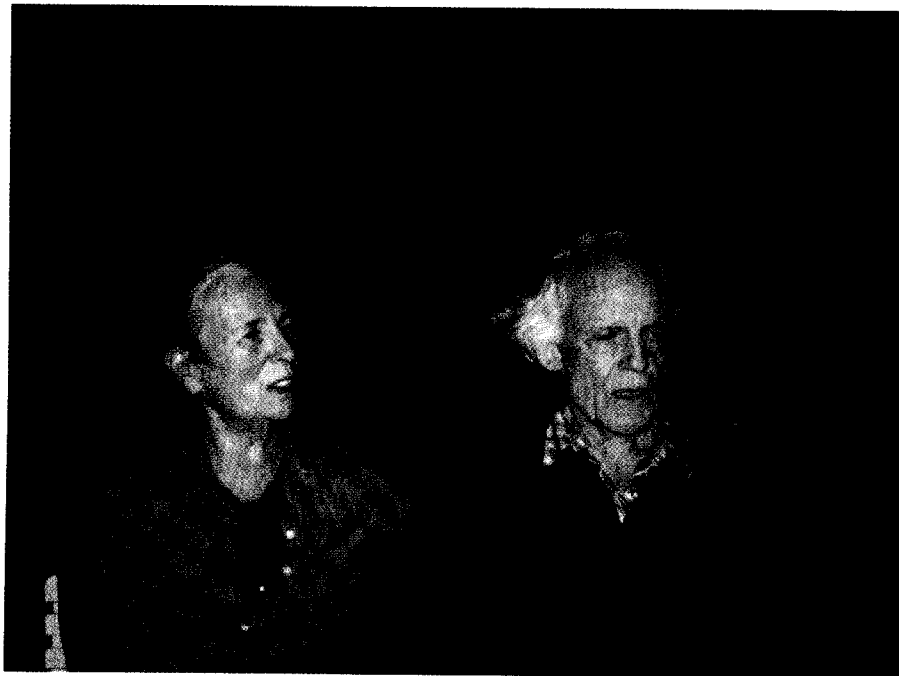
Σύμφωνα με υπολογισμούς αν συνεχίζαμε να φυτεύουμε με το ρυθμό που προγραμματίσαμε γι αυτόν τον Χειμώνα, θα μπορούσαμε να καλύψουμε όλη την περιοχή που μπορούσε να φυτευτεί σε τριάντα χρόνια – με την προϋπόθεση ότι θα ζήσουν

όλα τα δένδρα. Το πρόγραμμά μας όμως αναθεωρήθηκε τη στιγμή που πήραμε τις προσφορές για το σκάψιμο των λάκκων. Με τον πραγματικό ρυθμό που δουλεύουμε τώρα θα μας πάρει πεντακόσια.

Δεν πειράζει... είμαστε καθ' οδόν.

Φωτογραφίες

Ο John Pierson ο υιός με τη σύζυγό του Karen

Ο John Pierson ο υιός, στο σημείο όπου μέρος της στάχτης του πατέρα του σκορπίστηκε γύρω από αυτό το δέντρο που ήταν και το πρώτο που φύτεψε στην περιοχή.

Ο John Pierson ο υιός με μέλη της Ομάδας Πεζοπόρων Σύρου
στη συνάντηση που έγινε το καλοκαίρι του 2009 στη Γριά
Σπηλιά (περιοχή σήμερα Αμερικάνου).